

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mírové parky jako nástroj řešení konfliktů mezi státy

Bc. Jana Záhořová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Politologie
Studijní obor Mezinárodní vztahy – bezpečnostní studia

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mírové parky jako nástroj řešení konfliktů mezi státy

Bc. Jana Záhořová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

Poděkování:

Děkuji paní docentce PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, za její čas, cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní diplomové práce poskytla a za možnost častých konzultací.

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
Úvod	11
Za jakých okolností dochází ke vzniku mírových parků?	14
Napomáhá skutečně společná správa mírových parků ke zmírnění násilí a následné podpoře míru a spolupráce?	15
Literatura.....	16
Struktura práce	17
1 Mírové parky jako specifický typ přeshraniční environmentální spolupráce	19
1.1.1 Environmentální přeshraniční spolupráce	21
1.1.2 Environmentální budování míru	23
1.1.3 Mírové parky.....	26
1.2 Stručná historie mírových parků a rostoucí význam environmentálních úvah	29
1.3 Hlavní význam přeshraničních iniciativ	31
1.3.1 Mírotvorný potenciál mírových parků.....	33
1.4 Za jakých okolností může dojít k založení mírového parku?.....	36
1.4.1 Iniciativy na vysoké úrovni	36
1.4.2 Místní iniciativy	38
1.4.3 Iniciativy třetích stran	39
2 Přeshraniční chráněná oblast Velkého virungského masivu	40
2.1 Charakteristika oblasti	40
2.2 Historický vývoj konfliktu.....	42
2.3 Přeshraniční spolupráce.....	47
2.3.1 Přeshraniční spolupráce v letech 1990–1994	48
2.3.2 Přeshraniční spolupráce v letech 1995–2003	49
2.3.3 Přeshraniční spolupráce od roku 2004 do současnosti	51
2.4 Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti GVTC ve zkoumaném období (1991 do současnosti)	56
2.5 Výsledky společné správy	58

3	Přeshraniční park Velké Limpopo	60
3.1	Charakteristika oblasti	60
3.2	Historický vývoj konfliktu	61
3.3	Přeshraniční spolupráce	65
3.4	Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti GLTP ve zkoumaném období (2000 do současnosti)	73
3.5	Výsledky společné správy	74
4	Ochranná zóna Emeraldského trojúhelníku v oblasti bývalé Indočíny	76
4.1	Charakteristika oblasti	76
4.2	Historický vývoj konfliktu	77
4.3	Přeshraniční spolupráce	80
4.3.1	První fáze přeshraniční spolupráce (2000–2003)	80
4.3.2	Druhá fáze přeshraniční spolupráce (2008–2010)	83
4.3.3	Třetí fáze přeshraniční spolupráce (2012–2015)	85
4.4	Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti ETFC ve zkoumaném období (2000 do současnosti)	87
4.5	Výsledky společné správy	88
5	Chráněná oblast Prespánských jezer	89
5.1	Charakteristika oblasti	89
5.2	Historický vývoj konfliktu	90
5.3	Přeshraniční spolupráce	92
5.4	Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti Prespánských jezer ve zkoumaném období (2000 do současnosti)	98
5.5	Výsledky společné správy	99
6	Přeshraniční chráněná oblast Si-A-Paz	101
6.1	Charakteristika oblasti	101
6.2	Historický vývoj konfliktu	103
6.3	Přeshraniční spolupráce	105
6.4	Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti Si-A-Paz ve zkoumaném období (1990 do současnosti)	109
6.5	Výsledky společné správy	110

Závěr	111
Seznam zdrojů a literatury	116
Resumé	139
Seznam příloh	140
Příloha č. 1 – Intenzity konfliktu podle databáze Conflict Barometr	I
Příloha č. 2 – Mapa přeshraničního parku Virunga	II
Příloha č. 3 – Struktura správy GVTC.....	III
Příloha č. 4 – Mapa přeshraničního parku Velké Limpopo.....	IV
Příloha č. 5 – Mapa chráněné oblasti Emeraldského trojúhelníku v oblasti bývalé Indočíny.....	V
Příloha č. 6 – Mapa přeshraničního parku Prespa	VI
Příloha č. 7 – Mapa Si-A-Paz	VII
Příloha č. 8 – Mapa ropných polí na Kostarice	VIII

Seznam použitých zkratek

AECID	Agentura pro mezinárodní rozvojovou spolupráci Španělska
ANC	Africký národní kongres
ANA	Albánská národní armáda
ANAC	Národní správa pro chráněná území Mosambiku
APREFLOFLAS	Sdružení pro ochranu divoké flóry a fauny Kostariky
ASEAN	Sdružení národů jihovýchodní Asie
AWF	Nadace African Wildlife Foundation
BIOFUND	Nadace pro ochranu biologické rozmanitosti
CAMPFIRE42	Program různých režimů využívání půdy a udržitelného rozvoje v Zimbabwe
CBNRM	Program komunitní správy přírodních zdrojů v Mosambiku
DEAT	Ministerstvo životního prostředí a cestovního ruchu v Jihoafrické republice
DNAC	Národní ředitelství pro chráněná území v Mosambiku
ETFC	Projekt Emeraldského trojúhelníku
FA	Kambodžská agentura Forest Administration
FDLR	Demokratické síly za osvobození Rwandy
FFI	Organizace Fauna & Flora International
FRELIMO	Fronta za osvobození Mosambiku
GEF	Globální fond životního prostředí
GEOS	Globální průzkumná a oceánografická společnost
GKG	Přeshraniční chráněná oblast Gaza–Kruger–Gonarezhou
GLC	Greater Libombos Conservancy
GLTFCA	Přeshraniční chráněná oblast Velké Limpopo
GLTP	Přeshraniční park Velké Limpopo
GVTC	Přeshraniční spolupráce Virungy
HIK	Heidelberský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů

IAPA	Internationally Adjoining Protected Area
ICCN	Konžský institut pro ochranu přírody
ICJ	Mezinárodní soudní dvůr
IGCP	Mezinárodní program ochrany goril
ITTO	Mezinárodní organizace pro tropické dřevo
IUCN	Mezinárodní svaz ochrany přírody
JAR	Jihoafrická republika
KDR	Konžská demokratická republika
KfW	Německá státní rozvojová banka
LICOTURISMO	Sdružení pro ochranu přírody a cestovní ruch Libombos
MAB	Program UNESCO Člověk a biosféra
MARENA	Ministerstvo životního prostředí a přírodních zdrojů Nikaraguy
MBC	Středoamerický biologický koridor
MCWG	Pracovní skupiny pro monitorování a ochranu
MedWet	Iniciativa pro středomořské mokřady
MES	Makedonská ekologická společnost
MGP	The Mountain Gorilla Project
MOU	Memorandum o porozumění
NATO	Severoatlantická aliance
NORAD	Severoamerické velitelství protivzdušné obrany
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
PPCC	Koordinační výbor parku Prespa
PPF	Nadace Peace Parks Foundation
PPFC	Komplex chráněných lesů Pha Team v Thajsku
PPMC	Správní výbor parku Prespa
PPNEA	Albánské organizace pro ochranu přírody
PrespaNet	Síť environmentálních nevládních organizací
RDB	Rwandská rada pro rozvoj

RENAMO	Mosambický národní odpor
RFD	Thajská agentura Royal Forest Department
RPF	Rwandská vlastenecká fronta
SADC	Jihoafrické rozvojové společenství
SANParks	Jihoafrické národní parky
SPP	Společnost pro ochranu Prespy
TBPA	Transboundary Protected Areas
TCI	Mezinárodní technický výbor
TFCA	Transfrontier Conservation Area
TFP	Transfrontier Park
TMS	Přeshraniční monitorovací systém
TSP	Přeshraniční strategický plán
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
UNEP	Program OSN pro životní prostředí
UNDP	Rozvojový program OSN
UNDP-GEF	Oddělení globálního financování životního prostředí UNDP
USAID	Agentura USA pro mezinárodní rozvoj
UWA	Vládní agentura Uganda Wildlife Authority
VMRO-DPMNE	Nacionalistická politická strana v S. Makedonii
WCS	Společnost na ochranu přírody
WTTC	Světová rada cestování a cestovního ruchu
WWF	Světový fond na ochranu přírody
ZANU-PF	Zimbabwská africká národní unie – Vlastenecká fronta

Úvod

Vztah mezi mírem a životním prostředím se stále častěji stává předmětem výzkumu mnoha studií. Tento fenomén lze vypožorovat od konce studené války, kdy nástup nových typů hrozeb pro národní bezpečnost vedl k poznání, že kromě vojenského nepřátelství může také chudoba, sociální nerovnosti či zhoršování životního prostředí způsobit konflikty či destabilizovat zemi. Z toho vyplývá, že i když otázka životního prostředí není jedinou příčinou konfliktu, lze ji považovat za potenciální zdroj napětí či za faktor, který dokáže prohloubit soupeření mezi státy, zejména pokud jde o využívání přírodních zdrojů. K rivalitě navíc nedochází pouze v dobách hospodářských potíží či nedostatku zdrojů, ale může také nastat v případě, kdy je zdrojů mnoho (Belaidi 2016: 129). A právě z takové situace se rozvinula myšlenka mírového parku. Její podstatou je otočit logiku konfliktu a usilovat o vybudování režimů spolupráce. Přírodní zdroje již nejsou považovány za zdroj konfliktů, ale spíše za nástroj, který může posloužit k účinnému zahájení dialogu s cílem budovat důvěru mezi konfliktními stranami.

Mírové parky vznikaly již v minulosti, ovšem dříve fungovaly převážně jako nástroj postkonfliktní spolupráce. Příkladem může být mírový park v oblasti Cordillera del Condor mezi Peru a Ekvádorem či mírový mořský park v Akabském zálivu mezi Jordánskem a Izraelem. Nově jsou však plánovány jako kooperativní projekty, které by vytvořily prostor pro spolupráci a zlepšení vztahů mezi konfliktními stranami, které ještě žádnou mírovou dohodu neuzavřely (Waisová 2015: 55). Například A. Westing, průkopník myšlenky environmentální spolupráce, jako nástroje zlepšení politických vztahů navrhoval zřízení mírového parku v demilitarizované zóně mezi Severní a Jižní Koreou (Westing 2010). Někteří ekologové a míroví aktivisté jako A. Ali či N. Kemkar dále navrhují například zřízení mírového parku na Siačenském ledovci v oblasti Kašmíru, který je sporným územím mezi Indií a Pákistánem, či zřízení mírového parku v oblasti Spratlyho ostrovů v Jihočínském moři, které jsou sporným územím mezi Pekingem a jeho sousedy.

Mírové parky však nejsou záležitostí pouze rozvojových zemí či odlehlých oblastí. Takový park byl navržen i pro prostor Evropské unie. Jednalo se o zřízení mírového parku v 6800 km dlouhém zeleném pásu, tzv. *železné opony* mezi západním a východním blokem (Henis 2008: 44). Cílem návrhu je vytvořit globální symbol přeshraniční spolupráce zaměřené na ochranu přírody a udržitelný rozvoj.

Ve skutečnosti jsou nárazníková pásma, jako například demilitarizovaná zóna mezi Severní a Jižní Koreou, místem plodné spolupráce v oblasti vědy a ekologické ochrany. Dalším příkladem může být Antarktida, která od roku 1956 poskytuje různým zemím prostor pro výzkum. To se odehrává navzdory skutečnosti, že smluvní systém Antarktidy neuznává žádné teritoriální nároky. Oblast se každým rokem stává cílem vědců různých národností, kteří sem přijíždějí za účelem pozorování a provádění experimentů. Podle M. Zebich-Knosové (Zebich-Knos podle Henis 2008: 44–45), profesorky na Kennesawské státní univerzitě v Georgii (USA) je antarktický systém nevládní správy založen na *popírání*. Jinými slovy je úspěšný, neboť se země rozhodly ignorovat existující nároky na Antarktidu. Například vláda Francie může odkazovat na tzv. *Terres Australes et Antartiques Françaises*, ovšem ve skutečnosti žádné další akce ve prospěch své žádosti nepodnikla, a stejně tak ani ostatní vlády. Země místo toho spolupracují na výzkumu, eliminaci odpadu, cestovním ruchu a ochraně přírody, přičemž rozhodnutí o rozporuplných otázkách, jako například o těžbě, odkládají na neurčito. Zdá se tedy, že spolupráce, vyjednávání a kompromisy jsou dovednostmi, které jsou v rámci mírových parků každodenně zdokonalovány po celém světě.

Téma mírových parků a jejich mírotvorného potenciálu jsem si vybrala zejména proto, že se jedná o relativně nový fenomén, který si za poměrně krátkou dobu získal značnou popularitu. Mezi zastánce a výrazné propagátory této myšlenky patřil například zesnulý N. Mandela, nizozemský princ Bernhard nebo vlivný africký podnikatel a zakladatel *Peace Parks Foundation* (PPF) A. Rupert. Od poloviny 90. let 20. století byl koncept dominantně obhajován především Jižní Afrikou a mnozí věřili, že pochází právě z této oblasti. Ovšem

mírové parky nebyly v Jižní Africe až tak ojedinělé, neboť se tento druh environmentální spolupráce vyskytoval již v předchozích letech na americkém či evropském kontinentu, přičemž A. Westing o nich hovořil již na konci 70. let 20. století.

Po celém světě se idea mírových parků a dalších přeshraničních iniciativ environmentální spolupráce rozvíjí závratnou rychlostí. Jen pro srovnání, od roku 1988 se jejich počet navýšil z 59 na více než 188 (Hines 2008: 44). Podle UNEP je jejich celkový počet dokonce mnohem větší – nejnovější průzkum předkládá 227 přeshraničních parků a oblastí po celém světě (UNEP podle Mackelworth 2012: 91). Tento trend se odehrává na základě tvrzení, že mírové parky podporují nejen ochranu biologické rozmanitosti pro udržitelný rozvoj, ale zároveň mají potenciál pro šíření obecné kultury míru a spolupráce.

Ve své práci se budu zabývat mírovými parky jako nástroji řešení konfliktů. K provedení analýzy využiji příklady několika mírových parků.

Pro následující analýzu jsem vybrala:

- Přeshraniční park Virunga, který se nachází na východě střední Afriky mezi Demokratickou republikou Kongo, Rwandou a Ugandou;
- Přeshraniční park Velké Limpopo, který spojuje chráněná území v Jižní Africe, Mosambiku a Zimbabwe;
- Ochrannou zónu Emeraldského trojúhelníku v oblasti bývalé Indočíny;
- Oblast Prespánského jezera, která se nachází na území Severní Makedonie, Albánie a Řecka;
- Přeshraniční chráněnou oblast Si-A-Paz sdílenou Kostarikou a Nikaraguou.

Každý z těchto parků je určitým způsobem specifický. Nacházejí se v různých oblastech a okolnosti jejich vzniku se liší. Nicméně u všech vybraných případů platí, že vznikly ještě v průběhu konfliktu mezi participujícími státy a nebyly výsledkem mírových jednání či uzavření mírové

smlouvy. Rozmanitost případů mi umožňuje analyzovat různé modely fungování mírových parků a případně popsat určité společné rysy a také zda mají pozitivní dopad na zmírnění konfliktu či nikoliv.

Cílem mé diplomové práce je tedy zjistit, zda tzv. *mírové parky* skutečně fungují jako mírotvorné hybné síly a podněty k budování důvěry mezi konfliktními stranami. Hypotéza práce zní: „Pokud státy sdílejí přeshraniční chráněnou oblast, je méně pravděpodobné, že by proti sobě vedly násilné útoky.“ K naplnění cíle se dále zabývám několika dílčími výzkumnými otázkami:

- Za jakých okolností dochází ke vzniku mírových parků?
- Napomáhá skutečně společná správa mírových parků ke zmírnění násilí a následné podpoře míru a spolupráce?

Za jakých okolností dochází ke vzniku mírových parků?

Pro zodpovězení první výzkumné otázky „Za jakých okolností dochází ke vzniku mírových parků?“ je zapotřebí nejprve definovat, co to mírové parky jsou, jaký je jejich význam a co přináší. Jelikož o jejich mírotvorném potenciálu existuje v odborné literatuře mnoho protichůdných názorů, zaměřím se na mnou vybrané příklady mírových parků s cílem objasnit, jaké jsou podmínky vzniku a fungování mírových parků mezi konfliktními stranami.

V rámci konkrétních příkladů mírových parků identifikuji aktéry konfliktu a zjistím, jaké vztahy byly mezi aktéry v době, kdy došlo k založení mírového parku. To znamená, jaký byl stupeň násilí v období zahájení této formy environmentální spolupráce.

Pro stanovení pevné škály hodnocení intenzity vztahů mezi danými konfliktními stranami jsem vybrala heidelberský *Conflict Barometr*, který nabízí široký, ale zároveň diferencovaný a integrační koncept konfliktu a multidimenzionální přístup k intenzitě. Institut každý rok publikuje zprávu, ve které klasifikuje konfliktní jevy pomocí pětistupňové rovnice, přičemž stupeň jedna značí spor a pět představuje válku (viz příloha č. 1). Tento přístup jsem

vybrala, neboť nabízí zdokonalené zachycení transformace konfliktů s cílem dosáhnout uznávaného měření intenzity.

Za další „okolnosti“, v rámci kterých dochází ke vzniku mírových parků, jsem zvolila angažovanost třetích stran. Cílem je zjistit jakou roli při iniciování této spolupráce představují vnější aktéři. Pokud nahlédneme do studií Westinga (2001), Refische a Jersona (2016), Kramerové (2008) či například Aliho (2005), zjistíme, že třetí strany zastávají v budování environmentální spolupráce důležitou roli. Například Mezinárodní program ochrany goril, který je považován za první přeshraniční program iniciativy GVTC, začal na čistě technické úrovni v rámci regionálních schůzí. Vládní představitelé na vysoké úrovni a tvůrci politiky se jednání účastnili až později. Cílem je tedy vypátrat, do jaké míry závisí zřízení mírových parků na iniciativě/podpoře vnějších stran. Za třetí strany považuji ty, kteří nejsou součástí ani jedné ze stran konfliktu a rovněž nepocházejí ze zemí konfliktních stran. Mohou to být například různé mezinárodní vládní či nevládní organizace, regionální organizace, jednotlivci (akademici, odborníci, aktivisté), think tanky a další.

Napomáhá skutečně společná správa mírových parků ke zmírnění násilí a následné podpoře míru a spolupráce?

K zodpovězení této otázky použiji již zmíněný heidelberský *Conflict Barometr*, podle kterého stanovím intenzitu jednotlivých konfliktů a zjistím, zda dochází v důsledku zřízení mírového parku ke zmírnění násilí či nikoliv. Dále budu sledovat, zda dochází k podpoře míru a spolupráce prostřednictvím analýzy dohod a deklamací uzavřených mezi konfliktními stranami v daném regionu.

Také se zaměřím na stupeň environmentálního povědomí, tj. zda mezi konfliktními stranami existuje dostatečná politická podpora pro spolupráci v oblasti životního prostředí, zda lze vyzorovat nějakou vazbu či se mezi zastávce mírového parku otevřeně hlásí někdo z hlavních politických představitelů a jiných relevantních aktérů.

Efektivitu konceptu lze také zkoumat prostřednictvím pozorování, zda se zvyšuje počet ekologických jednání či na mírový park navazují další projekty, nebo zda dochází k efektu přelévání a spolupráce se rozšiřuje i do jiných oblastí.

Literatura

Ve své práci budu čerpat informace převážně ze zahraniční literatury. Vycházet budu z volně přístupných dokumentů vládních i nevládních institucí, novinových článků a z článků z odborných publikací. Ovšem vzhledem k aktuálnosti tématu budou převládat elektronické zdroje. V rámci analýzy konkrétních případů budu také muset vzít v úvahu výběr zdrojů, neboť se jedná o probíhající události, které mohou postrádat nestrannost.

O mírových parcích již existuje mnoho publikací. Tyto práce jsou ovšem vedeny jako případové studie, které neobsahují systematické analýzy či výzkum prostřednictvím jednotného rámce. Neexistuje zde žádný jednotný přístup ani škola, a proto se můžeme setkat s mnoha autory, kteří se podílejí na vývoji konceptu. Z toho vyplývá, že i přes značnou popularitu mírových parků zde existuje mnoho protichůdných argumentů a názorů, kdy předpoklad této environmentální spolupráce, tedy pozitivního vlivu mírových parků na mírotvorný proces, není všemi univerzálně přijímán. Kritika zahrnuje například pochybnosti o schopnostech mírových parků zlepšit politické vztahy mezi znepřátelenými stranami a šířit mír, neboť spolupráce daných zemí v oblasti životního prostředí závisí více na dřívějších pevných politických vztazích.

Dalším příkladem nejednotnosti názorů týkající se environmentální spolupráce je událost z roku 2004, kdy jeden keňský ekolog získal Nobelovu cenu míru. Tato volba šokovala mnoho lidí po celém světě, přičemž ji mnozí zpochybňovali. Například časopis *Ekonom* událost komentoval slovy: „Co má výsadba stromů společného s mírem?“ (*Ekonom* cit. podle Ali 2007). Tato kritika je pravděpodobně způsobena nedostatkem empirických důkazů spojujících problémy životního prostředí s řešením konfliktů. Je také patrné, že i v současné době existuje určitá neochota vůči konceptu environmentální

spolupráce, přičemž se mnoho lidí domnívá, že jde o idealistický nápad z 60. let, který je neslučitelný s moderní politikou.

První publikace zabývající se environmentální spoluprací jakožto nástroji k transformaci konfliktu se objevují od první poloviny 90. let 20. století. Mezi první autory propagující přeshraniční mírové parky, zřízené za účelem ochrany ekosystému před válkou, byl například A. Westing. Tato idea mírových parků byla dále rozpracována, přičemž jedním z prvních příspěvků v této oblasti je dílo od K. Conca a G. Dabelka s názvem *Environmental Peacemaking* z roku 2002. Autoři zde řeší, zda může být vzájemná závislost na životním prostředí využita k budování důvěry a šíření míru. Dalšími autory, kteří se významným způsobem podíleli na rozvoji konceptu mírových parků a na jejichž myšlenky budu ve své práci odkazovat, jsou např. S. Ali, D. Zbiczová, A. Dresse, G. Dablko, R. Duffyová a další. V českém prostředí se výzkumu environmentální spolupráce jako nástroji řešení konfliktů věnuje pouze docentka Šárka Cabadová Waisová.

Struktura práce

Svou diplomovou práci koncipuji jako komparativní případovou studii. Konkrétně se zaměřím na 5 případů, u kterých budu analyzovat spolupráci v oblasti životního prostředí v podmínkách konfliktu.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. V první teoretické části přiblížím koncepty: environmentální přeshraniční spolupráce, environmentální budování míru a mírové parky jako specifický typ environmentální spolupráce. V následujícím textu se blíže zaměřím na koncept mírových parků. Představím, jak myšlenka mírových parků vznikla, jak se vyvíjela, co je její podstatou, za jakých okolností může dojít k jejímu zřízení a jaký má být její účinek.

Následující, empirickou část tvoří 5 kapitol věnujících se jednotlivým praktickým příkladům mírových parků. U všech případů bude stěžejní zjistit okolnosti vzniku mírových parků, tj. nastínění jejich konfliktní minulosti, identifikovat aktéry konfliktu, zmapovat jaké vztahy byly mezi aktéry konfliktu před a po založení mírového parku a v neposlední řadě popsat stav současné

situace. Hlavním bodem mého zájmu bude prozkoumat, zda mají pozitivní vliv na budování míru a spolupráce v dané lokalitě. Pro lepší přehlednost a shrnutí vývoje přeshraniční spolupráce v každé kapitole uvádím tabulku s hlavními milníky přeshraniční spolupráce a aktéry těchto přeshraničních iniciativ. Také zaznamenávám konfliktní pozadí v podobě mezinárodních konfliktů, které probíhaly během přeshraniční spolupráce.

U případových studií mnou vybraných mírových parků považuji za stěžejní umístit přeshraniční spolupráci do historických, politicko-ekonomických, sociálních kontextů a souvisejících mocenských konstelací. Neboť právě tyto kontexty a konstelace formovaly a ovlivňovaly společnosti. Navíc se v průběhu času dialekticky vyvíjely s širšími vztahy přírody a společnosti, čímž konfigurovaly a strukturovaly způsob, jakým je přeshraniční spolupráce praktikována, vnímána a legitimována.

V závěru práce shrnu výsledky výzkumu a objasním zjištění týkající se mírotvorného potenciálu mírových parků.

1 Mírové parky jako specifický typ přeshraniční environmentální spolupráce

„Každý náš krok k lepší mezinárodní spolupráci v oblasti ochrany přírody je dalším krokem k mezinárodnímu míru a prosperitě.“

Mohammed Valli Moosa, bývalý prezident IUCN

„Globální řešení“ – tak například zní atraktivní slogan nadace *Peace Parks Foundation*, klíčového aktéra ochrany přírody, která podporuje přeshraniční chráněné oblasti či mírové parky s cílem ochránit biologickou rozmanitost a podnítit rozvoj přesahující mezinárodní hranice. Mírové parky se staly globálním fenoménem. V posledních patnácti letech se rozšířily po celém světě a v komunitě ochránců přírody vyvolaly obrovské nadšení.

Podporovány různými mezinárodními organizacemi (např. IUCN, UNEP, WWF, OBSE) mírové parky se rychle staly důležitým nástrojem ochrany přírody, neboť „přeshraniční element může působit jako multiplikátor, což značně zesiluje výhody, které již chráněné oblasti poskytují“ (Büscher 2013: 1). Například chráněné oblasti s ekologickou integritou poskytují čistou vodu. Více než třetina nejlidnatějších měst světa závisí na vodě tekoucí z přilehlé chráněné oblasti. Bez této ekosystémové služby by byla úprava vody pro mnoho měst příliš nákladná. Pokud jde o změnu klimatu, odhaduje se, že v chráněných oblastech je uloženo nejméně 15 % uhlíku na světě. Dlouhodobě stabilní využívání půdy v chráněných oblastech také nepřispívá k 20 % emisí pocházející ze změn ve využití půdy. Chráněné mořské oblasti zajišťují trvale udržitelný rybolov. Pobřežní chráněné oblasti účinně zabraňují erozi a závažným následkům bouří, a dokonce i tsunami. Také se snaží zabránit sesuvům půdy (Lopoukhine 2012: 9).

Přeshraniční chráněné oblasti dále umožňují snazší pohyb národů přes jejich tradiční území a opětovné sloučení rozdělených komunit. Ale to není vše. Mírové parky přidávají do balíčku na ochranu přírody ještě další prvek, a to schopnost redukovat napětí či dokonce řešit konflikty mezi zeměmi, zejména ty, které

pramení z hraničních sporů. Právě tato mírová dimenze podle navrhovatelů významným způsobem rozšiřuje škálu výhod, které parky poskytují a „rovněž představuje silný důkaz pro jednu z ústředních zásad ochrany přírody – chráněná území jsou nejen nezbytná k zajištění ekologické integrity planety, ale obecněji řečeno, jsou základní součástí každé zdravé, mírové a produktivní společnosti“ (Büscher 2013: 1–2). Podle N. Lopoukhina (2012: 9–10), bývalého předsedy Světové komise IUCN pro chráněná území, poskytují přeshraniční chráněná území důkazy o „společném účelu“ lidí s odlišným původem, formou vlády a často také kulturou. Tyto oblasti představují překonání lidského sobectví a ochotu spolupracovat na vyšší hodnotě.

Přeshraniční chráněné oblasti jsou dnes prezentovány jako nová teleologie ochrany: ochrana tak, jak by měla být, neboť mírové parky přesahují rámec ochrany biologické rozmanitosti a napomáhání k prosperitě místních komunit (Büscher 2013: 2). Podle bývalého prezidenta JAR a patrona nadace PPF N. Mandely jsou mírové parky „[...] konceptem, kterého se můžou chopit všichni. Ve světě sužovaném konflikty a rozdělením je mír jedním ze základních kamenů budoucnosti. Mírové parky jsou stavebními kameny tohoto procesu, a to nejen v našem regionu, ale potenciálně v celém světě“ (Mandela cit. podle PPF 2013).

Z výše uvedených tvrzení vyplývá otázka, zda mírové parky opravdu napomáhají realizovat představy svých zastánců a jaké jsou skutečné následky jejich fungování. Protože mezi teoretiky dochází často k vytvoření ideálního typu, který ovšem ne vždy splňuje dané požadavky. Také je z vědecké práce patrné, že řešení týkající se ochrany přírody či rozvoje jsou obvykle koncipována tak, aby byla atraktivní pro (potenciální) dárce. To ovšem nevysvětluje, z jakého důvodu obhájci mírových parků zesílili svůj diskurz k tak velkolepým proporcím či se pokusili umístit chráněné oblasti v širším smyslu jako „základní součást jakékoliv zdravé, mírové a produktivní společnosti“ (Büscher 2013: 2). S cílem vypátrat skutečnou podstatu mírových parků, jak fungují a co přináší, se v následujících kapitolách budu věnovat nejenom praktickým příkladům

mírových parků, ale také se zaměřím na historii a vývoj mírových parků, přičemž zmíním definice, které tento fenomén popisují.

Konceptualizace environmentální přeshraniční spolupráce, mírových parků a environmentálního budování míru

V této kapitole představím 3 koncepty: environmentální přeshraniční spolupráci, environmentální budování míru a mírové parky. V práci s uvedenými koncepty blíže pracuji a odvíjí se od nich analýzy v případových studiích.

1.1.1 Environmentální přeshraniční spolupráce

Přeshraniční spolupráci bychom mohli definovat jako institucionalizovanou spolupráci mezi regionálními a místními orgány v příhraniční oblasti sousedních zemí (Nagy 2020). Cíle této spolupráce se obvykle týkají územní organizace, regionální hospodářské politiky, zlepšování infrastruktury, ochrany životního prostředí, kultury a podpory lepších sousedských vztahů. Hlavním úmyslem je ale rozvíjet vztahy mezi sousedními územními orgány tak přirozeně, jako by neexistovaly žádné hranice.

V současné době, kdy proces globalizace zasáhl všechny kouty světa, různé formy mezinárodní spolupráce (například výměna *know-how*, obchod, technologie) stále nepřekonalý přírodu, konkrétněji chráněná území. To zapříčinila naléhavost a důležitost environmentálních a teritoriálních témat, která vyžadují společné úsilí. Biofyzikální prostředí má charakteristické vlastnosti, které potenciálně posilují úsilí o vytvoření míru, přičemž nabízí širokou škálu možností. Spolupráce v oblasti životního prostředí může mít například podobu přeshraničních dohod o společné správě vodních toků, jezer, společných výzkumných projektů, vzdělávání či mírových parků, které podporují ochranu biologické rozmanitosti a ekoturistiky (Dresse a kol. 2016: 12).

Ovšem mezinárodní spolupráce v oblasti ochrany přírody není vždy jednoduchým úkolem. Obzvláště pokud jsou příhraniční oblasti řízeny různými režimy, spravovány s různými cíli, přičemž podléhají odlišným právním

a správním systémům a často jsou obývány komunitami, které nesdílejí společný jazyk či které mají dokonce konfliktní historii. Ve skutečnosti žádná země nepoužívá v rámci ochrany životního prostředí stejný systém a rozdíly mohou představovat značné překážky, které by mohly bránit spolupráci. To by následně vedlo k nedostatečného pokroku v rámci dosahování cílů spolupráce. Na rozvoj přeshraniční environmentální spolupráce má vliv řada prvků, popřípadě také problémů, které jsou často nepředvídatelné a jejich vyřešení může být časově náročné. Na druhou stranu může úspěšná spolupráce přinést mnoho výhod pro obyvatelstvo (včetně kulturní konektivity a ekonomického povznesení), pro politiku konkrétní oblasti a pro zajištění biologické rozmanitosti (Vasilijević 2012a: 6).

Přeshraniční environmentální spolupráce se objevila v reakci na polarizované debaty, které se seskupily kolem konceptu environmentálních konfliktů. Hlavní myšlenkou literatury o environmentálních konfliktech je, že degradace životního prostředí může zapříčinit konflikt. Teorie, která je základem literatury o spolupráci v oblasti životního prostředí zdůrazňuje nejenom, že konflikt a spolupráce mohou koexistovat, ale také trvá na transformačním potenciálu těchto iniciativ. Spolupráce v oblasti životního prostředí může být impulsem pro další spolupráci, koordinaci a jednání mezi sousedními státy. To následně pozitivně ovlivní řešení konfliktu, budování míru a regionální integraci. Ve skutečnosti se zdá, že složitá, nejistá a dlouhodobá povaha otázek životního prostředí vytváří „funkční interdependence“ mezi přeshraničními komunitami, které mohou zapříčinit konflikt, ale také poskytnout prostor pro zahájení dialogu a spolupráce (Dresse a kol. 2016: 9).

1.1.2 Environmentální budování míru

Koncept environmentálního budování míru se nezaměřuje na biofyzikální prostředí a přírodní zdroje jako takové, ale spíše zdůrazňuje vztahy mezi přírodními zdroji a lidmi, jakož i spolupráci, která může ze sdílených zdrojů vycházet. Na přírodu není nahlíženo jako na divočinu někde *tam venku*, neboť často tvoří kulturní identitu komunit, a jako taková je hluboce propojena s lidskými aktivitami. To z ní činí potenciálně vysoce politizovanou otázku, která otevírá možnosti pro konflikt, ale také pro budování míru (Dresse a kol. 2016: 13).

Koncept vznikl jako reakce na nutnost zlepšit regulaci využívání přírodních zdrojů, zejména těch obchodovatelných, např. diamantů. Z toho ovšem vyplývá, že ne všechny zdroje jsou si rovnocenné (Bruch a kol. 2012: 48). U některých přírodních zdrojů je pravděpodobnější, že povedou ke spolupráci než u jiných. Stejně tak některé typy spolupráce se budou realizovat snadněji než jiné. V závislosti na místních potřebách a sociálně-ekonomických souvislostech tak může být prostředí a přírodní zdroje více či méně vhodným nástrojem budování míru. Jsou však zapotřebí podrobnější kvantitativní a kvalitativní údaje, aby bylo možné dále zkoumat, který typ spolupráce v oblasti životního prostředí je nejvhodnější a v jakých kontextech (Dresse a kol. 2016: 12). Z důvodu místní specifčnosti a složitosti tak nelze u každého budování míru aplikovat jeden univerzální systém správy zdrojů.

Výhody spolupráce v oblasti životního prostředí mají zvláštní povahu, neboť se zdá, že environmentální budování míru má potenciál spojovat strany konfliktu, a to i v době probíhajícího násilí. To například ilustruje jednání o vodě mezi Izraelem a Jordánskem či smlouva o vodách řeky Indus (1960) a následné vytvoření Komise pro řeku Indus, která přežila již několik válek mezi Indií a Pákistánem. Výhody životního prostředí v rámci environmentálního budování míru popisuje také vědec G. Dabelko (2006):

1. Problémy životního prostředí ignorují politické hranice;

V zájmu zachování přírodních zdrojů a jejich správy či v rámci zmírnění negativních dopadů na životní prostředí musí strany spolupracovat. Tato spolupráce vytváří spojení mezi různými lidmi, oblastmi, regiony a zeměmi.

2. Řešení problémů životního prostředí vyžadují dlouhodobou spolupráci;

Během dlouhodobého procesu spolupráce a konzultací se vytváří platforma pro pokračující dialog a interakci, která podporuje budování důvěry mezi nepříznivými společnostmi.

3. Environmentální problémy zintenzivní interakce mezi obyvateli;

Toto je často prvním krokem k dialogu, který může být obtížné zahájit prostřednictvím oficiálních politických kanálů. Pravidelná interakce mezi akademickou obcí a aktéry občanské společnosti může postupem času pomoci položit základy vzájemné důvěry a implicitní politické spolupráce. Například navzdory každodenním bitvám v ulicích Západního břehu Jordánu a Gazy Palestinci a Izraelci nadále spravují své sdílené vodní zdroje prostřednictvím neformálního a technického dialogu (Carius 2007).

4. Otázky životního prostředí představují „vysokou“ a „nízkou“ politiku.

Pokud mají otázky životního prostředí, jako je dostupnost pitné vody, vysokou politickou prioritu a strany konfliktu jsou nuceny se sejít a věnovat environmentální otázce značnou politickou pozornost, mluvíme o „vysoké“ politice. Pokud jde o „nízkou“ politiku s nízkou politickou prioritou, environmentální otázky mohou poskytnout prostor pro zahájení dialogu a spolupráce v rámci většího konfliktu (Harari – Roseman 2008: 9). Environmentální budování míru lze také aplikovat i na konflikty bez environmentálních příčin. V případě, že politické a diplomatické vyjednávání selže, je životní prostředí často vhodným tématem pro vstupní dialog (Carius 2007). S. Ali (2003) ovšem poukazuje na problém vlád, které stále považují otázky životního prostředí za politiku „nízkou“. Tvrdí, že „stále existuje sklon k tomu, aby političtí činitelé přemýšleli o problémech životního prostředí jako o luxusních agendách, které jsou považovány za exogenní pro bezprostřední

potřeby obyvatel“ (Ali 2007: 334). S tímto tvrzením se také setkáváme v knize od B. Büschera (2013: 4), podle kterého se mnoho organizací a aktérů ochrany přírody cítí okrajově ve srovnání s globální politikou kolem obchodu, energetiky a bezpečnosti. „Takovou stížnost jsem slyšel často: politici nerozeznají ani nerozumí hodnotě ochrany přírody. Není to bráno vážně, jako zásadní problém. [...] Především mi bylo řečeno, že ochrana musí být ekonomicky zisková, aby se politici a zúčastněné strany zajímali. Environmentalisté tak měli pocit, že musí přírodu prodat, aby ji zachránili.“ (Büscher 2013: 4) Podle Harariové a Rosemana (2008: 9) lze tuto skutečnost považovat za omezení (podobně uvažují i Ali či Büscher), anebo za příležitost pro místní iniciativy a spolupráci. Pokud by totiž určité otázky životního prostředí byly součástí každodenní agendy vlád, činnosti mezi lidmi související s těmito problémy by byly pravděpodobně potlačeny.

Rozpoznání společných environmentálních hrozeb pravděpodobně povede k pozitivní interakci, která následně posílí důvěru mezi nepříznivými společnostmi. Podle Aliho je totiž zaměřování se na běžné poškození životního prostředí psychologicky úspěšnější při dosahování výsledků spolupráce než zaměření se na společné zájmy, které mohou vést ke konkurenčnímu chování (Ali podle Harrari – Roseman 2008: 9).

Vzhledem ke složité vzájemné závislosti ekosystémů mohou podle Cariuse (2007) zúčastněné strany těžit ze spolupráce i v případě, že se jejich zájmy zpočátku zdají být asymetrické. Jedním z hlavních přínosů biofyzikálního prostředí jakožto pobídky pro spolupráci je vzájemná závislost vytvořená přeshraničními přírodními zdroji, které jsou sdíleny mezi aktéry v různých prostorových měřítcích, od místních komunit po národní státy a globální organizace. Jak již bylo řečeno výše, problémy životního prostředí (a výhody) se nezastaví na politických hranicích. Místo toho se přírodní zdroje šíří přes území a vytvářejí tzv. „bioregiony“. Tato vzájemná závislost může prohloubit stávající napětí, ale také vytvořit příležitosti ke spolupráci, neboť vyzývá k přeshraničním regionálním formám řízení. Spolupráce v oblasti životního prostředí je navíc pro všechny strany často nákladově efektivnější než konflikty

(Dresse a kol. 2016: 12). Podle Wolfa si země chtějí zajistit přístup ke zdroji a jeho ekonomickým a sociálním výhodám, přičemž společná správa zdrojů může také poskytnout nové zdroje příjmu, které následně podpoří postkonfliktní hospodářské oživení a proces budování míru (Wolf podle Dresse a kol. 2016: 12–13). Tyto složité vzájemné závislosti mají tedy potenciál vytvořit další příležitosti k přeměně environmentálních problémů na trvalé formy spolupráce v oblasti životního prostředí, které se následně můžou přelít i do jiných než environmentálních sfér.

1.1.3 Mírové parky

Mírové parky jsou chráněné oblasti rozmanitých rostlinných a živočišných druhů a ekosystémů, které se rozprostírají na hranicích dvou či více zemí a jsou spravovány společně. Mírové parky jsou formou přeshraniční environmentální spolupráce a odkazují na přeshraniční chráněná území formálně věnovaná podpoře míru a spolupráce.

V rámci globálních programů ochrany přírody zaujímá přeshraniční ochrana stále dominantnější místo, ovšem postupem času se také stává komplexnější. To lze ilustrovat na různorodé terminologii a množství definic, které se celosvětově používají. Například koncept mírových parků je součástí charakteristické skupiny jevů, které propojují hranice států a ochranu biodiverzity. Další podobné koncepty jsou například „*transfrontiers conservation areas*“ (TFCA), „*transfrontiers parks*“ (TFP) či „*transboundary protected areas*“ (TBPA). I přesto, že se použití těchto termínů často zaměňuje, je podle Ameroma a Büschera (2005: 164) důležité si uvědomit, že mezi nimi existují nepatrné rozdíly. Rozdíl mezi parkem a oblastí spočívá v tom, že park dodržuje jednu možnost využití půdy (většinou přísnou ochranu přírody), zatímco oblast kombinuje více možností využití půdy v jedné lokalitě (například ochrana území, koncese k lovu, komunitní správa přírodních zdrojů). Další pojmosloví zahrnuje například „*cross-border parks*“ (McNeely 1993, Baias a kol. 2010), „*transfrontier reserves*“ (Westing 1998), „*peace parks*“ (Westing

1993, PPF) nebo „*transboundary natural resource management areas*“ (Griffin 2003).

Termín TFCA je nejstarší a mezinárodně široce používaný. TBPA vychází z TFCA a spolu s „*transboundary natural resource management areas*“ představují typický jihoafrický žargon, jehož cílem je uplatňovat nárok na vlastnictví hnutí přeshraniční ochrany (Amerom – Büscher 2005: 164–165).

IUCN dále rozlišuje mezi TBPA a „*parks for peace*“. TBPA znamená oblast pevniny a/nebo moře zvláště zaměřená na ochranu a zachování biologické rozmanitosti a přírodních či souvisejících kulturních zdrojů, a která je řízená prostřednictvím legálních nebo jiných účinných prostředky. „*Parks for peace*“ jsou typem TBPA, přičemž mají kromě ochrany biologické rozmanitosti také za úkol podporu míru a spolupráce. V novější zprávě IUCN rozlišuje mezi TBPA, „*parks for peace*“, „*crossboundary conservation and development areas*“ a „*transboundary migrationory corridors*“ (IUCN podle Barquet 2015a: 1–2).

S. Ali rozlišuje mezi (1) dvěma či více sousedícími přeshraničními chráněnými územími, (2) seskupením chráněných území a zasahujícím územím, (3) seskupením oddělených chráněných území bez zasahujících oblastí, (4) přeshraničními oblastmi včetně navrhovaných chráněných oblastí, (5) chráněných oblastí v jedné zemi s přeshraničním využíváním půdy a (6) mírovými parky (Ali podle Barquet 2015a: 2).

D. Zbiczová dále například rozlišuje mezi TBPA a „*internationally adjoining protected areas*“, přičemž uvádí, že první termín označuje přeshraniční spolupráci, zatímco druhý značí pouze umístění chráněných oblastí v pohraničí, ovšem bez přeshraniční spolupráce (Zbics podle Barquet 2015a: 1).

Z výše uvedených informací je tedy patrné, že pojmů a definic je opravdu mnoho. A i přesto, že mezi nimi existují rozdíly, zůstává hlavní myšlenka stejná, neboť se téměř všechny pojmy vztahují na ekologicky chráněnou oblast překračující hranice jedné či více zemí. Spíše než limitovat chráněné území v rámci národních hranic, přeshraniční oblasti nahrazují politické hranice a rozšiřují tak celkovou rozlohu pro ochranu biodiverzity (King – Wilcox 2008:

222). Také je důležité mít na paměti, že tyto přeshraniční iniciativy mohou být vytvořeny nejen na souši, ale také v mořském prostředí, kde jsou velmi potřebné.

Přeshraniční chráněné oblasti jsou podporovány z různých důvodů: rozšíření velikosti chráněných oblastí s cílem zachovat životaschopné genofondy, zajištění ochrany migračních tras či ekologických koridorů pro suchozemské druhy savců a v neposlední řadě také propojení chráněných oblastí pro maximalizaci rozsahu (Zbicz 1999: 15). Ovšem základem každé přeshraniční environmentální iniciativy je kooperativní řízení, ať už je intenzita spolupráce nízká či vysoká (Barquet 2015a: 2). Právě spolurozhodování je jedním z nejvýraznějších prvků a předpokladů přeshraniční ochrany přírody.

Podle Zbiczové a Greena (1997: 1–4) tyto oblasti poskytují zajímavé možnosti pro podporu ochrany biologické rozmanitosti napříč politicky narušenými ekosystémy, a hlavně zajišťují přeshraniční spolupráci, která může v konečném důsledku přispět k mezinárodnímu míru. „[...] Tyto oblasti nabízejí skutečné příležitosti pro kooperativní řízení a v širším politickém rámci taková spolupráce přispívá k politické stabilitě mezi sousedními zeměmi.“ (Green – Zbicz 1997: 1–4) Odlišnou perspektivu nabízí R. Duffyová (2001: 1–2), podle které můžeme mírové parky chápat jako formu globalizace. V mnoha ohledech mírové parky představují regulovanou globalizaci, jejímž cílem je získat kontrolu nad neřízenými a neregulovanými oblastmi kolem mezinárodních hranic. Podle Duffyové jsou tedy mírové parky příkladem společné snahy ústředních státních orgánů a globálních aktérů ochrany přírody, jejímž cílem je rozšířit kontrolu nad neregulovanými formami globalizace.

Abychom lépe pochopili podstatu přeshraniční environmentální spolupráce v rámci mírových parků, je užitečné si mírové parky představit jako mezinárodní režimy. Tyto režimy představují principy, normy, pravidla a rozhodovací postupy, kterými se řídí vztahy mezi státy v konkrétních otázkách. Tato představa mírových parků jako nadnárodních režimů usnadňuje hodnocení spolupráce z hlediska její účinnosti a odolnosti. Například mírový park by byl považován za efektivní, pokud by – v rámci svého režimu – dosáhl cílů a účelů, pro které byl zřízen (Dolan a kol. 2007: 186).

1.2 Stručná historie mírových parků a rostoucí význam environmentálních úvah

V minulosti byla většina přeshraničních iniciativ spojena s kolonialismem. V 80. letech ovšem dochází ke změně v podobě „třetí vlny“, která se vyznačuje „bezprecedentní rozmanitostí a rozsahem prostorových uspořádání, jejichž cíle v oblasti ochrany životního prostředí a předepsané činnosti se mohou lišit od přísné ochrany přírody po udržitelné využívání“ (King – Wilcox 2008: 221). V tomto období se na půdě IUCN objevuje idea mírových parků.

Za počátek nové environmentální politiky se považuje publikace s názvem *Světová strategie ochrany přírody* z roku 1980, vypracovaná IUCN ve spolupráci s UNEP a WWF. Jedná se o první mezinárodní dokument o ochraně živých zdrojů vytvořený na základě příspěvků vlád, nevládních organizací a dalších odborníků. Hlavní důraz je zde kladen na ekonomický potenciál udržitelného rozvoje (Environment & Society nedatováno). V 90. letech 20. století IUCN vytvořila oficiální program na zakládání tzv. mírových parků ve válkou postižených oblastech. Přeshraniční iniciativy byly tedy zpočátku realizovány jako nástroj postkonfliktní spolupráce dřívějších nepřátel (Waisová 2015: 55).

První plány na zřízení přeshraniční chráněné oblasti vznikly v Evropě v roce 1924, konkrétně mezi Polskem a tehdejším Československem. Vlády těchto států podepsaly Krakovský protokol s cílem oficiálně vymezit státní hranici mezi oběma zeměmi po první světové válce (Vasilijević 2012b: 12). Krakovský protokol je důležitým dokumentem, neboť vytvořil průkopnický koncept mezinárodní spolupráce při zakládání přeshraničních parků; mj. požadoval zřízení bilaterálního přírodního parku v oblastech Pienin. Ustanovení této přílohy vstoupilo v platnost v roce 1932. Ovšem v době, kdy byla tato chráněná území vytvořena, nebyla idea podpory míru označena jako cílová. Spíše byla chráněná území vnímána jako příležitost k ochraně krajiny napříč státními hranicemi. Tato iniciativa také představovala jeden z prvních pokusů zmírnění konfliktu o vymezení hranic, který „zbyl“ z první světové války, prostřednictvím společné správy (Schoon 2011).

Ačkoliv se myšlenka přeshraniční environmentální spolupráce poprvé objevila v Evropě, byl první mírový park na světě vyhlášen o měsíc dříve v Severní Americe, který spojil Národní park Waterton Lakes v Kanadě s Národním parkem Glacier v USA. Parky byly oficiálně slavnostně otevřeny v roce 1932 jako Waterton-Glacier International Peace Park, oslavující mír a dobrou vůli mezi oběma zeměmi (Vasilijević 2012b: 12). V následujícím roce se zájem o přeshraniční ochranu zvýšil a evropské mocnosti podepsaly londýnskou Úmluvu o ochraně fauny a flóry v jejich přirozeném stavu. Úmluva, která vstoupila v platnost v roce 1936, výslovně požadovala přeshraniční konzultace a spolupráci při zřizování chráněných oblastí sousedících s oblastmi jiných národních států (Schoon 2011).

V ostatních částech světa vznikaly přeshraniční chráněné oblasti mnohem později. Například ve Střední Americe byly přeshraniční iniciativy zahájeny koncem 70. let po prvním Středoamerickém setkání o hospodaření s přírodními a kulturními zdroji (1974 v Kostarice). Třetí doporučení vyplývající z tohoto setkání konkrétně zmiňovalo oblasti přeshraničních parků a potřebu navázání spolupráce mezi sousedními zeměmi při jejich řízení. Se specifickými cíli týkajícími se hospodaření s přírodními zdroji a mírových vztahů byl po historických schůzkách obou prezidentů v letech 1979 a 1982 jmenován první park La Amistad mezi Kostarikou a Panamou. Dále například v Jižní Americe byla přeshraniční spolupráce mezi Argentinou a Brazílií (parky Iguazú/Iguaçu) navázána v polovině 80. let, zatímco v Africe došlo k oficiálnímu zahájení přeshraniční iniciativy (Kgalagadi Transfrontier Par) mezi JAR a Botswanou v roce 2000. Asie byla prvním kontinentem, kde došlo k založení mírového mořského parku (Turtle Islands Heritage Protected Area) mezi Filipínami a Malajsií v roce 1996. V Evropě se mimo jiné nacházejí dvě důležité rozsáhlé regionální iniciativy: Evropský zelený pás a iniciativa Dinaric Arc (Vasilijević 2012b: 12–13).

Z uvedených informací vyplývá, že se přeshraniční přístupy v posledních desetiletích staly velmi populární. Aktuálně se jejich počet odhaduje na více než 200 mírových parků po celém světě (Schoon 2011). K rozšíření

přeshraničních chráněných oblastí došlo díky iniciativě Světové banky, IUCN a mnoha dalších předních mezinárodních environmentálních nevládních organizací. Ačkoli žádná organizace ani konvence formálně nekontroluje zřízení mírových parků, IUCN se ujala vedení ve snaze standardizovat podmínky a přístupy přeshraniční environmentální ochrany.

1.3 Hlavní význam přeshraničních iniciativ

Mezi vědci dnes panuje pouze malá neshoda týkající se potřeby regionálních ekosystémových přístupů v rámci ochrany přírody. Chráněná území totiž nemusí zahrnovat celé ekosystémy, často z historických, politických či socioekonomických důvodů. Politické hranice často protínají ekosystémy, což znemožňuje jejich správu a řádné fungování. V zájmu co nejúčinnější ochrany biologické rozmanitosti se uplatňuje koncept bioregionalismu, podle kterého by chráněná území neměla být vymezena politickými hranicemi konkrétních zemí, ale ekosystémy, které ochranu potřebují. Přeshraniční ochrana tedy vyžaduje předefinování tradičního řízení přírody – od národně ohraničených oblastí až po biofyzikálně definované jednotky neboli bioregiony, napříč politickými hranicemi. Bioregionem se rozumí oblast, která se vyznačuje formou života, topografií a biotou spíše než lidským diktátem (Barquet 2015a: 2). Jedná se tedy o region, který se řídí přírodou, nikoli zákonodárcem.

Existence blízkých, ale odlišně řízených prostředí – „dyád“, podle Zbiczové inspirovala vědce a manažery k návržení parků propojených napříč politickými hranicemi s cílem zvýšit ochranu a posílit spolupráci mezi zeměmi či regiony (Zbicz 2003: 25). Strážce národního parku Glacier a jeden z prvních proponentů mezinárodního mírového parku, A. Reynolds o rozdělení Watertonského jezera kanadsko-americkou hranicí pronesl: „Geologie nezná hranice, [...] a žádná umělá hranice od sebe nemůže oddělit vody. Bylo by lepší přijmout stvoření přírody odstraněním hraniční čáry a uznat jeden park, jedno jezero na vlastním území.“ (Reynolds cit. podle Mow – Thomas nedatováno) Mírové parky se tedy snaží vypořádat s iracionalitou hranic protínající ekosystémy, pro něž politické rozdíly nemají smysl.

Kromě ekologického zdůvodnění zastánci těchto iniciativ prohlašují, že projekty napomáhají ekonomickému rozvoji a vytváření investic soukromého sektoru. Tyto iniciativy jsou navíc prezentovány v jazyce udržitelného rozvoje a jsou stále častěji navrhovány jako prostředek sociálně-ekonomického pozdvižení a posílení dříve marginalizovaných komunit. Tyto komunity se budou moci podílet na řízení a udržitelném využívání přírodních zdrojů a získávat z nich výhody, především prostřednictvím ekonomických pobídek z příjmů z lovu a ekoturistiky (King – Wilcox 2008: 223). Předtím, než pandemie COVID-19 zastavila mezinárodní cestování, byl cestovní ruch nejrychleji rostoucím průmyslovým odvětvím na světě a představoval jeden z největších zdrojů příjmů pro státy. Podle zprávy WTTC o ekonomickém dopadu z roku 2020 v důsledku cestovního ruchu došlo k vytvoření 330 milionů pracovních míst (každé desáté pracovní místo je v tomto oboru), přičemž cestovní ruch představuje 10,3 % globálního HDP (WTTC 2020).

S ekonomickou motivací také úzce souvisí využívání venkovských komunit jako „partnerů“ k zajištění místní legitimacy programů. Zastánci mírových parků považují komunity za životně důležité aktéry zajišťující sociální a environmentálně udržitelný režim. V rámci návrhů mírových parků se očekává, že místní komunity vstoupí do komplexních vztahů s externími agenturami, jako jsou místní a globální nevládní organizace, sponzoři či mezinárodní finanční instituce, např. Světová banka (Duffy 2007). Tyto organizace také poskytují přeshraničním iniciativám nemalé finanční prostředky.

A v neposlední řadě je přeshraniční ochrana odůvodněna jako prostředek budování míru mezi zeměmi. Tyto projekty jsou označovány jako mírové parky, protože jsou propagovány v naději, že přispějí k mezinárodní spolupráci a řešení konfliktů. Tato myšlenka se přelila i do akademické a politické sféry. Například Fall tvrdí, že mírové parky poskytují příležitost využít environmentální management k podpoře dobrých sousedských vztahů a prostřednictvím společné správy chráněných oblastí upevňují a posilují důvěru mezi státy (Fall podle King – Wilcox 2008: 223). A. Westing, silný zastánce mírových parků, zdůrazňuje schopnost parků předcházet konfliktům a budovat důvěru, přičemž je považuje

za „komplexní mechanismy“, které jsou určeny nejenom pro efektivní výměnu informací, ale také pro společné akce v oblasti příslušných školení, vzdělávání, výzkumu, ekoturistiky, policejní práce, správy, podpory místních kulturních hodnot a dalších přeshraničních environmentálních a sociálních příležitostí (Westing 1998: 92). Dále Willem van Riet z PPF konstatuje, že politické hranice jsou „historickými jizvami“ a přeshraniční ochrana napomůže rozvoji důvěry, která je pro mír mezi zeměmi klíčová (Riet podle King – Wilcox 2008: 223). Tato tvrzení poskytla přesvědčivé politické ospravedlnění pro rozšíření chráněných oblastí, neboť jsou postavena jako snaha o podporu mezinárodní spolupráce mezi národy, které mají často historii násilných konfliktů.

1.3.1 Mírotvorný potenciál mírových parků

Od poloviny 80. let 20. století, na pozadí odporu proti „válkám o zdroje“ vyvolaných realistickým myšlením, začaly mezinárodní organizace šířit liberálně inspirované koncepty, jako například „voda pro mír“ či „parky pro mír“ s přesvědčením, že spolupráce v oblasti životního prostředí má multiplikační účinky a je katalyzátorem regionální stability. Základní tvrzení je, že institucionalizace mezinárodní spolupráce v oblasti řízení zdrojů může vést k navázání a posílení mezinárodního přátelství (Cascão a kol. 2011: 624). Hlavní úvaha z literatury o environmentální bezpečnosti týkající se mírových parků pramení z funkcionálního argumentu A. Westinga, významného zastánce a propagátora mírových parků. Westing (1993, 1998) ve svých textech tvrdil, že mírové parky jsou schopny předcházet konfliktům a budovat důvěru mezi státy za nejméně tří odlišných okolností. Za prvé, přeshraniční oblasti mohou vést k upevnění a další kultivaci přátelských vztahů mezi dvěma sousedícími státy. Ve druhém případě by mohla přeshraniční oblast sloužit k zabránění konfliktu o spornou hraniční oblast. Takové řešení bylo například navrženo pro Halaibský trojúhelník, spornou oblast mezi Egyptem a Súdánem, dále pro region Ogaden mezi Etiopií a Somálskem či pro ostrov Machias Seal mezi USA a Kanadou. Ve třetím případě by přeshraniční ochranná iniciativa mohla napomoci k urovnání vztahů dvou rozdělených států.

Podle Světové banky a PPF přeshraniční ochrana podporuje regionální integraci a mírovou spolupráci mezi zeměmi, které bývaly či jsou ve vzájemném konfliktu (Duffy 2007). Například v rámci spolupráce musí úředníci ze sousedních zemí vyřešit spory v otázce, která spadá do kategorie nízké politiky. Prostřednictvím této spolupráce se však vládní úředníci dozví, jak fungují jejich protějšky, popřípadě zjistí některé sdílené podobnosti a najdou oblasti možných dohod a kompromisů (Schoon 2008).

Podobný argument týkající se schopnosti mírových parků podporovat obecnou kulturu míru a přispívat k budování míru rozvádí Odegaard (1990: 92–93). Ten rozlišuje dva způsoby podpory míru: přímou kultivací míru a nepřímo prostřednictvím podpory porozumění jiným kulturám, což následně vede k podpoře míru. Podle Odegaarda lze míru dosáhnout tím, že bude cestovní ruch hrát klíčovou roli. Dále zdůrazňuje, že chráněné oblasti a rezervace jsou výhodné jak finančně, tak humanitárně, „nejen pro potěšení turistů, ale pro samotnou existenci světa“ (Odegaard 1990: 92).

V rámci podrobnějšího zkoumání těchto tvrzení McNail (1990: 25–26) rozlišuje mezi 4 typy mírových parků. První typ oslavuje pokračující vřelé vztahy mezi zeměmi. Příkladem může být mírový park Glacier-Waterton mezi USA a Kanadou. Druhý typ označuje přeshraniční oblast, která se nachází mezi státy s mírně napjatými vztahy, ovšem park toto napětí zmírňuje. Příkladem je mezinárodní park La Amistad mezi Kostarikou a Panamou či přeshraniční park Velké Limpopo. U třetího typu je mírový park použit jako prostředek k urovnání hraničních, poválečných sporů. Například zřízení mírového parku mezi Československem a Polskem po první světové válce nebo park La Cordillera del Condor mezi Ekvádorem a Peru v amazonské džungli, kde boje a pohraniční války pokračovaly po dlouhou dobu. Posledním typem je mírový park, jehož cílem je podporovat mír ve válečné situaci, například korejská demilitarizovaná zóna.

Ovšem ne všichni vědci s mírovtvorným potenciálem mírových parků souhlasí. Hlavním argumentem je nedostatek empirických důkazů o tom, zda mírové parky skutečně napomáhají k vytváření a šíření míru v regionu

(Cascão a kol. 2011: 624). Také spolupráce v oblasti životního prostředí nemusí nutně vést ke snížení násilných konfliktů. Dostatek zdrojů, spíše než jejich nedostatek, může vytvářet konflikty nové, neboť spory o přístup ke zdrojům a jejich kontrolu může vytvářet situace vícerozměrného zpolitizovaného odporu. Podle Aliho (2007: 26) to znamená, že oblasti mohou být katalyzátory konfliktů v případě, že se nacházejí v ekonomicky znevýhodněných regionech, kde jsou okolní komunity silně závislé na přírodních zdrojích, pokud jde o jejich živobytí a přežití.

Velmi kritickou perspektivu týkající se efektů mírových parků nabízí Duffyová (2007), podle které jsou tyto oblasti již „transnacionalizovány“ nelegálními sítěmi. Mírové parky se často navrhuje pro oblasti, které poskytují klíčové zdroje těm, kteří nelegálně těží flóru a faunu pro místní použití či mezinárodní obchod. Tento dynamický proces však akademici, mezinárodní finanční instituce, nevládní organizace a tvůrci politik často přehlížejí. Prezentování environmentální spolupráce jako bezpečnostní iniciativy by také mohlo sloužit k zakrytí skutečných politických ekonomických programů, jako je například ekonomická liberalizace, komodifikace parků a volně žijících živočichů nebo prosazování regionálních politických ambicí jednotlivých zemí (Cascão a kol. 2011: 624).

Brock (1991: 413) označuje mírové parky jako „nárazníkové zóny“ mezi konfliktními státy, přičemž tvrdí, že mírové parky mohou mít nezávislý vliv na mezinárodní politiku. S tím ovšem nesouhlasí Cascão (2011: 624) či Duffyová (2007), podle kterých jsou mírové parky vysoce politickými zásahy, daleko od neutrálních strategií ochrany. Dodávají, že vědecké ospravedlnění obhájců, propagace cestovního ruchu jako finančně udržitelného postupu či využívání komunit jako partnerů nebo zúčastněných stran nejsou neutrálními praktikami. Kromě toho skutečnost, že plánovači neuznávají probíhající a často dlouhodobé nezákonné činnosti a sítě, které je podporují, ještě více ztěžuje úspěšnou realizaci mírových parků.

1.4 Za jakých okolností může dojít k založení mírového parku?

Existuje mnoho důvodů, kvůli kterým se státy rozhodnou nepodpořit vznik přeshraničních mírových parků. Přesto jsou státy aktéry s rozhodujícím vlivem na zřízení mírových parků a také na snadnost, s jakou mohou manažeři spolupracovat přes hranice. V důsledku politických sporů, velkých nerovností či kulturních rozdílů může dojít ke snížení možnosti zřízení mírových parků. Efektivní komunikace mezi státy je klíčová a dosáhne se jí pouze v případě, kdy jsou státy ochotny spolupracovat.

Dosavadní výzkum přeshraničních iniciativ naznačuje, že neexistuje jednotný model pro vznik a implementaci přeshraničních parků. Nejúčinnější přístupy k mírovým parkům jsou domácí, šité na míru danému problému a přizpůsobené jedinečným potřebám a zájmům každého regionu. Samotná spolupráce není vždy snadná. Často se jedná o složité vztahy mezi příslušnými stranami, v rámci kterých je potřeba pečlivě vyjednat vliv a moc, vyřešit/zmírnit konflikty a stanovit společné cíle. Přeshraniční spolupráce navíc není jen o spolupráci za účelem vytváření veřejných hodnot a ekologických výhod, ale zejména o vyjednání odpovědnosti a institucionálních opatření při správě konkrétní přeshraniční chráněné oblasti (McKinney – Vasilijević 2012: 24).

1.4.1 Iniciativy na vysoké úrovni

IUCN stanovilo tři nejčastější způsoby, na základě kterých dochází k založení mírových parků. Za prvé může být koncept přijat na vysoké politické úrovni (vedoucím agentury, ministrem či hlavou státu). Návrh zřízení parku je předán protějšku do druhé země, přičemž může vést k formální dohodě. Taková dohoda by mohla zahrnovat několik klíčových opatření, jako je například sjednocující téma, vzájemná pomoc v případě nouze či orgán dohledu a navrhovaný institucionální rámec, který by se mohl časem vyvíjet. Příkladem vzájemné dohody mezi státy je obecné Memorandum o porozumění mezi USA a Kanadou týkající se spolupráce při řízení, výzkumu a ochraně národních parků a národních historických památek (IUCN podle Phillips a kol. 2001: 7–9).

Kooperativní řízení mezi těmito státy v průběhu času zesílilo. S cílem usnadnit pracovní ujednání sdílejí tyto země interpretační publikace, udržují dohody o spolupráci v oblasti vymáhání práva, vyměňují si zaměstnance, pořádají společná setkání a obecně koordinují svou práci směrem ke společným dlouhodobým cílům a záměrům (Lieff 1990: 43).

Některé regiony zahájily spolupráci na vysoké úrovni v rámci procesu usmíření po dlouhodobém politickém a sociálním napětí či dokonce ozbrojeném konfliktu. Ve Střední Americe se nachází několik dobře zavedených příkladů přeshraniční spolupráce tohoto typu: např. mírový park ve sporné oblasti Cordillera del Condor mezi Ekvádorem a Peru. K tomu došlo prostřednictvím mírových jednání, která navrhla tehdejší prezidentka IUCN a ekvádorská ministryně životního prostředí Yolanda Kakabadse (Phillips a kol. 2001: 9). Dalším příkladem může být vytvoření mořského mírového parku v Rudém moři mezi Izraelem a Jordánskem, ke kterému došlo v návaznosti na uzavření mírové smlouvy mezi těmito zeměmi v roce 1994.

Mezinárodní organizace mohou také aktivně podporovat národní vlády při realizaci mírového parku. Přeshraniční iniciativy podporuje například Výbor pro světové dědictví, program UNESCO Člověk a biosféra (MAB) či Ramsarská úmluva týkající se ochrany mokřadů, které jsou klíčové pro ochranu ptactva (Phillips a kol. 2001: 9–10). I přesto, že neexistuje žádný mezinárodně dohodnutý postup pro „jmenování“ mírových parků, IUCN (podle Phillips a kol. 2001: 5) poukazuje na potřebu vyvinout mezinárodní proces jejich certifikace, přičemž stanovila prozatímní kritéria:

1. Mírové parky tvoří alespoň dvě chráněná území, která sdílejí společnou národní či vnitrostátní hranici;
2. Kromě ochrany biologické rozmanitosti a kulturních cílů by měl existovat výslovný účel podporovat mír a spolupráci nebo podporovat mír a usmíření během ozbrojeného konfliktu a po něm;
3. Příslušné orgány daných zemí nebo jurisdikce by měly uzavřít formální dvoustrannou nebo mnohostrannou dohodu o spolupráci;

4. Agentury odpovědné za chráněné oblasti by měly uzavřít dohodu o společném řízení;
5. Tyto strany by měly navrhovat a provádět programy kooperativního řízení a rozvoje, do nichž jsou zapojeny všechny zúčastněné strany;
6. Smluvní strany by měly pečlivě zvážit Pokyny IUCN pro přeshraniční spolupráci v chráněných oblastech;
7. Strany by se měly řídit prvky návrhu Kodexu IUCN pro přeshraniční chráněná území v dobách míru a ozbrojených konfliktů.

1.4.2 Místní iniciativy

Alternativně může myšlenka přeshraniční spolupráce začít dvěma samostatnými pracovníky v terénu, kteří zažívají skutečný přínos prostřednictvím spolupráce na jednom či více konkrétních úkolech na místě, jako je například hašení požáru. Situace je může povzbudit ke spolupráci také na jiných úkolech, přičemž se jejich odhodlání a nadšení následně rozšíří na ostatní zaměstnance parku. V tomto případě se spolupráce a dobré pracovní vztahy rozvíjejí formou neformálních dohod. I přesto, že jednotlivci mohou být průkopníkem podpory přeshraniční spolupráce, je efektivnější, pokud existuje také politická podpora na vysoké úrovni vyjádřená například v rámci dohod či memorandu o porozumění. Příkladem tohoto přístupu je park Alpi Marittime a Národní park Mercantour. Zde bylo dosaženo vysokého stupně spolupráce dvou ředitelů chráněných území, podporovaných meziresortní dohodou (Phillips a kol. 2001: 11). Pokročilá spolupráce mezi těmito dvěma parky zahrnuje mnoho oblastí: udržitelný cestovní ruch, přeshraniční stezky, společné vzdělávací programy, vědeckou spolupráci a další (The MOT nedatováno).

1.4.3 Iniciativy třetích stran

Další cesta k přeshraniční spolupráci je prostřednictvím nevládních organizací ochrany přírody (NGO), které působí jako třetí strana a povzbuzuje a podporuje kooperativní přeshraniční řízení. Spolupráce může být výsledkem samostatných nevládních organizací působících v rámci každé politické jurisdikce nebo jedné nevládní organizace působící na obou stranách hranice. Například zmíněný park Waterton-Glacier vznikl z iniciativy nevládní organizace Rotary International. Dále ve střední Africe byla terénní spolupráce mezi třemi příslušnými agenturami pro ochranu přírody Demokratické republiky Kongo, Rwandy a Ugandy v národním parku Mgahinga Gorilla/Virunga/Volcanoes podporována třemi nevládními organizacemi: *African Wildlife Foundation* (AWF), *Fauna & Flora International* (FFI) a Světovým fondem na ochranu přírody (WWF) (Phillips a kol. 2001: 11–12).

Právě mezinárodní nevládní organizace a rozvojové agentury jsou hlavními zastánci a finančními podporovateli ekoturistiky prostřednictvím mírových parků s cílem přispět k budování míru (Duffy 2001: 5). Organizace, jako je například PPF, byly vytvořeny výhradně za účelem vytváření přeshraničních chráněných oblastí, přičemž mají k dispozici velké finanční prostředky.

Nadace PPF v současné době podporuje několik přeshraničních chráněných oblastí mezi státy Jihoafrického rozvojového společenství (SADC) a má úzké kontakty s vysokými vládními úředníky a vlivnými obchodníky po celém světě. Zdroje, které má k dispozici, pochází nejen od mezinárodních rozvojových agentur a jednotlivých států, ale také od soukromých obchodních organizací. Tzv. Klub 21, který je odpovědný za získávání finančních prostředků pro přeshraniční parky v různých regionech světa, zahrnoval takové politické a obchodní kapacity, jako je například N. Mandela, zesnulý nizozemský princ Bernard či Rothschildova nadace (PPF 2017a, Schoon 2008).

2 Přeshraniční chráněná oblast Velkého virungského masivu

2.1 Charakteristika oblasti

Oblast Velkého virungského masivu, známá též jako Albertinská trhlina, se rozprostírá na hranicích Konžské demokratické republiky (KDR), Rwandy a Ugandy a je jednou z nejvíce biologicky rozmanitých krajín na světě. Tvoří ji soustava 11 vzájemně propojených chráněných území, ze kterých jsou 3 zapsané na seznamu světového dědictví UNESCO (Virunga, pohoří Ruwenzori a národní park Bwindi Impenetrable), jedno představuje ramsarské mokřady (Edvardovo a Georgovo jezero) a další je rezervací MAB (národní park Queen Elizabeth) (Kujirakwinja a kol. 2007: 280). Páteří této krajiny je národní park Virunga v KDR, který je spojen s dvěma hlavními národními parky v oblasti – Mgahinga Gorilla v Ugandě a Volcanoes ve Rwandě (viz příloha č. 2). Ačkoli v této oblasti politické hranice oddělují tři národní parky, ve skutečnosti tvoří ucelený ekosystém a fungují jako koridory volné migrace pro gorily a další druhy volně žijících živočichů v krajíně.

Krajina v regionu je velmi různorodá – od ledovců po alpské rašeliniště, horské deštné pralesy a savany. V rámci afrického kontinentu se předpokládá, že oblast virungského masivu obývá více suchozemských endemických i ohrožených druhů než v kterémkoliv jiném ekoregionu. Nachází se zde 211 endemických druhů a 109 ohrožených druhů zvířat (Albertine Rift nedatováno). Je to jediné místo na světě, kde na omezeném území koexistují významné druhy, jako je například gorila východní (tzv. Grauerova gorila), kočkodan zlatý či šimpanz. Přítomna je také malá populace okapů, zejména v rovníkovém lese podél řeky Semliki. Ovšem tuto populaci ohrožuje komerční lov a produkce dřevěného uhlí; podobně jako je nadměrným rybolovem ohrožena celá řada ryb v jezeře Edward (Kenfack 2013: 2). Výjimečnost lokality ovšem spočívá v přítomnosti jedné ze dvou zbývajících populací horských goril na celém světě.

Populace divokých goril utrpěla v posledních dvou desetiletích katastrofické ztráty, přičemž tři z jejich čtyř poddruhů jsou kriticky ohroženy.

Horské gorily patří k nejkritičtěji ohroženým poddruhům velkých opic, neboť zbývají pouze dvě izolované populace (Basabose a kol. 2011: 1). Tito primáti jsou vysoce zranitelní zejména kvůli hrozbám v podobě ztráty přirozeného prostředí, pytláctví či nemocem (Beekmann – Refish – Upla 2020: 6). Region má navíc jednu z nejvyšších hustot zalidnění v Africe – v jižních částech krajiny žije až 1 000 lidí na kilometr čtvereční (USAID 2019). Tlak lidí na chráněné oblasti je tak extrémně vysoký kvůli vysoké závislosti místních komunit na přírodních zdrojích.

Kromě vysoké hustoty zalidnění region také ohrožuje všudypřítomná chudoba, politická nestabilita a rozsáhlé nelegální využívání přírodních zdrojů. Odlesňování a degradace lesů jsou rostoucími problémy a doutnající konflikty mezi konkurenčními uživateli zdrojů často vedou k nájezdům na plodiny či na hospodářská zvířata (USAID 2019). S degradací životního prostředí také souvisí těžba ropy v oblasti, která může svými rušivými seismickými testy, podzemními vrty a stavbou ropovodů snadno poškodit ekosystém v parku (WWF nedatováno). Na obtížnou situaci horských goril a snahu virungských úřadů zvítězit v boji proti zdánlivě nebezpečné britské ropné společnosti SOCO upozorňuje například dokumentární film *Virunga*, který v roce 2014 představil Netflix. Kromě zvýšení povědomí veřejnosti o této oblasti dokument výrazně přispěl k rozšíření ekoturistiky v parku, přičemž vyvolal vlnu mezinárodní podpory nejen na sociálních sítích, ale také ve formě finančních darů.

Ačkoliv SOCO ukončila svoji činnost, oblast i nadále čelí hrozbě ropných společností, neboť předchozí vláda Josepha Kabula naplánovala otevření nových ropných vrtů v parcích Virunga a Salonga (Paravicini 2019) a to i přesto, že zákony KDR všechny činnosti škodlivé pro životní prostředí ve všech chráněných oblastech, včetně národních parků, zakazují (WWF nedatováno). Nový prezident Felix Tshisekedi se prozatím k této problematice nevyjádřil.

Tato oblast výjimečné biologické rozmanitosti je také charakterizovaná dlouhou historií násilných konfliktů a nestability. Oblast virungského masivu je často popisována jako epicentrum „africké světové války“, především kvůli historii mezistátních a vnitrostátních válek, a to včetně rwandské genocidy

a jejich následků v podobě přetrvávajícího násilného konfliktu v KDR (Fletcher – Trogisch 2020). Po dlouhá desetiletí byly místní krajiny okupovány národními silami a četnými povstaleckými skupinami se záměrem ovládnout bohaté nerostné zdroje oblasti, včetně zlata, diamantů, cínu a koltanu. Tyto vleklé spory vedly k prudkému poklesu klíčových druhů, neboť jsou zvířata zabíjena kvůli potravě či za účelem prodeje, a také způsobily masivní a nepředvídatelné pohyby uprchlíků (USAID 2019).

Od roku 2007 je nizozemskou vládou financovaná Přeshraniční spolupráce Virungy (GVTC) s cílem institucionalizovat přeshraniční ochranu podle modelu „mírového parku“. Jedním z cílů třístranného sekretariátu GVTC je spojit orgány chráněných oblastí, vládní představitele, výzkumníky a nevládní organizace ochrany přírody a propagovat gorilí cestovní ruch jako strategii budování míru založenou na sociálně-ekonomické a politické spolupráci mezi třemi zeměmi (Fletcher – Trogisch 2020).

2.2 Historický vývoj konfliktu

Klasická kategorizace konfliktů na vnitrostátní a mezistátní je v oblasti Velkých jezer, ve které se přeshraniční park nachází, nepoužitelná, protože násilí má tendenci se geograficky rozšiřovat a epicentrum se přesouvá z jednoho místa do druhého. Konflikty jsou navíc dynamické a zahrnují mnoho vzájemně propojených regionálních a mezinárodních aktérů. Tyto konflikty však mají společné rysy týkající se otázek správy, polarizace identity, strukturálního násilí, vykořisťování a nerovného přístupu k přírodním zdrojům, které jsou prominentně přítomny. Neschopnost vlád řídit multietnické společnosti zajištěním spravedlivého přístupu k přírodním zdrojům, zákonům a politickému začlenění vytváří půdu pro konflikt, protože sociální a politické elity hrají na etnické rozdíly a převládající stereotypy. Obtíže při spravedlivém řešení základních potřeb různých etnických skupin lze vidět v kontextu státních politik, které byly v důsledku konfliktů oslabeny a jejichž schopnost zaručit bezpečnost života a majetku občanů je tak snížena. Konflikty v zemích oblasti Velkých jezer byly navíc vždy vzájemně propojeny. Ačkoli jsou boje zpočátku obvykle vnitrostátní,

kvůli silným přeshraničním rozměrům a nadnárodním etnickým identitám se tyto konflikty často „přelíjí“ a destabilizují tak celý region. Ozbrojené skupiny jsou nuceni v rámci bojů překročit hranice. Vykořisťování a nelegální obchod s přírodními zdroji podněcují konflikty na regionální úroveň. Ruční palné zbraně a finanční zdroje plynou přes hranice a lidé jsou nuceni uprchnout ze svých domovů napříč regionem, aby unikli násilí, hladu a nespravedlnosti (Kanyangara 2016).

Historie konfliktů v oblasti virungského masivu je tedy velmi složitá a hluboce zakořeněná a podrobné vysvětlení by přesáhlo rámec této kapitoly. Nicméně, podle Aliho (2007) lze za hlavní příčinu vzniku konfliktů v regionu považovat vznik a polarizaci skupinových identit, jejichž příslušné historie zůstávají sporné. Podle nejuznávanější verze historie regionu jsou původní obyvatelé oblasti identifikováni jako *Twa Pygmies*, kteří byli v 11. století vysídleni farmáři skupiny Hutu. Bantuští pastevcí (Tutsiové) se do oblasti přestěhovali z Etiopie nebo Súdánu před 500 lety (Ali 2007). Tato mocná skupina Tutsiů následně v oblasti vytvořila systém *Ubukahe*, který je považován za základ nerovnosti mezi Hutuy a Tutsii (Kadlecová 2004: 24), neboť vlastnictví půdy (a s tím spojená moc) se týkalo hlavně skupiny Tutsi či králů (Ali 2007).

Nejznámějším konfliktem v této oblasti byla občanská válka ve Rwandě (1990–1994) vrcholící rwandskou genocidou v roce 1994, během které byl zavražděn přibližně milion Tutsiů a umírněných Hutuů. Ozbrojený konflikt se navíc rozšířil z Rwandy do celého regionu.

Nejnápadnějším následkem genocidy byl masový pohyb uprchlíků a vysídlení osob. Abychom porozuměli regionální dimenzi konfliktu, je důležité si uvědomit, že působnost etnických skupin Hutuů a Tutsiů není omezena politickými hranicemi. Více než dva miliony Hutuů a Tutsiů se nachází za hranicemi Rwandy v sousedních státech, například v provincii Severní Kivu (Banyarwanda) v KDR nebo v její jižní provincii (Banyamulenge). Jakmile tedy vypukne konflikt s etnickým faktorem ve Rwandě či na východě Konžské demokratické republiky, je pro politiky a další elity, které mají přímé zájmy, velmi snadné manipulovat a využívat tyto etnické vazby k vytváření spojení,

bez ohledu na hranice těchto zemí (Kanyangara 2016). Během konfliktu měla například rwandská vláda (ovládaná Hutuy) podporu prezidenta Mobutu z KDR, zatímco povstalecká skupina Rwandská vlastenecká fronta (RPF) byla podporována Ugandou. Velmi důležitou roli sehrála oblast Virungy, neboť RPF zaútočila na Rwandu z Ugandy a v parku Virunga Volcanoes založila základnu.

V důsledku genocidy se přibližně 1,2 milionu uprchlíků nacházelo v KDR, přičemž největší uprchlické tábory byly postaveny kolem národního parku Virunga. Frakce bývalé rwandské armády a vyhnanci zvaní *Interahamwe* – hlavní strůjci rwandské genocidy – v roce 2000 obnovili v parku Virunga svou vojenskou pevnost a vytvořili Demokratické síly za osvobození Rwandy (FDLR). Tato ozbrojená skupina je odpovědná za zločiny proti lidskosti a pokračující násilné útoky ve východním Kongu a ve Rwandě přes národní park Volcanoes. Sjednocené protiútoky rwandské a ugandské armády s cílem eliminovat FDLR v oblasti východního KDR byly oficiálně označeny jako dvě války v Kongu (1996–1997; 1998–2003). Ovšem humanitární organizace hlásí pokračující zásahy ozbrojených skupin podporovaných rwandskou a ugandskou vládou s cílem podnítit nejistotu a chaos v Kongu, aby tak usnadnily těžbu a obchodování s přírodními zdroji (Fletcher – Trogisch 2020).

Ozbrojené skupiny v Kongu si jsou dobře vědomy přírodního bohatství, které půda nabízí, neboť během desetiletí konfliktu sloužila bojovníkům jako úkryt i „zdrojová banka“. Podle ředitele národního parku Virunga, prince Emmanuela de Merodeho pocházejí hlavní příjmy ozbrojených skupin z nelegální produkce dřevěného uhlí (v hodnotě 34 milionů dolarů ročně), nelegálního rybolovu v jezeře Edward (cca 12 000 tun ryb ročně) a pytláctví divoké zvěře. Podle odhadů park poskytuje nelegální příjmy v hodnotě min. 100 milionů dolarů ročně (Merode podle Lewisohn 2018).

Právě různé formy nelegálních lidských činností, populační růst a nerovný přístup k přírodním zdrojům podle Homer-Dixona (1999: 15–17) vytváří ideální prostředí pro vypuknutí konfliktu. Ten může v důsledku nedostatku zdrojů vypuknout dvěma způsoby. Za prvé, v případě ovládnutí zdrojů dominantními skupinami mohou být určité skupiny marginalizovány. Ty se cítí frustrovaně,

přičemž mají sklon zpochybňovat stávající mocenské vztahy prostřednictvím povstání či venkovské vzpoury. Alternativně by environmentální nedostatky mohly vést k pohybu obyvatelstva do ekologicky křehkých oblastí, kde by s místními obyvateli mohly vzniknout komunální konflikty etnické povahy. Druhým způsobem je destabilizující účinek v rámci politicko-sociální a ekonomické inovace, jinak nazýváno „mezera ve vynalézavosti“. Vynalézavost je chápána jako schopnost společnosti vypořádat se s nedostatkem přírodních zdrojů a je zakotvena v lidském kapitálu, institucích a technologiích. Degradace životního prostředí a nedostatek přírodních zdrojů stát oslabuje, neboť ztrácí svou morální a donucovací autoritu a ponechává tak prostor pro protistátní rozhořčení a povstalecké skupiny a elity, které vyzývají autoritu, což zvyšuje pravděpodobnost vážných nepokojů a násilí (Capistrano – Koning 2007: 8). Za klíčovou hnací sílu strukturálního násilí a konfliktů je považována extrémní chudoba, která v regionu dlouhodobě panuje. Podle internetového portálu *ReliefWeb* je v regionu 16,7 milionu lidí trpících vážným nedostatkem potravin, a to i přes mírné zlepšení v KDR, kde se podle odhadů momentálně 13,6 milionu lidí potýká s bídou (o 2 miliony méně než v prosinci 2019) (ReliefWeb 2020). Ke snížení potravinové nejistoty došlo hlavně v oblastech, které nebyly zasaženy konflikty.

Na rozdíl od perspektivy nedostatku přírodních zdrojů jako příčiny konfliktu, studie vedené výzkumným týmem Světové banky došly k závěrům, že dostatek primárních komodit, zejména v zemích s nízkými příjmy, zvyšuje riziko násilného konfliktu. Ačkoliv využívání přírodních zdrojů k udržení armádní bojové kapacity není nic nového, autoři posunuli ekonomický argument o krok dále tvrzením, že mnoho dnešních občanských válek je v zásadě poháněno akumulací bohatství založeného na přírodních zdrojích. Během nedávných občanských válek v Africe, například v KDR, docházelo k intenzivnímu rabování, násilnému zabírání přírodních zdrojů ozbrojenými skupinami a k nelegální těžbě přírodních zdrojů. Z těchto činností autoři usoudili, že nikoliv zbídačení či marginalizování jednotlivci nebo skupiny, ale zločinci a oportunisté, kteří jsou schopni zorganizovat vzpouru, inklinují k násilí. Tímto způsobem

se rozdíl mezi zločinem a vzpourou postupně stírá. V tomto typu konfliktu neexistují žádné snadno identifikované strany s jasně definovanými zájmy, jejichž cílem je navzájem se zničit a vybudovat spravedlivější společnost. Místo vítězství ve válce mají vojenské skupiny větší zájem na udržení války (Capistrano – Koning 2007: 8). Situace, kdy v důsledku degradace životního prostředí a nedostatku přírodních zdrojů dochází ke vzniku konfliktu a/nebo v případě, kdy se přírodní zdroje a nerostné suroviny stávají hybnou silou konfliktu, se podle torontské školy nazývá environmentální tíseň (Waisová 2013: 35).

Ačkoliv faktory, které zde byly identifikovány jako hlavní příčiny konfliktů v oblasti Velkých jezer, jsou důležité a v literatuře o konfliktech a zdrojích násilí obecně uznávané, existuje řada dalších faktorů, jako například změna klimatu či historické a koloniální dědictví, které mohou být také považovány za zdroj nestability v oblasti. Důležité je si uvědomit, že mírové parky se staly opakovaně místem konfliktů, ovšem nepředstavují jejich příčinu. V důsledku bojů v oblasti došlo k vážnému poškození biologické rozmanitosti a zdrojů národních parků zřízených podél společné hranice, přičemž v některých částech parku Virunga se stále nacházejí ozbrojení rebelové, kteří představují hrozbu pro zaměstnance parku a pro environmentální snahy v oblasti. Správa krajiny Velkého virungského masivu je tedy složitý proces plný rizik i příležitostí, který zahrnuje mnoho zúčastněných stran. Navzdory opakujícím se konfliktům v celém regionu vládní orgány i nevládní organizace ochrany přírody přeshraničně spolupracují (formálně či neformálně), sdílejí zdroje a získané zkušenosti s cílem účinně řídit a chránit populace volně žijících živočichů a jejich stanovišť.

2.3 Přeshraniční spolupráce

Počátky přeshraniční iniciativy lze vysledovat již do roku 1925. V té době dochází k založení národního parku Virunga v tehdejší belgickém Kongu, jehož součástí byla část dnešního parku Volcanoes ve Rwandě. Následně v roce 1927 došlo k územnímu rozšíření parku do jeho současné podoby, neboť zahrnoval také nárazníkovou zónu spojující park Virunga s národním parkem Bwindi Impenetrable v Ugandě (Kujirakwinja a kol. 2007: 280). I přesto, že v důsledku dekolonizace a občanských nepokojů v 60. letech došlo k rozdělení parku na národní park Virunga v KDR a národní park Volcanoes ve Rwandě, představuje územní expanze z roku 1927 velmi důležitý milník, jelikož položila základy dnešní přeshraniční správy.

Virungská oblast se od druhé poloviny 60. let stala postupně globálně významnou, a to především díky výzkumu Američanky Dian Fosseyové, která ve Rwandě strávila téměř 18 let s cílem zachránit mizející populaci horských goril (Jenson – Refisch 2016: 5). Oblast se stala oblíbenou turistickou destinací především v počátečních (ekonomicky živých) letech diktatury Mobuta Sese Seka (1969–1997) (Fletcher – Trogisch 2020).

První snahy o rozvoj bilaterální a trilaterální mezistátní spolupráce nad správou parku se odehrály v 70. letech, ačkoliv se příliš neuchytily. Například v roce 1973 se v hlavním městě Rwandy v Kigali konalo tripartitní setkání pro Regionální rozvoj cestovního ruchu, jehož cílem bylo vypracovat regionální akční plán, na který ovšem žádná ze stran již nereagovala (Cascão a kol. 2011: 626). Významnější iniciativou byl projekt *Mountain Gorilla Project* (MGP) založený v roce 1979 s mandátem vztahujícím se pouze na Rwandu, ovšem s jasně přesahujícím cílem. V době, kdy byl projekt založen, bylo již jasné, že budoucnost horských goril bude záviset především na ochraně biotopů napříč KDR, Rwandou a Ugandou (Jenson – Refisch 2016: 5).

Význam přeshraniční spolupráce se začal skutečně prosazovat v 80. letech. V té době byly některé velké nevládní organizace ochrany přírody, jako je například FFI či AWF, úzce zapojeny do získávání těchto poznatků

prostřednictvím své angažovanosti v MGP. Spolupráce v 70. a 80. letech probíhala na nízké úrovni, neboť zahrnovala hlavně komunikaci a setkávání partnerských stran, ovšem žádné společné akce (Cascão a kol. 2011: 626–627).

2.3.1 Přeshraniční spolupráce v letech 1990–1994

V první polovině 90. let 20. století byly vztahy mezi Rwandou, Ugandou a KDR velmi napjaté, neboť se schylovalo ke konfliktu. Občanská válka, která zachvátila Rwandu v letech 1990–1994, měla také mezinárodní rozměr, neboť zahrnovala sousední státy (Ugandu, KDR). Silná hrozba v podobě RPF se na území Ugandy etablovala v roce 1990 a tentýž rok začala ofenzívu proti hutuskému režimu ve Rwandě (Gleditsch a kol. 2009). Po celou dobu konfliktu byly hranice mezi Rwandou a Ugandou uzavřeny. Klíčovou roli v rámci bojů plnily samotné oblasti přeshraničních parků. Například druhý pokus RPF o invazi do Rwandy v roce 1991 byl zahájen přes národní park Volcanoes. Přeshraniční oblasti se později také staly únikovými cestami milionů lidí prchajících do bezpečí (Cascão a kol. 2011: 627).

V kontextu všeobecného konfliktu a regionální nestability bylo pozoruhodné, že neformální environmentální spolupráce dále pokračovala. Ta vyvrcholila založením *Mezinárodního programu ochrany goril* (IGCP), který spojil orgány tří chráněných oblastí pod zastřešující dohodu o ochraně přírody zahrnující všechny tři země s rozvíjejícím se rámcem pro regionální spolupráci (Cascão a kol. 2011: 627). Jedná se tedy o první program se skutečně přeshraniční vizí.

Program vznikl z iniciativy organizací AWF, FFI a WWF, přičemž zpočátku fungoval na čistě technické úrovni. To znamená, že spolupráce probíhala prostřednictvím regionálních setkání a až později se účastnili také vysocí vládní představitelé a tvůrci politik. Setkání, která se konala třikrát až čtyřikrát do roka, byla původně zaměřena na gorilí cestovní ruch, monitorování a vymáhání práva, s hlavním cílem harmonizace předpisů a sdílení osvědčených postupů mezi třemi partnerskými zeměmi (Jenson – Refisch 2016: 5–6).

V letech 1991–1994 se přeshraniční činnost IGCP omezovala převážně na KDR a Rwandu prostřednictvím schůzek mezi zástupci obou chráněných oblastí a terénních pracovníků. Od listopadu 1993 do zahájení rwandské genocidy v dubnu 1994 došlo ke krátkému období organizovaných společných hlídek s týmy deseti strážců, kteří strávili přibližně týden společnými pracemi a kempováním. Mezitím vztahy mezi Rwandou a Ugandou byly vcelku chladné a spolupráce mezi KDR a Ugandou byla omezená – například pouze za účelem dohody o souboru opatření v případě, že gorily překročí hranici z národního lesa Bwindi Impenetrable National Forest do sousední rezervace Sarambwe v KDR (Cascão a kol. 2011: 627–628).

2.3.2 Přeshraniční spolupráce v letech 1995–2003

Přeshraniční spolupráce je v tomto období do značné míry poznamenána rwandskou válkou a následnou genocidou, včetně masivního pohybu uprchlíků, militarizací uprchlických táborů poblíž rwandských hranic, činností rwandských a ugandských vojsk a vypuknutím druhé války v Kongu v roce 1998. Tyto konflikty měly také negativní vliv na zdejší ekosystém, infrastrukturu, cestovní ruch a připravily o život desítky zaměstnanců parků.

Právě příliv uprchlíků způsobil většinu nedávných škod v chráněných oblastech, jelikož uprchlíci zde tábořili a dlouhodobě využívali zdejší přírodní zdroje. Kromě uprchlíků měly ničivé dopady také partyzánské jednotky, které v parcích nepřetržitě působily. Plumtre a kol. (2001: 13) například uvádí, že obě strany (rwandská vláda, RPF) instalovaly protipěchotní nášlapné miny jak v parku, tak na jeho okraji. Dále dodává, že rwandská vláda občas vypálila minomety do lesa s cílem zlikvidovat povstalce. Jednalo se tedy o období intenzivního plenění nerostných zdrojů, přičemž mezi lety 1994–2000 přišlo o život přes 100 zaměstnanců chráněných oblastí Virungského masivu (Plumtre a kol. 2001: 22).

Navzdory přetrvávajícím konfliktům v regionu dosáhla spolupráce mezi Rwandou, Ugandou a KDR pokroku, a to především prostřednictvím neformální spolupráce v terénu. Z institucionálního hlediska byla hlavním úspěchem užší

spolupráce mezi třemi orgány chráněných oblastí. To zahrnovalo například efektivní komunikaci a sdílení informací mezi zaměstnanci parků, včetně pořádání regionálních vzdělávacích programů, regionálního setkávání zaměstnanců z ústředních a terénních kanceláří tří zemí, setkávání mezi orgány chráněných oblastí a nevládních organizací za účelem zahájení procesu strategického plánování. Monitorovací funkce rangera byla rozvinuta a přijata jako harmonizovaná praxe přispívající ke sdílení informací, podobně jako zavedení společných a následně koordinovaných hlídek, kolaborativního sčítání goril a společných aktivit proti pytláctví (Cascão a kol. 2011: 628).

Zahraniční pomoc byla v této konfliktní fázi nízká. V důsledku zhoršení bezpečnostní situace některé zahraniční rozvojové agentury (např. USAID) region opustily a jiné nechtěly spolupracovat s tamním zkorumpovaným režimem. Po genocidě se rozvojové agentury vrátily, ale drasticky revidovaly své priority s ohledem na poválečné potřeby. Po dobu nejméně dvou až tří let byla téměř veškerá pomoc zaměřena na humanitární pomoc, s malým množstvím finančních prostředků určených na rozvojové programy (Plumtre a kol. 2001: 19–20).

Z výše uvedených informací je patrné, že spolupráce fungovala za velmi těžkých omezení, což znamená, že formální spolupráce na ministerské úrovni nebyla možná. Podle zástupce ředitele ICCN (podle Cascão a kol. 2011: 628) se přeshraniční spolupráce bez zapojení vrcholných politiků vyvíjí řadu let, a to úspěšně.

Na počátku roku 2000 je zde patrná snaha přeshraniční spolupráci institucionální zakotvit a formalizovat. Společnost na ochranu přírody (WCS) má od roku 2000 k dispozici specializovaný program cílený na environmentální ochranu oblasti Albertinské trhliny. Konkrétní plánování ochrany oblasti bylo zahájeno v roce 2001, přičemž nejdůležitějším dosaženým pokrokem bylo vytvoření Strategického rámce Albertinské trhliny 2004–2030, jehož cílem je harmonizovat přístupy řízení na terénní úrovni (Ayebare a kol. 2016). Důležitým milníkem byl rok 2002, kdy dochází k podpisu Pretorijské mírové dohody mezi KDR a Rwandou a Luandské dohody o příměří mezi Ugandou

a KDR. Uzavření Luandské dohody vedlo ke stažení ugandských vojsk z KDR, přičemž se stala základem následných mírových dohod.

2.3.3 Přeshraniční spolupráce od roku 2004 do současnosti

Od roku 2004 lze zaznamenat výrazný pokrok v rámci přeshraniční spolupráce mezi Rwandou, Ugandou a KDR, neboť dochází k formalizaci a institucionalizaci společné správy nad chráněným územím. Přeshraniční spolupráce v tomto období probíhala i přes překážky v podobě chladných politických vztahů mezi státy a ozbrojených konfliktů v oblasti.

Výše zmíněná Luandská dohoda nevyřešila příčinu konfliktu v oblasti Kivu na východě KDR a v roce 2004 byly obnoveny boje, včetně etnického násilí mezi Hutuy a Tutsi na půdě KDR (Cascão a kol. 2011: 629). Výrazný dopad na spolupráci mělo období mezi lety 2007–2009, ve kterém povstalecká skupina v KDR známá jako Národní kongres pro obranu lidu okupovala sektor Mikeno v národním parku Virunga obývaný horskými gorilami. Po celou dobu okupace neměl konžský Institut pro ochranu přírody či ICCN do této oblasti přístup. V důsledku bojů také nebyly prováděny společné přeshraniční monitorovací hlídky. Místo toho byly protipytlácké hlídky plánovány takovým způsobem, aby rangeři tří zemí hlídkovali v parcích současně. Pokud došlo ke zlepšení bezpečnostní situace, bylo ve všech třech parcích prováděno monitorování goril horských (Jenson – Refisch 2016: 6).

Na pozadí tohoto období se paradoxně začalo formovat všeobecné přesvědčení, že zapojení vlád do formálních přeshraničních opatření ochrany přírody je nezbytným a životaschopným krokem, i když obsahuje jistá rizika. Jednou z klíčových sil neformální spolupráce byla kapacita pro budování osobních vztahů. Podle jednoho ze zaměstnanců parků Bwindi-Mgahinga se jednalo o budování důvěry prostřednictvím nepřetržité interakce. „Občas jsme si mysleli, že ti druzí (zaměstnanci sousedních parků) jsou špatní. Ale to se změnilo poté, co jsme je několikrát potkali.“ (cit. podle Cascão a kol. 2011: 629) Na přístup, založený na spolupráci ve formě osobních vztahů, však postupně začalo být nahlíženo jako na slabost. Podle programového ředitele

IGCP (podle Cascão a kol. 2011: 629) jsou instituce pro přeshraniční řízení přírodních zdrojů klíčové a mnohem stabilnější než jednotlivci a nevládní organizace.

Dalším důvodem k navázání formální spolupráce mezi těmito státy byla vidina finančních příjmů z cestovního ruchu. Právě atraktivita horských goril přilákala do oblasti mnoho turistů, jejichž počet od 90. let 20. století každým rokem narůstá. Například v Ugandě v roce 2018 přispěl cestovní ruch 7,7 % k HDP, ve Rwandě ve stejném roce 14,9 % k HDP (Fletcher – Trogisch 2020). Rwandská vláda přijala řadu dalších opatření k podpoře ekologicky šetrného cestovního ruchu a investic soukromého sektoru, přičemž došlo k přesměrování příjmů z cestovního ruchu na místní komunity a správu chráněných území (UNEP 2011: 27).

S cílem navázat hlubší spolupráci v roce 2004 podepsaly tři orgány ochrany přírody (IUCN, Rwandský úřad pro cestovní ruch a národní parky a Ugandský úřad na ochranu přírody) Memorandum o porozumění (MOU) s cílem zachovat jedinečný ekosystém v přeshraniční chráněné oblasti Albertinské trhliny (Kujirakwinja a kol. 2007: 285). Strany se také dohodly na „budování důvěry, porozumění a spolupráce mezi úřady ochrany přírody, nevládními organizacemi a dalšími zúčastněnými stranami s cílem dosáhnout udržitelné ochrany a přispět k míru“ (cit. podle Ramutsindela 2007: 88). Klíčovými prvky (podle Cascão a kol. 2011: 629) tohoto dokumentu byly:

1. Souhlas s vypracováním přeshraničního strategického plánu (TSP);
2. Společná koordinovaná správa parků;
3. Zřízení přeshraničního sekretariátu.

V roce 2005 bylo MOU posíleno Tripartitní deklarací z Gomy, kterou podepsali tři státní ministři odpovědní za správu přírodních zdrojů. Deklarace formálně uznala potřebu společného přeshraničního úsilí, oficiálně podpořila rozvoj TSP a zavázala Ugandu, Rwandu a KDR k poskytnutí zdrojů potřebných k implementaci TSP (Jenson – Refisch 2016: 7).

V následujícím roce byl za podpory IGCP a nizozemského velvyslanectví vytvořen Desetiletý přeshraniční strategický plán, který navazuje na dřívější přeshraniční iniciativu IGCP zaměřenou na cestovní ruch a ochranu horských goril, přičemž zahrnuje další témata, jako například přeshraniční rybolov a přeshraniční energie. Ve stejném roce bylo přijato Trilaterální memorandum o společném monitorování a sdílení příjmů z přeshraničního cestovního ruchu (Cascão a kol. 2011: 629). Tato dohoda představuje důležitý milník v regionální spolupráci, neboť se jedná o hmatatelný krok směrem k přeshraničnímu řízení přírodních a finančních zdrojů. Kromě uznání ekonomické interdependence tří zemí a sdílené role při využívání zdrojů tato dohoda také rozptýlila část napětí týkající se gorilího cestovního ruchu. V té době se totiž mnoho horských goril přesunulo do Rwandy, což sousední země, které investovaly čas a prostředky k jejich monitorování, chápaly jako nespravedlivé. V důsledku politického napětí charakterizované vzájemnou nedůvěrou došlo k obvinění Rwandy z úmyslných praktik s cílem udržet skupiny horských goril na svém území (Besançon a kol. 2008: 50). Memorandum o porozumění je tedy prohlášením o spolupráci a dobré víře při společné správě přírodních zdrojů.

Po šokující vraždě deseti horských goril v národním parku Virunga, do které byli údajně zapleteni strážci ICCN, byla v Rubavu podepsána Ministerská deklarace. Ta přímo spojuje bezpečnost s regionálním socioekonomickým potenciálem a vyzývá vlády a rozvojové partnery, aby současně podporovali mírotvorbu a snižování chudoby v regionu. Cílem této nové politiky bylo zajištění spravedlivého a transparentního sdílení příjmů (US Department of State Archive 2008).

V rámci institucionalizace spolupráce však bylo největším úspěchem založení Přeshraniční spolupráce Virungy (GVTC) v roce 2007 a následné vytvoření výkonného sekretariátu GVTC s hlavním sídlem v Kigali v roce 2008, kterému ministerská dohoda poskytla následující rok právní status, čímž se stal nezávislým na IGCP (Cascão a kol. 2011: 629). Tyto zlomové události představují začátek formální přeshraniční spolupráce v regionu. Ačkoliv smlouva zakládající sekretariát GVTC neodkazuje na složitou spleť násilí, konfliktů

a nejistoty v regionu, poskytuje potenciálně transformativní platformu pro současné řešení konfliktů prostřednictvím formalizace struktury řízení (Hsiao 2018: 196). Dohoda kodifikuje různorodou institucionální spolupráci fungující na různých úrovních (viz příloha č. 3).

Právní rámec napomáhá integrovat správu hranic a rozvíjí přeshraniční obchod, zatímco správní struktura zajišťuje dialog a řešení sporů mezi hlavami států/vládami na Summitu či mezi ministerstvy zahraničních věcí a příslušnými pohraničními výbory prostřednictvím Rady ministrů. Ať už se jedná o hraniční spor či jiný mezinárodní konflikt, mohou řešení probíhat mírovou cestou prostřednictvím institucionálních orgánů GVTC na pravidelných či mimořádných zasedáních svolaných sekretariátem GVTC (Hsiao 2018: 199).

Intervence jsou navrženy tak, aby probíhaly na implementační a technické úrovni zahrnující výkonný sekretariát GVTC, úřady chráněných oblastí a řadu nevládních a výzkumných organizací. V případě potřeby mohou být sporné otázky předloženy Komisi GVTC, Radě či Summitu. V takové události například došlo v důsledku obvinění z únosů, ozbrojených loupeží a vojenských vpádů podél sporné hranice Sarambwe mezi Ugandou a KDR. Výkonný sekretariát GVTC zahájil mise za účelem zjišťování skutečností a zrealizoval schůzky mezi úřady chráněných oblastí, místními orgány a armádou. Přeshraniční zasedání následně vyústila k tomu, že rezoluce rady vyzvaly příslušné ministry k řešení hraničních konfliktů, a to nejen v Sarambwe, ale také v dalších oblastech společného zájmu (např. Kagezi, jezero Edward) v rámci krajiny Velkého virungského masivu (Hsiao 2020: 93–94).

Společné operace také usnadnila otevřená komunikace mezi národními armádami. Například v roce 2017 byla sopka Sabinyo na ugandské straně obsazena povstaleckou skupinou M23 z KDR a více než 100 rebelů se pokusilo přejít z uprchlických táborů v Ugandě zpět do KDR. Sekretariát GVTC spolupracoval společně s úřady chráněných oblastí a bezpečnostními pracovníky s cílem minimalizovat ozbrojenou hrozbu (Hsiao 2018: 198). Po společných bezpečnostních operacích došlo ve stejném roce k znovuootevření oblasti Sabinyo pro veřejnost.

Výrazná finanční podpora přeshraničních projektů v oblasti pochází od Nizozemského velvyslanectví v Kigali. Například v roce 2015 došlo k uzavření tříleté dohody mezi GVTC a Ministerstvem zahraničního obchodu a rozvojové spolupráce Nizozemska, na základě které Nizozemsko poskytlo finanční podporu ve výši 3 800 000 USD. Ve stejném roce došlo k uzavření smlouvy GVTC o cestovním ruchu a ochraně přírody. Státy zde potvrzují potřebu hlubší kooperace v rámci ochrany životního prostředí, rozvoji turismu a sdílení informací v těchto oblastech (GVTC nedatováno).

V roce 2018 se konalo první zasedání Rady ministrů (Rwanda, Uganda, KDR) a o dva měsíce později také mimořádné zasedání Rady ministrů ve Rwandě. Zúčastněné strany zde mimo jiné reflektovaly dosavadní úspěchy přeshraniční spolupráce (např. růst populace goril horských, jejichž počet přesáhl 1 tisíc). Také zde projednali finanční udržitelnost GVTC prostřednictvím získávání finančních příspěvků, přičemž kladli důraz na to, aby vlády nadále finančně podporovaly GVTC (GVTC nedatováno).

Tentýž rok se konala první konference s názvem „*Mír a bezpečnost virungské krajiny: umlčení zbraní*“, organizovaná GVTC ve spolupráci s Úřadem zvláštního vyslance generálního tajemníka OSN pro oblast Velkých jezer. Konference se zúčastnily státy GVTC, zástupci agentur OSN, organizace ochrany přírody a občanské společnosti (GVTC nedatováno). S ohledem na složitou historii regionu zde mnoho mezinárodních aktérů podporující budování míru a ochranu přírody zdůrazňovalo sjednocující charakter společné správy chráněných oblastí a cestovního ruchu a jejich pozitivní vliv na spolupráci, vzájemné porozumění a budování důvěry mezi těmito třemi státy (Fletcher – Trogisch 2020). Kromě institucionální udržitelnosti bylo hlavním cílem konference vytvořit koalici partnerů pro mír a bezpečnost v regionu.

2.4 Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti GVTC ve zkoumaném období (1991 do současnosti)

Tabulka 1: Přeshraniční spolupráce v oblasti GVTC

Rok	Název přeshraniční spolupráce	Hlavní aktéři	Cíle
1990–1994 ¹	Válka ve Rwandě (mezinárodní rozměr) Předmět sporu: sociální propast, etnická nenávisť, ekonomická recese		
1991	Vznik IGCP	AWF, FFI, WWF,	Ochrana horských goril
1999–2009 ²	Konflikt mezi KDR a Ugandou Předmět sporu: přírodní zdroje, mezinárodní vliv		
1998–2003 ³	Druhá válka v Kongu Předmět sporu: přírodní zdroje, mezinárodní vliv		
2000–2012 ⁴	Konflikt mezi Rwandou a Ugandou Předmět sporu: přírodní zdroje		
2002–2013 ⁵	Konflikt mezi KDR a Rwandou Předmět sporu: přírodní zdroje		
2004	Memorandum o porozumění	IUCN, Rwandský úřad pro cestovní ruch a národní parky a Ugandský úřad na ochranu přírody	Uznání jedinečného ekosystému Virungského masivu, rozvoj další spolupráce s cílem udržitelného rozvoje a přispět k míru
2005	Deklarace z Gomy	Ministři (z Ugandy, Rwandy, KDR) odpovědní za správu přírodních zdrojů	Formální uznání potřeby spolupráce, podpora rozvoje TSP a závazání k poskytnutí potřebných zdrojů
2006	Desetiletý přeshraniční strategický plán	IGCP, úřady chráněných oblastí (Rwanda, Uganda, KDR), Wildlife Conservation, Nizozemské generální ředitelství pro mezinárodní spolupráci	Plán zdůrazňuje osm oblastí: vytváření prostředí, správa krajiny, efektivní řídicí kapacita, spolupráce, vymáhání práva, vzdělávání a povědomí, ekonomický rozvoj a finanční udržitelnost. Zaměřen na přeshraniční rybolov a energetiku

¹ Databáze HIIK neposkytuje data o intenzitě konfliktu.

² Podle HIIK: 1999–2004: intenzita 1; 2005–2008: intenzita 2; 2009: intenzita 1.

³ Podle HIIK: 1993–2003: Intenzita 4.

⁴ Podle HIIK: 2000–2001: intenzita 2; 2002: intenzita 1; 2003–2008: intenzita 2; 2009–2012: intenzita 1.

⁵ Podle HIIK: 2002–2008: intenzita 2; 2009–2011: intenzita 1; 2012: intenzita 3; 2013: intenzita 2.

2006	Memorandum o společném monitorování a sdílení příjmů z cestovního ruchu	Úřady chráněných oblastí (Rwanda, Uganda, KDR)	Uznání ekonomické interdependence tří zemí a sdílené role při využívání zdrojů
2007	Vznik GVTC		
2007–2014 ⁶	Konflikt mezi KDR a Ugandou (jezero Albert) Předmět sporu: území, přírodní zdroje		
2008	Vytvoření výkonného sekretariátu GVTC s hlavním sídlem v Kigali		
2008	Deklarace z Rubavu	Ministři a vysocí představitelé vlád Rwandy, Ugandy a KDR, zástupci USA a Nizozemska	Zajištění transparentnosti sdílených příjmů, regionální bezpečnost, boj proti chudobě, ekoturistika
2009	Ministerská dohoda	Vládní představitelé států GVTC	Institucionalizace GVTC
2014 do současnosti ⁷	Konflikt mezi KDR a Rwandou Předmět sporu: území, mezinárodní vliv		
2014 do současnosti ⁸	Konflikt mezi KDR a Ugandou Předmět sporu: přírodní zdroje, subnárodní převaha		
2015	Uzavření tříleté finanční dohody mezi GVTC a Nizozemskem	Státy GVTC, Ministerstvo zahraničního obchodu a rozvojové spolupráce Nizozemska	Nizozemsko poskytlo státům GVTC finanční podporu ve výši 3 800 000 USD
2015	Dohoda o ochraně přírody a cestovním ruchu	Státy GVTC, Úřady chráněných oblastí (ICCN, RDB, UWA)	Rozvoj turismu, sdílení informací v této oblasti
2015 do současnosti ⁹	Konflikt mezi FLDR, CNRD, KDR a Rwandou Předmět sporu: přírodní zdroje, subnárodní převaha, národní moc		
2018	První zasedání Rady ministrů GVTC	Členové Rady ministrů (z Rwandy, Ugandy, KDR)	Reflexe dosavadních úspěchů přeshraniční spolupráce
2018	Mimořádné zasedání Rady ministrů GVTC	Členové Rady ministrů (z Rwandy, Ugandy, KDR)	Reflexe dosavadních úspěchů přeshraniční spolupráce, finanční udržitelnost
2018	Konference „ <i>Mír a bezpečnost virungské krajiny: umlčení zbraní</i> “	Vládní představitelé států GVTC, Úřad zvláštního vyslance generálního tajemníka OSN pro oblast Velkých jezer, zástupci agentur OSN, organizace ochrany přírody a občanské společnosti	Institucionální udržitelnosti, vytvoření koalice partnerů pro mír a bezpečnost v regionu

Zdroj: Autorka s využitím zdrojů odkazovaných v této kapitole a podle dat z HIIK 1991–2020.

⁶ Podle HIIK: 2007–2012: intenzita 2; 2013–2014 intenzita 1.

⁷ Podle HIIK: 2014: intenzita 3; 2015–2017: intenzita 2; 2018: intenzita 3; 2019: intenzita 2; 2020: intenzita 1).

⁸ Podle HIIK: 2014: intenzita 5; 2015–2019: intenzita 4; 2020: intenzita: 5.

⁹ Podle HIIK: 2015–2016: intenzita 4; 2017–2020: intenzita 3.

2.5 Výsledky společné správy

Od zahájení IGCP v roce 1991 lze zaznamenat pokrok v přeshraniční spolupráci mezi Ugandou, Rwandou a KDR. Dochází k nárůstu počtu přeshraničních smluv a deklarací týkajících se společné správy přeshraničního parku. Mezi těmito státy také dochází k přelévání spolupráce napříč sektory. Například společnou ochranu oblasti a správu přírodních zdrojů doprovází společný rozvoj cestovního ruchu. Desetiletý přeshraniční strategický plán z roku 2006 přináší v rámci přeshraniční spolupráce nová témata, jako například přeshraniční rybolov či energetiku. Následně dochází k institucionalizaci této spolupráce. Iniciátory přeshraniční spolupráce byly zpočátku neziskové organizace. Jedná se tedy o iniciativy třetích stran. S postupem času se účastnili také místní obyvatelé, úřady ochrany přírody a později také samotné státy, které přeshraniční iniciativu přebírají. Důležitého aktéra představuje také Nizozemské království, USA či OSN.

Paradoxně i přes probíhající přeshraniční spolupráci se v oblasti nadále vyskytují mezinárodní konflikty. Nejčastější příčinou sporů je snaha o ovládnutí přírodních zdrojů v oblasti. Ovšem přírodní bohatství nepředstavuje jediný předmět sporu. Tyto konflikty se velmi často vyskytují v kombinaci se snahou o získání regionální převahy a státní moci. Tato oblast je navíc komplikovaná různorodostí aktérů, jelikož se bojující strany často štěpí a vytváří skupiny s jinými názvy. Vlády těchto tří zemí také často podporují bojující jednotky v sousedních zemích s cílem svrhnout vládu vlastních zemí (Waisová 2014: 6).

Podle Trogische a Fletchera (2020) vede přeshraniční úsilí o spolupráci zaměřené na rozvoj cestovního ruchu goril paradoxně ke zvýšené ekonomické konkurenci, která může následně urychlit politické distancování. Na základě teorie komparativní výhody D. Richarda se tak některé rozvojové země snaží udržet svoji jedinou „unikátní prodejní nabídku“ ve svém vlastnictví a prodávat ji jako konkurenční produkt cestovního ruchu na světovém trhu. Vzhledem k tomu, že lesní stanoviště horských goril je rozděleno mezi KDR, Rwandu a Ugandu, využívají tyto tři země stejné přírodní bohatství. Horské gorily

označované jako „spotřební zboží“ proto nepřináší žádné ze tří zemí zapojených do této činnosti komparativní výhodu – žádný „jedinečný produkt“. Tato skutečnost způsobuje politickou segregaci namísto spolupráce. Podle těchto autorů jsou v oblasti také velmi časté různé formy násilí, od sociálního vyloučení po uvěznění a vraždy civilistů žijících v oblasti, které jsou ovšem jen zřídka publikované hromadnými sdělovacími prostředky, oficiálními zprávami nebo uváděny v akademických člancích.

3 Přeshraniční park Velké Limpopo

3.1 Charakteristika oblasti

Přeshraniční park Velké Limpopo (GLTP) je jednou z největších chráněných oblastí na světě a jedním z prvních formálně založených mírových parků v jižní Africe. Tato přeshraniční chráněná oblast je projektem tří zemí zahrnující Jižní Afriku, Mosambik a Zimbabwe a skládá se ze tří hlavních chráněných oblastí: Národní park Limpopo (Mosambik), Národní park Kruger (Jižní Afrika) a Národní park Gonarezhou (Zimbabwe) (viz příloha č. 4). Park dále spojuje komunitní oblast Sengwe v Zimbabwe a region Makuleke v Jižní Africe ležící mezi parky Kruger a Gonarezhou (Steenkamp a kol. 2006: 18–19). Celková rozloha GLTP 37 572 km² (PPF 2014) přibližně odpovídá velikosti Nizozemska a je domovem všech ikonických afrických zvířat, včetně slonů, černých a bílých nosorožců, lvů, leopardů, žiraf, zeber, buvolů a mnoha druhů antilop. V Národním parku Kruger se v současné době nachází jedna z posledních významných populací afrického divokého psa (cca 300 jedinců) a bílých a černých nosorožců, jejichž existence je ohrožena častými nájezdy pytláků (TCA nedatováno).

Oblast GLTP v podstatě tvoří rozsáhlý ekosystém savan, který je rozdělený pohořím Lebombo podél hranice mezi JAR a Mosambikem. Oblastí také protéká pět hlavních říčních systémů (Bhatasara a kol. 2013: 630) a nachází se zde pět hlavních vegetačních typů – včetně mopanských lesů a keřů na severu, smíšených keřů na jihu, plání na jihovýchodě Mosambiku, říčních lesů v národních parcích Kruger a Gonarezhou a sezónních suchých pastvin v národním parku Banhine. Artefakty z doby kamenné a nářadí z doby železné poskytují důkazy o velmi dlouhé a téměř nepřetržité přítomnosti lidí v oblasti GLTP (TCA nedatováno).

GLTP je silným dědictvím etnika *Shangaan*, které předchází evropské kultuře. Srdce GLTP – oblast Pafuri – je ústředním bodem dvou klanů *Shangaan*, které stále drží tradiční přeshraniční vládu: klany *Maluleke* a *Sengwe*. Místo soutoku řek Limpopo a Luvuvhu je centrem tradičních obřadů (např. obřadů

dospívání) a voda v oblasti Pafuri je vyhledávána tradičními léčiteli tří zemí (TCA nedatováno).

Přeshraniční park Velké Limpopo je řízen jako integrovaná jednotka napříč třemi mezinárodními hranicemi. Chráněnou oblast spravuje společná správní rada a různé společné výbory, které se zaměřují na záležitosti, jako je například harmonizace a integrace politik a společných provozních protokolů, management ochrany oblasti, rozvoj cestovního ruchu či komunikace a získávání finančních prostředků. Proces rozvoje přeshraniční spolupráce řídí mezinárodní koordinátor, jehož jmenování je financováno nadací PPF (PPF nedatováno).

Jednou z hlavních turistických atrakcí je Národní park Kruger, nicméně samotná oblast GLTP je známá pro řadu přeshraničních služeb cestovního ruchu. Například stezka *Shingwedzi 4x4 Eco-Trail* mezi Jižní Afrikou a Zimbabwe nabízí náročné přechody řek a možnost návštěvníkovi vystoupit z vyšlapané cesty a prozkoumat území parku, která jsou zřídka vidět (SANParks nedatováno/a). Další příležitosti pro dobrodružnou turistiku zahrnují například stezku *Rio Elefantes* podél řeky Olifants, stezky *Palarangala a Lebombo* či *Elefantes Gorge*. Každoroční kulturní festival *Shangaan*, který se koná na hranici mezi JAR a Zimbabwe, je dalším přeshraničním počinem představujícím bohaté kulturní a přírodní dědictví GLTP (TCA nedatováno).

3.2 Historický vývoj konfliktu

GLTP zahrnuje spolupráci tří zemí s pohnutou historií, neboť byla tato oblast dějištěm mnoha těžkých konfliktů mezi Zimbabwe, Jižní Afrikou a Mosambikem. Poté, co Mosambik získal nezávislost v roce 1975, nová vláda podpořila ozbrojený odpor proti režimu vládnoucích bílých menšin v tehdejší Rhodesii (Zimbabwe) a proti režimu apartheidu v Jižní Africe. Mosambická vláda také poskytla ozbrojenému odporu své základny pro vedení operací. V reakci na tento postup se rhodéská tajná služba snažila navázat kontakt s těmi,

kteří nesouhlasili s vedoucím postavením FRELIMO¹⁰ v Mosambiku, a napomohla ke vzniku povstaleckého hnutí RENAMO¹¹. Střet mezi těmito skupinami vyústil v občanskou válku v zemi. Poté, co Rhodesie získala nezávislost a stala se Zimbabwe, převzala sponzorství RENAMO Jižní Afrika (Steenkamp a kol. 2006: 20).

Jednou z ústředních událostí regionu byla právě mosambická občanská válka, na jejímž konci v roce 1992 zůstalo více než 20 milionu mrtvých, třetina vysídlených obyvatel a škody ve výši 20 miliard dolarů, což uvedlo Mosambik na první místo v seznamu nejchudších zemí světa (Lunstrum 2010: 133). Vylidněná přeshraniční zóna představovala skvělé krytí vojenským operacím, které se spoléhaly na zastřené hraniční přechody. Kromě toho divoká zvěř žijící v této oblasti, zejména sloni, poskytovala různým ozbrojeným stranám dostatek příležitostí k financování jejich účasti ve válce (Steenkamp a kol. 2006: 20). Výsledkem bylo, že populace divoké zvěře, zejména na mosambické straně, byla výrazně zdecimovaná.

Konec apartheidu v Jižní Africe v roce 1994 a následný vzestup demokracie otevřel oficiální komunikační cesty, které během předchozích režimů stagnovaly. Zimbabwe mezitím vyhlásila nezávislost na Britech v roce 1980, ovšem od té doby země upadla do stále represivnějšího režimu Roberta Mugabeho. Navzdory veřejnému vystupování byly vztahy mezi Mugabem a tehdejším jihoafrickým prezidentem Mbeki¹² velmi slabé (Büscher – Schoon 2008: 16). V současné době má vládnoucí strana Zimbabwe ZANU-PF napjaté vztahy s jihoafrickou ANC, způsobené zejména represivní politikou nástupce Mugabeho, E. Mnangagwa. Prezident Mnangagwa, který se dostal k moci prostřednictvím vojenského puče, zpočátku deklaroval jako hlavní cíl dosáhnout ekonomické stability a zmírnění represí v zemi. Od vojenského převratu z roku 2017 se ovšem situace v zemi rapidně zhoršila. Vláda zatýká odpůrce, kteří

¹⁰ FRELIMO (Fronta za osvobození Mosambiku) je mezinárodně uznávaná vláda Mosambiku. V roce 1977 se hnutí formálně stalo marxisticko-leninskou předvojovou stranou, ovšem v důsledku politického a ekonomického tlaku od této ideologie opustilo (Darch 2018: 5).

¹¹ RENAMO (Mosambický národní odpor) je politicko-vojenský hybrid. Vznikl v 70. letech jako ozbrojená protimarxistická vzpoura proti agendě FRELIMO radikálních socialistických transformací (Darch 2018: 6).

¹² Mbeki byl prezidentem Jihoafrické republiky v letech 1999–2008.

protestují proti vládní korupci a nekompetentnosti, ekonomika v zemi se rozpadá a obyvatelé čelí hladu a pandemii COVID-19. Násilí a bezprávní jsou na vzestupu. JAR, která se obává velkých nepokojů či dokonce dalšího puče vyvolaného rozdělením vládnoucích stran, se vzdává tolerantního postoje vůči Zimbabwe a v posledních 18 měsících se stala zdatně kritičtější¹³ (ICG 2020).

Jedním z hlavních důsledků tohoto křehkého vztahu je především nerovnoměrný rozvoj spolupráce mezi státy v oblasti. V rámci GLTP došlo k rychlému navázání partnerství mezi JAR a Mosambikem, ovšem iniciativy zahrnující Zimbabwe zůstaly pozadu. Další důsledek pro GLTP se týká finančních příspěvků od dárců. Mnoho dárcovských organizací odmítá poskytovat granty, neboť se obávají, že by finance mohly být v Zimbabwe použity jako implicitní podpora současného režimu. Výsledkem je, že nadace PPF zaplnila tuto mezeru ve financování a podle mosambických představitelů „poskytla transparentní proces směřování grantových peněz do přeshraničního parku bez obav z korupce, nesprávného přidělení finančních prostředků či jiných forem finanční zhýralosti“ (cit. podle Büscher – Schoon 2008: 16), což dříve bránilo vstupu Mosambiku do GLTP.

Druhá, opakující se otázka ve vztahu mezi JAR, Mosambikem a Zimbabwe se týká různých úrovní kapacit těchto tří zemí – včetně finančního, technického, politického a lidského kapitálu. Kvůli převaze JAR na všech těchto rovinách vyjádřili vládní úředníci, kritici přeshraničního parku a zástupci místní komunity často své obavy. Jako regionální mocnost čelí Jižní Afrika obvinění z hraní „velkého bratra“ a podle svých přeshraničních partnerů často prosazuje svou vlastní agendu (Büscher – Schoon 2008: 16–17). Například byla JAR obviněna z využívání mírové diplomacie k otevření trhů pro své nadnárodní společnosti, které ovšem ostatní Afričany znevýhodňují. Rovněž byla kritizována za to, že projevovala nekonzistentní ambice pro mír v Africe, neboť se v některých případech zdatně angažovala a v jiných, jako je například Somálsko, nikoliv (Nyuykonge – Zondi 2017: 109). V rámci SADC byla JAR pod vedením

¹³ JAR pod vedením Mbekiho zastávala politiku tzv. *tiché diplomacie* a na rozdíl od západního světa neuplatnila vůči Zimbabwe sankce, ale místo toho zvolila strategii konstruktivní angažovanosti.

N. Mandely obviňována z jednostranného rozhodování, neboť z vlastní iniciativy podnikla vojenský zásah v Lesothu (1998) a v Nigerii (1995–1996), což vedlo k nedostatečné podpoře ostatních členů SADC (Amusan 2018: 90). Ovšem z historické perspektivy má partnerství těchto zemí také pozitivní aspekty.

Vztahy, zejména mezi Mosambikem a JAR, se v různých fázích rozvoje přeshraniční spolupráce v rámci GLTP zlepšily. Například organizace SANParks a Ministerstvo životního prostředí a cestovního ruchu JAR (DEAT) nyní uznávají veškeré možnosti, v rámci kterých si mohou vzájemně rozšířit své znalosti a dovednosti, jako například prostřednictvím *Programu komunitní správy přírodních zdrojů* (CBNRM) z Mosambiku a *Programu různých režimů využívání půdy a udržitelného rozvoje* (CAMPFIRE42) ze Zimbabwe. Postupem času také Mosambik rozpoznal výhody plynoucí ze silného postavení JAR, ať už budováním technické kapacity prostřednictvím partnerství či získáváním finančních prostředků na rozvoj parku GLTP (Büscher – Schoon 2008: 17). Nerovnoměrné postavení zemí a vnímání nátlaku je však nadále přítomno při každodenním plánování, řízení a provozu GLTP.

Další problematika, která se v rámci partnerství těchto tří zemí často objevuje, pochází z jejich koloniální minulosti. JAR a Zimbabwe byly součástí Britského impéria, přičemž Mosambik patří mezi lusofonní země. Problémem je tedy jazyková bariéra. Většina dokumentace v Zimbabwe a Jižní Africe je v angličtině, zatímco právním jazykem v Mosambiku je portugalština. Při mezinárodních jednáních je nutný překlad do obou jazyků. Právně se neshody řeší ve „zdrojovém“ jazyce dokumentu – ten, kdo jej připravuje, často vyhrává. Zálžitosti se dále komplikují množstvím jazyků obecně. Jižní Afrika má 11 úředních jazyků a několik neoficiálních jazyků. Mosambik má jeden úřední jazyk, přičemž většina obyvatel mluví jinými jazyky. Zimbabwe má také jeden oficiální jazyk se dvěma převládajícími neoficiálními jazyky. Kromě právních problémů různých jazyků na byrokratické úrovni se jako obtížné jeví také pozemní partnerství mezi rangery v Jižní Africe a Mosambiku, jelikož neexistuje společný jazyk. Problémy s jazykovými mezerami se dále zhoršují na operativní úrovni, kde jsou překladatelské služby nedostatečné. Kromě jazyka

se dědictví koloniální správy objevuje v byrokratických strukturách každé vlády, v rámci kterých na různých ministerstvech sídlí odlišná funkční autorita. Harmonizace politik, jako je například poplatek za bránu či nalezení vhodného přeshraničního protějšku ke konzultaci, často vede k potížím a zabere spoustu času (Büscher – Schoon 2008: 17–18).

3.3 Přeshraniční spolupráce

V roce 2000 podepsaly vlády Zimbabwe, JAR a Mosambiku dohodu ze Skukuzy, v rámci které státy vyjádřily svůj záměr vytvořit a rozvíjet přeshraniční park a okolní chráněnou oblast, tehdy nazývanou Gaza–Kruger–Gonarezhou (GKG) (PPF nedatováno). Od podpisu této trilaterální dohody byly zřízeny pracovní skupiny působící pod technickým výborem, který byl zodpovědný ministerskému výboru tří zemí (Department of Environmental Affairs 2019). Následně v roce 2002 podepsaly hlavy tří států mezinárodní smlouvu v Xai-Xai v Mosambiku, která formálně zakládala přeshraniční park, přičemž se zúčastněné strany shodly na méně těžkopádném názvu – Přeshraniční park Velké Limpopo (GLTP) (PPF nedatováno). Podpisem smlouvy o GLTP se technický výbor proměnil ve společnou správní radu a pracovní skupiny v řídicí výbory. Snazší koordinaci spolupráce mezi třemi státy má zajišťovat mezinárodní koordinátor, kterého si státy střídavě jmenují každé dva roky (Department of Environmental Affairs 2019).

Přeshraniční iniciativa GLTP si získala značnou podporu, neboť se soustředí na více cílů současně – od rozsáhlé ochrany přírody a ekonomického rozvoje, včetně komunitního rozvoje a příležitostí pro soukromé investory, až po podporu spolupráce a mírových vztahů mezi členskými zeměmi (Lunstrum 2013: 4). Založení přeshraničního parku také představuje pouze první krok v procesu plánovaného vytvoření Přeshraniční chráněné oblasti Velké Limpopo (GLTFCA), která by zahrnovala mnohem širší škálu využití půdy – od společné správy oblastí po soukromé rezervace s rozlohou téměř 100 000 km². Rozšířením by se Velké Limpopo stalo největší přeshraniční chráněnou oblastí na světě (Ameron – Büscher 2005: 11). Takto ambiciózní projekt zvyšuje atraktivitu

lokality pro ekoturisty a následné očekávání sociálních benefitů plynoucích z otevřenějších hranic.

K navázání spolupráce v rámci Přeshraničního parku Velké Limpopo došlo především z iniciativy nevládních organizací a mezinárodních organizací, přičemž značnou podporu poskytla nadace PPF. Na počátku 90. let 20. století, dva měsíce po propuštění Nelsona Mandely z vězení, zahájil jihoafrický magnát Anton Rupert¹⁴ rozhovory s tehdejšími prezidentem Mosambiku Chissanem, mimo jiné o možnosti spolupráce v oblasti ochrany přírody. Politická situace těchto zemí byla však v této fázi kolísavá. V roce 1992 byla v Mosambiku uzavřena mírová dohoda, která oficiálně ukončila občanskou válku v zemi, a v roce 1994 se v JAR konaly první svobodné volby od pádu apartheidu. Pro přijetí myšlenky zřízení GLTP bylo ovšem stěžejní, že zúčastněné země přijaly neoliberální model ekonomického rozvoje, který umožňuje významnou roli soukromému sektoru (Steenkamp a kol. 2006: 20).

V rámci oficiálních jednání o vytvoření Velkého Limpopa byl v roce 1999 zřízen Mezinárodní technický výbor (TCI) – složený z vládních úředníků tří zúčastněných států, který měl za cíl vypracovat návrhy koncepčního plánu, akčního plánu a návrhu třístranné dohody. Výbor měl původně 1 rok na vypracování návrhů, přičemž opakovaně zažádal o více času na konzultaci se všemi zúčastněnými stranami. Žádosti však byly zamítnuty. Důkladný dohled a nedostatek času způsobil přehlížení hlasů komunit (Steenkamp a kol. 2008: 89). V roce 2001, rok od podepsání trojstranné dohody zakládající GKG, byl Národní park Limpopo¹⁵ vyhlášen chráněnou oblastí (PPF nedatováno), přičemž se pobyt v této oblasti stal automaticky nelegální (Milgroom – Spierenburg 2008). Stalo se tak bez velkého přemýšlení o přibližně 27 000 lidech žijících v této oblasti. Konzultant Světové banky, který byl původně do přeshraniční iniciativy zapojen, poznamenal: „Měla to být přeshraniční chráněná oblast, nyní se z ní stává přeshraniční park. To není totéž, to není to, na čem jsme se dohodli. Iniciativa měla přinést výhody místním komunitám, ale způsob, jakým spolupráce nyní

¹⁴ Anton Rupert je zakladatelem nadace PPF a klíčový aktér v rámci rozvoje přeshraniční spolupráce GLTP a také dalších přeshraničních iniciativ hraničících s Jižní Afrikou.

¹⁵ Národní park Limpopo byl původně lovecká zóna nazývaná Coutada 16.

probíhá, nebude mít stejný efekt [...].“ (cit. podle Steenkamp a kol. 2008: 89) Místní komunity žijící v oblasti nikdy nebyly informovány ani integrovány do procesu vytváření GLTP. Namísto toho se staly předmětem kontroverzního procesu „přesídlení“ (Belaidi 2016: 142).

Zástupci různých organizací (přímo i nepřímo) zapojených do iniciativy GLTP měli pocit, že se Velké Limpopo stalo prestižní záležitostí nadace PPF, která hrála klíčovou roli při realizaci GLTP (Steenkamp a kol. 2008: 89). Nadace například zajistila GLTP finance od soukromého sektoru a Německé rozvojové banky, přičemž projektu získala také značnou publicitu. Podle nejmenovaného člena nadace na ochranu přírody je PPF „v kapse velkého byznysu“ (člen nadace podle Wolmer 2003: 270). Nejmenovaný konzultant (podle Duffy 2006: 101) pro mosambickou stranu GLTP vyjádřil obavy z ohrožení celého projektu v důsledku tlaku implementačních agentur. Jelikož se nadaci PPF podařilo získat miliony dolarů na vytvoření přeshraniční rezervy, dárci očekávali, že uvidí okamžité vytvoření parku. Tento zdroj tvrdí, že implementace probíhala bez řádné konzultace s dotčenými komunitami, a dodává, že například Mosambik nebyl připraven přijmout a spravovat přemístěné *přebytečné* slony z Krugerova národního parku v JAR. K přepravení sedmi slonů do Mosambiku došlo v roce 2001. Tehdejší jihoafrický ministr životního prostředí Valli Moosa prohlásil, že: „přemístění slonů je obrovský úkol. Nikdy předtím to nebylo provedeno. Jedinou osobou, která se k něčemu takovému může přiblížit, je pan Noah“ (Moosa cit. podle Wilcox – King 2008: 224).

Iniciativu GLTP přímo či nepřímo podpořily různé významné dvoustranné a mnohostranné projekty financované příspěvky od dárců. Například pilotní program Světové banky – Globální fond životního prostředí (GEF) - poskytl Mosambiku grant ve výši 5 milionů USD na pomoc při vytváření a provádění politik, činností a institucionálních rámců nezbytných pro přeshraniční ochranu. Dalším významným sponzorem projektu GLTP je například agentura USAID (Wolmer 2003: 271), dále také Evropská unie, Biofund či nadace GEOS (PPF nedatováno).

Projekt také přilákal mnoho aktérů cestovního ruchu a safari, kteří viděli ekonomický potenciál marketingu konceptu „Kruger-plus“. Národní park Kruger se velmi rychle blížil saturaci, a proto hledal cestovní průmysl nové trhy či možnosti, které by zvýšily atraktivitu oblasti. A být součástí největší chráněné oblasti v Africe je právě taková marketingová příležitost, neboť by rozsáhlý park pojal mnohem více turistů, poskytoval více úspor a zajišťoval lukrativní příležitosti (Wolmer 2003: 270).

Ovšem spravedlivé sdílení očekávaných výhod z cestovního ruchu se v rámci GLTP ukázalo jako obtížně realizovatelné. Mnozí kritici přeshraniční iniciativy Velké Limpopo, například Ameron a Büscher (2005) tvrdí, že je nemožné mít skutečné partnerství mezi těmito třemi státy, neboť jsou jejich vzájemné vztahy charakterizované velkými nerovnostmi. V rámci současného mezinárodního systému má JAR status regionální mocnosti a udržuje si významný regionální vliv. Naopak Mosambik a Zimbabwe mají omezenou státní kapacitu z různých důvodů – Mosambik stále trpí následky z vleklé občanské války (mezi vládnoucí stranou FRELIMO a opozičním hnutím RENAMO stále přetrvává napětí a korupce se stala zásadním problémem v zemi) (BBC 2020), zatímco Zimbabwe se nachází v politické krizi. Rozdíly ve státních kapacitách těchto zemí způsobují závažné problémy při realizaci projektu GLTP a podle Duffyové (2006: 105) jsou organizacemi ochrany přírody často přehlíženy.

Jednou z hlavních obav je, že JAR může neúměrně profitovat z přínosů cestovního ruchu generovaných projektem GLTP (Duffy 2006: 105). Jihoafrický Národní park Kruger je velmi populární a vyhledávaný a v odvětví turistiky a safari má celosvětový význam. Naopak oblasti v Mosambiku a Zimbabwe zatím takový význam nemají. Dominance JAR nad turistickým průmyslem regionu vede k obavám, že velká část příjmů vytvořených ekoturismem na území Mosambiku a Zimbabwe bude proudit zpět do Jižní Afriky. Toto riziko je zvláště patrné, pokud se park Velké Limpopo skutečně vyvine v přeshraniční chráněnou oblast v plném rozsahu, což Jižní Africe umožní nabídnout diverzifikovanější balíček cestovního ruchu zahrnující nejen parky, ale také například pláže

Mosambiku (Ameron – Büscher 2005: 12). Podle jihoafrické organizace SANParks (nedatováno/b) však Národní park Kruger s více než milionem návštěvníků ročně představuje odrazový můstek pro zvýšení cestovního ruchu v celé oblasti GLTP.

Oblastí, která je považována za překážku úspěšné realizace vize mírového parku jako „jednoho parku“, je nedostatek koordinace a harmonizace politik a práv v těchto třech zemích. S tím souvisí rozdílné institucionální uspořádání zemí a rozdílné představy o financování přeshraničního parku. Například jihoafrická organizace SANSPark a skupina Národních parků Zimbabwe jsou polostátní (parastatals). Oproti tomu mosambický správní orgán DNAC je vládním ředitelstvím. Tento zdánlivě banální rozdíl však přináší mnoho problémů, neboť jsou polostátní organizace částečně autonomní a závislé převážně na samofinancování. Například SANParks prosazovala harmonizaci vstupních poplatků. To se ukázalo jako velmi problematické, neboť Mosambičané po určitou dobu vstupovali do jihoafrických parků podle místní sazby, ovšem Jihoafričanům byla za vstup do mosambického parku účtována dražší mezinárodní sazba. Záležitost byla nakonec vyřešena sjednocením vstupních poplatků. Ovšem spory se vyskytovaly i nadále, jelikož se během diskuzí o sdílení příjmů zejména organizace SANParks zdráhala sdílet příjmy a ziskovost (Büscher – Schoon 2008: 18).

Zatímco Mosambik a Zimbabwe původně předpokládaly, že celkový příjem z GLTP bude spravedlivě rozdělen mezi tři země, JAR trvala na tom, aby si každá země ponechala příjmy z chráněných oblastí na svém území. Situace byla nakonec vyřešena ve prospěch JAR. I přesto, že tento konkrétní spor skončil, konflikty přetrvávají a ovlivňují průběh celého procesu. Například měsíce trvající zpoždění na mosambické straně při podpisu smlouvy o GLTP, bylo do značné míry mosambickým protestem nad dominancí JAR (Ameron – Büscher 2005: 12).

Další problematikou, která představuje institucionální výzvy pro přeshraniční správu, jsou různé vládní struktury, které park regulují. Zatímco například SANParks podléhá přímo jihoafrickému Ministerstvu životního

prostředí a cestovního ruchu, DNAC v Mosambiku je umístěno pod Ministerstvem cestovního ruchu. Zdánlivě podobné vládní útvary však obsahují výzvy spojené s nejjednodušší harmonizací pravidel. Například mosambické národní parky spadají pod Ministerstvo cestovního ruchu, ovšem ochranu fauny a flóry ve skutečnosti řídí Ministerstvo zemědělství. V Jižní Africe řídí divočinu i parky společnost DEAT. I ta nejzákladnější změna pravidel tedy může zahrnovat více ministerstev v každé zúčastněné zemi (Büscher – Schoon 2008: 19).

Vysoce aktuální téma, které by se nemělo v rámci analýzy této přeshraniční spolupráce opomenout, je také nelegální lov nosorožců a slonů v oblasti. Pytláctví je základem většiny diskuzí o bezpečnostních důsledcích parku, přičemž mělo významný vliv na jednání o zavedení přeshraničních schémat a politik ochrany, které si agentury pro životní prostředí zvolily na každé straně hranic (Duffy 2006: 108). Pytláctví divoké zvěře představuje závažnou hrozbu pro ochranu přírody, jelikož je biologická rozmanitost předpokladem pro rozvoj cestovního ruchu. Přestože pytláctví slonů, nosorožců a dalších savců není novým problémem a bylo zmiňováno již v prvních dokumentech týkajících se GLTP (například ve zprávě DNAC z roku 2003 či v dokumentu JMB z roku 2002), dosáhla aktivita pytláků v posledních letech historického vrcholu. Například v roce 2018 bylo zabito přibližně 1000 nosorožců, což je obrovský nárůst oproti situaci před více než deseti lety, kdy například v roce 2007 pytláci zabili 13 kusů (Štýs 2019). Od založení přeshraničního parku v roce 2002 lze zaznamenat výrazný nárůst těchto nelegálních aktivit, což představuje vážná omezení pro celkový rozvoj parku a má důležité politické důsledky. Některé z těchto důsledků se projeví v podobě komplikací vztahů mezi zeměmi. Častým předmětem diskuzí je například možnost opětovné výstavby hraničního oplocení mezi JAR a Mosambikem (Save the Rhino 2013).

Nárůst pytláctví má především vliv na vztahy mezi JAR a Mosambikem, jelikož se většina incidentů odehrává v Národním parku Kruger (kde se nachází největší populace nosorožců) na jihoafrické straně a většina dopadených pytláků jsou Mosambičané (Büscher – Ramutsindela 2015: 4). Dalším faktorem, který

může přispět ke zhoršení vztahů mezi zeměmi, je současné xenofobní násilí. Například JAR bojuje s opakujícími se xenofobními útoky od dosažení demokratické vlády v roce 1994, s velkými incidenty v letech 2008, 2015 a 2017 (Nyahunda – Tirivangasi 2020: 203). Jedním z nedávných incidentů byl útok na Zimbabwany v roce 2019, kteří byli nuceni přestěhovat se do jiných oblastí Limpopa nebo se vrátili do Zimbabwe poté, co vypuklo xenofobní násilí (Chiguvare – Roundup 2019). Ovšem samotná existence přeshraničního parku má přispívat k navázání hlubší spolupráce mezi zeměmi.

V reakci na problém pytláctví došlo k rozvoji spolupráce mezi JAR a Mosambikem. V roce 2014 podepsaly tyto státy Memorandum o porozumění týkající se společné správy a ochrany biologické rozmanitosti v oblasti s cílem efektivně reagovat na hrozbu pytláctví nosorožců v GLTP (PPF nedatováno). Poté následovala dohoda o společném řešení nezákonného lovu divoké zvěře podepsaná mosambickou vládou, nadací Joaquina Chissana a PPF v roce 2014 (Büscher – Ramutsindela 2015: 13). Spolupráce mezi těmito zeměmi se dále rozvíjela prostřednictvím společných operací a společných výcvikových projektů (například společný výcvik rangerů v rámci protipytláckých operací) (GLTP nedatováno).

V souvislosti se zvýšeným používáním vojenského personálu a technologií v boji proti pytláctví v oblasti někteří autoři, například Lunstrumová (2013), Duffýová (2014) či Büscher a Ramutsindela (2015), poukazují na militarizaci oblasti. Tzv. zelená militarizace bývá často široce kritizována, neboť může vyústit v porušování lidských práv a prohloubit existující rozdíly mezi ochranou a komunitami. Například Národní park Limpopo má v současné době přes 100 rangerů (během občanské války žádné neměl), kterým mosambická vláda poskytla zbraně vysoké ráže, zejména AK-47 (Lunstrum 2013: 6). Podle Lunstrumové (2015: 364) dochází mezi pytláky a protipytláckými jednotkami k závodům ve zbrojení, čímž se GLTP stává nebezpečným prostorem pro obě strany.

Ovšem v rámci širší bezpečnostní úrovně je krize pytláctví, na kterou zelená militarizace reaguje, také často vnímána jako bezpečnostně-teroristický

komplex. Objevují se například tvrzení, že zisky z pytláctví financují teroristické organizace jako Al-Káida, Al-Šabaab a Armáda božího odporu. Tato skutečnost následně mění způsoby, jakými jsou boje proti pytláctví vedeny (Büscher – Ramutsindela 2015: 11). Cheteni (2014: 63) například tvrdí, že militarizovaná opatření jsou jediným východiskem, jak omezit pytláctví v oblasti, jelikož se zdá, že ostatní metody selhaly.

Kromě společných protipytláckých aktivit došlo k dalšímu přelomu ve spolupráci v roce 2015. Prostřednictvím 20leté dohody o partnerství se nadace PPF dohodla s Mosambickou národní správou pro chráněná území (ANAC) na společné správě Národního parku Zinave jako nedílné součásti GLTP. Za tímto účelem byl zahájen masivní projekt rozvoje infrastruktury v hodnotě 3,2 milionu USD, jehož cílem je zlepšit efektivitu provozu parku a úsilí o ochranu přírody (PPF 2020).

V roce 2017 podepsala ANAC a Licoturismo memorandum o porozumění s cílem formálně vytvořit Greater Libombos Conservancy (GLC) – první soukromou oblast zahrnutou jako součást GLTP. Tento průkopnický proces byl podpořen nadací PPF, přičemž je Mosambik první zemí, která do oblasti GLTP přidala oblast od podepsání zakládající smlouvy v roce 2002 (PPF 2017b). O rok později podepsala nadace PPF s ANAC dohodu o společné správě Národního parku Banhine (PPF nedatováno).

3.4 Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti GLTP ve zkoumaném období (2000 do současnosti)

Tabulka 2: Přeshraniční spolupráce v oblasti Velkého Limpopa

Rok	Název přeshraniční spolupráce	Hlavní aktéři	Cíle
2000	Dohoda ze Skukuzy	Vládní představitelé Zimbabwe, JAR a Mosambiku	Založit a rozvíjet přeshraniční park a okolní chráněnou oblast, která se v té době nazývala Gaza–Kruger–Gonarezhou.
2001	Národní park Limpopo je vyhlášen chráněnou oblastí		
2002	Dohoda z Xai Xai	Vládní představitelé Zimbabwe, JAR a Mosambiku	Dohoda formálně zakládala přeshraniční park Velké Limpopo (GLTP)
1994 do současnosti ¹⁶	Vlna xenofobního násilí páchaného Jihoafričany vůči obyvatelům Zimbabwe, Mosambiku, Malawi, Nigérie a dalším africkým státním příslušníkům.		
2014	Memorandum o porozumění	Vládní představitelé JAR a Mosambiku	Společná správa a ochrana biologické rozmanitosti v oblasti s cílem efektivně reagovat na hrozbu pytláctví nosorožců v GLTP
2014	Dohoda o společném řešení nezákonného lovu divoké zvěře	Vládní představitelé Mosambiku, nadace Joaquim Chissana, PPF	Eliminovat pytláctví v oblasti
2015	Dohoda o 20letém partnerství	Nadace PPF, ANAC	Společná správa Národního parku Zinave jako nedílné součásti GLTP
2017	Memorandum o porozumění	ANAC, Licoturismo	Formální vytvoření první soukromě vlastní oblasti – Greater Libombos Conservancy (GLC) – jako součásti GLTP
2018	Dohoda o společné správě	ANAC, PPF	Společná správa Národního parku Banhine

Zdroj: Autorka s využitím zdrojů odkazovaných v této kapitole a podle dat z HIIK 2000–2020.

¹⁶ Podle HIIK: zintenzivnění násilí od roku 2008–2020: intenzita 3.

3.5 Výsledky společné správy

K zahájení přeshraniční spolupráce došlo především z iniciativy třetích stran, přičemž značnou podporu poskytla například PPF. Ke vzniku spolupráce dochází v době nízké intenzity konfliktu. Od roku 2000 lze zaznamenat rozvoj přeshraniční spolupráce formou uzavírání formálních dohod mezi Mosambikem, Zimbabwe a JAR. Také dochází k realizaci společných operací a společných výcvikových projektů (především mezi JAR a Mosambikem). Spolupráce v rámci GLTP vedla k vytvoření platform (například společná správní rada a řídicí výbory), kde se zástupci těchto tří zemí mohou pravidelně setkávat a diskutovat o různorodých záležitostech. Pokud se jedná o ochranu biologické rozmanitosti, můžeme zaznamenat navýšení populace divoké zvěře v oblasti.

I přesto, že se mezi zúčastněnými zeměmi nevyskytují otevřené mezinárodní konflikty, je zde patrné dlouhodobé napětí mezi státy. Nejzřetelnějším bodem sporu jsou nerovnosti (jihoafrická dominance) týkající se lidských, finančních a institucionálních zdrojů a kapacit mezi JAR a jejími sousedy. V rámci GLTP mají Mosambik a Zimbabwe obavu, že by se jejich chráněná území mohla stát součástí jihoafrického národního parku Kruger, což by pro Mosambik a Zimbabwe znamenalo ztrátu suverenity ve prospěch jejich mocnějšího souseda. Národní park Kruger existuje mnohem déle než chráněná území v Mosambiku či Zimbabwe a jeho infrastruktura cestovního ruchu je mnohem rozvinutější. Takový park turisté spíše raději navštíví a pro JAR to znamená větší procento z příjmu z cestovního ruchu.

Ovšem podle výzkumu Ameroma a Büschera (2005) však nerovnosti nepředstavují zásadní problém pro rozvoj přeshraniční spolupráce, jelikož například v rámci GLTP začal Mosambik silného postavení JAR využívat ve svůj prospěch. Podle autorů tedy hlavní problém týkající se nerovnosti spočívá v tom, jak se státy vypořádají se silnějším partnerem.

V rámci GLTP jsou vztahy mezi zeměmi charakterizovány politickými, ekonomickými a sociálními rozdíly, které například spočívají v koloniální historii a s tím spojené jazykové bariéry, institucionálním zřízením či financováním

parku. Mnozí kritici GLTP také poukazují na postup, prostřednictvím kterého došlo ke zřízení GLTP, jelikož se jednalo o iniciativu *shora dolů*, která nebrala v úvahu místní komunity¹⁷. To může mít negativní efekt na přeshraniční spolupráci jako celku, neboť k ní dochází bez podpory místních obyvatel.

Ve spěchu dosáhnout svých cílů – zejména zisků z rozvoje ekoturistiky – architekti a sponzoři projektu (mocní dárci, velké nevládní organizace, jako je nadace PPF či vlády) opomíjejí potřeby a přání místních komunit. Navzdory tvrzení, že spolupráce založená na společných hodnotách probíhá za účelem prosazení míru, se zdá, že ekonomické zisky plně nahradily přání obyvatel žijících v oblasti (Belaidi 2016: 133).

Jedním z vážných problémů současné přeshraniční spolupráce je také časté pytláctví divoké zvěře v oblasti. I přesto, že se nejedná o novou hrozbu, představuje tato aktivita značné riziko pro GLTP jako mírového parku (tzn. oblasti bez hranic s mírovými vztahy mezi státy v regionu). Riziko představuje především opětovné navrácení hranic mezi státy, což je však v přímém rozporu s myšlenkou mírového parku jako otevřené oblasti. Navzdory výše zmíněným problémům však iniciativa GLTP položila důležitý základ regionální spolupráce, který se v budoucnosti může prokázat jako velmi cenný.

¹⁷ Do propagace a zahájení projektu GLTP jako mírového parku byly zapojeny zejména národní vlády a jejich odpovědné útvary a orgány pro ochranu přírody, nevládní organizace (zejména nadace PPF) a dárcovské agentury.

4 Ochranná zóna Emeraldského trojúhelníku v oblasti bývalé Indočíny

4.1 Charakteristika oblasti

Emeraldský trojúhelník je termín vytvořený Thajci, který označuje rozsáhlou zalesněnou oblast podél hranic kambodžských, laoských a thajských hranic, kde řeka Mekong překračuje hranici do Kambodže (viz příloha č. 5). Tento ekoregion tvoří více než 30 chráněných oblastí pokrývajících téměř 24 000 km² (Trisurat 2007: 141). Například v Thajsku tato oblast zahrnuje 3 národní parky a dvě přírodní rezervace, které společně tvoří Komplex chráněných lesů Pha Team (PPFC). V Kambodži je součástí Emeraldského trojúhelníku například Chráněný les Preah Vihear, včetně sporného chrámového komplexu Preah Vihear. Na laoské straně je to například Národní chráněná oblast Phou Xieng Thong, která leží více než 200 km severně od kambodžských hranic (Suiseeya 2012: 4).

Oblast Emeraldského trojúhelníku představuje jedno z míst s největší variabilitou fauny a flóry na světě, které je domovem mnoha kriticky ohrožených druhů zvířat. Například se zde nachází stanoviště obřích ibisů, asijských slonů, indočínských tygrů, rybářských koček či kachen bělokřídlých (ITTO & CBD Secretariat 2017: 6). Tyto živočišné druhy navíc sezónně migrují napříč hranicemi tří států kvůli heterogenním topografickým vzorům a variacím sezónních hydrologických podmínek (Bhumpakphan – Trisurat 2018). Místní obyvatelé, jejichž kultury jsou hluboce propojeny s prostředím, jsou vysoce závislí na místních přírodních zdrojích (ITTO & CBD Secretariat 2017: 20).

Mezi hlavní současné hrozby pro zachování biologické rozmanitosti a druhové skladby lesů v oblasti patří nelegální obchod se zvířaty a fragmentace stanovišť (Suiseeya 2012: 4). V důsledku expanze kaučukových plantáží v oblasti Emeraldského trojúhelníku dochází také k rozsáhlému odlesňování (ITTO & CBD Secretariat 2017: 20). Zemědělské činnosti vedou k erozi půdy, zhoršování kvality sladké vody a k úbytku biodiverzity způsobené urbanizací a nadměrným rybolovem (Waisová 2014: 17). Na citlivých ekosystémech

se podepisuje například výstavba přehrad na řece Mekong. Obavy z přibývajících přehrad mají především místní zemědělci, kteří jsou závislí na náplavové půdě, kterou Mekong na jejich pole přináší během období dešťů. Podle studie Mekongské říční komise by přehrady mohly zablokovat až 97 % úrodného sedimentu (Hájek 2020).

Řešení těchto hrozeb závisí především na přeshraniční spolupráci mezi třemi zeměmi, strážci parku a místními komunitami. Ačkoliv se stav životního prostředí v oblasti zhoršuje již několik desetiletí, lze první snahy o navázání přeshraniční spolupráce mezi Laosem, Kambodžou a Thajskem zaznamenat až v polovině 90. let. 20. století (Waisová 2014: 20). Spolupráce mezi zeměmi je však komplikována historií regionu, neboť jsou politické hranice, které vymezují území těchto zemí, zdrojem sporů po více než sto let.

4.2 Historický vývoj konfliktu

V oblasti indočínského regionu probíhají mezinárodní a vnitrostátní konflikty téměř neustále během posledních několika desetiletí a střídány jsou jen krátkými intervaly klidu. Příčinou častých konfliktů v oblasti jsou především nevyřešené územní a námořní nároky mezi zeměmi. Například konflikt mezi Kambodžou a Thajskem započal již v roce 1954 a týkal se vymezení hranic. V následujících letech se vztahy těchto dvou zemí staly komplikovanější, zejména v důsledku politických i vojenských intervencí sousedních států. Po celá desetiletí byl thajsko-kambodžský konflikt ve stadiu nenásilné krize a pouze v některých případech došlo k ozbrojené eskalaci (Waisová 2014: 16). Například v letech 2008–2011 v souvislosti s žádostí Kambodže¹⁸ o zápis chrámu Preah Vihear na listinu památek UNESCO došlo k nebezpečné eskalaci konfliktu mezi zeměmi.

Chrám Preah Vihear, který se nachází na hranici mezi Kambodžou a Thajskem, je tradičním předmětem sporu a v uplynulých desetiletích se neustále vracel do kambodžsko-thajských vztahů jako bumerang (Zelenda

¹⁸ V roce 1962 Mezinárodní soudní dvůr v Haagu přikl tuto památku Kambodži. Spor však zůstal nedořešen, jelikož Thajci kontrolují hlavní přístupy k chrámu (Hospodářské noviny 2011).

2011). Obě strany si na toto území o rozloze 4,5 kilometrů čtverečních (bez drahých kovů, ropy či jiného cenného zdroje) činí nárok. Podle Winna (2011) se sporné území chrámu stalo hlavním bojem za zachování národní cti a záchranu politické tváře. Od roku 2008 docházelo mezi dvěma zeměmi k omezeným ozbrojeným střetům v podobě nenásilné krize (podle HIIK – intenzita 3). K vyhocení situace dochází v roce 2011, kdy boje dosáhly intenzity omezené války (intenzita 4) (HIIK 2011: 69). V roce 2012, za účasti OSN a organizace ASEAN¹⁹, dochází ke zmírnění konfliktu a omezení násilí. Hraniční spor však zůstává nevyřešený, jelikož Thajsko odmítá uznat kambodžskou svrchovanost nad územím.

Teritoriální spory jsou také charakteristické pro vztahy mezi Laosem a Kambodžou. Tyto země sdílejí 540 kilometrů dlouhou – částečně vymezenou (z 86 %) (AP – Khmer Times 2019) – pozemní hranici, která byla v průběhu let zdrojem napětí a sporů, které čas od času vyústily v konflikt (Parameswaran 2019). Občasné střety a patové situace lze charakterizovat jako události zakořeněné v iredentistických citech na obou stranách. Spornou oblastí je například kambodžská provincie Stung Treng, která se nachází na severovýchodě Kambodži jižně od Laosu. Podle průzkumu zveřejněného v časopise *Journal of Southeast Asian Studies* (podle Gnanasagaran 2018) mnoho Laosanů (zejména starší generace) nadále prosazuje Stung Treng jako součást své země a otevřeně nesouhlasí s rozhodnutím francouzských koloniálních úřadů, které před 100 lety předaly provincii Kambodži. Jejich tvrzení dokládá také velký počet laosky mluvících obyvatel, kteří v oblasti žijí.

Za zmínku stojí například období napětí v roce 2017, kdy zástupci obou zemí museli zasáhnout, aby zabránili vzniku konfliktu²⁰ (Parameswaran 2019). S cílem vyřešit spory týkající se vymezení hranic se ministři zahraničních věcí obou zemí shodli na častějších setkáváních příslušných pohraničních výborů

¹⁹ Oblast byla mezinárodním soudním dvorem prohlášena za demilitarizovanou zónu a oba dva státy byly vyzvány, aby umožnily vstup pozorovatelům z organizace ASEAN do oblasti.

²⁰ V roce 2017 laoské úřady dočasně uzavřely hraniční přechod s Kambodžou a vyslaly stovky vojáků do nevymezené oblasti (tzv. *bílé zóny*) na severní hranici poté, co kambodžské úřady začaly renovovat starou francouzskou hraniční základnu v oblasti. Laos uzavřel kontrolní stanoviště, neboť s renovací základny nesouhlasil. Ozbrojené laoské jednotky se následně přesunuly do bílé zóny a požadovaly, aby kambodžské úřady stavbu okamžitě zastavily, což udělaly (Dara 2017).

a rovněž se dohodli na vytvoření koordinačního mechanismu, který by úsilí o vyřešení sporu usnadnil (Gnanasagaran 2018). Navzdory společným prohlášením došlo v roce 2019 k dalšímu vyostření vztahů mezi státy, poté co skupina laoských vojsk vstoupila do provincie Preah Vihear v Kambodži a obsadila půdu poblíž řeky Tonle Sap (Sokhean 2019). Obě strany se následně dohodly na stažení vojsk z oblasti a na pokračujícím dvoustranném jednání. Vzhledem k opakovanému výskytu hraničních sporů v oblasti lze výše zmíněné snahy státníků Laosu a Kambodži chápat jako dočasnou úlevu (alespoň co se týče potenciální eskalace konfliktu), pokud základní problémy zůstanou nevyřešeny.

Ve srovnání s výše uvedenými napjatými vztahy mezi zeměmi jsou vzájemné vztahy mezi Laosem a Thajskem na lepší úrovni. V současné době mezi zeměmi pokračují rozhovory týkající se dokončení demarkační linie (IndexMundi 2020). K tomuto účelu byl již v roce 1996 oběma zeměmi vytvořen hraniční výbor a demarkace pozemních státních hranic byla z velké části dokončena²¹ (ASEAN 2018). Několik oblastí ovšem stále zůstává sporných. Zejména vesnice Ban Romkloa na hranici provincie Phitsanulok a tři malé pohraniční vesnice na okraji provincie Uttaradit. Jedná se o oblasti, ve kterých došlo k vojenským střetům v roce 1984 a 1987 během Thajsko-laoské pohraniční války (1987–1988). Vymezení těchto zbylých oblastí je těžké vyřešit, jelikož si obě země území nárokují. Kromě pozemních hranic musí obě země také překonat řadu technických výzev k vytyčení svých námořních hranic (1108 km) podél povodí řeky Mekong a Nam Heung (Ganjanakhundee 2016).

²¹ Thajsko a Laos sdílejí hranici dlouhou 1810 kilometrů: 702 kilometrů pevniny a 1108 kilometrů hranic řek. Do roku 2018 tyto dvě země vymezily 676 kilometrů hranic s 210 hraničními sloupy (ASEAN 2018).

4.3 Přeshraniční spolupráce

Za první krok přeshraniční spolupráce lze považovat vytvoření Komise pro řeku Mekong v roce 1995. Jedná se o mezivládní organizaci, která pracuje přímo s vládami Laosu, Kambodže, Thajska a také Vietnamu, do jejíž agendy byla zahrnuta diskuze o ochraně životního prostředí a koordinace environmentálních projektů. Ve stejném roce UNDP ve spolupráci s UNEP a WWF založily Indočínské fórum pro biodiverzitu. Tato platforma měla posloužit k zahájení rozhovorů mezi Laosem, Thajskem a Kambodžou týkajících se společné ochrany pohraničních oblastí. Thajsko a Kambodža však o spolupráci neměly zájem a v rámci ochrany životního prostředí postupovaly samostatně, bez ohledu na zájmy druhé země (Waisová 2014: 17).

K pokroku v rámci přeshraniční spolupráce mezi těmito zeměmi dochází v roce 2000, ve kterém byl zahájen projekt Emeraldského trojúhelníku (ETFC). Tato iniciativa vznikla pod patronátem Mezinárodní organizace pro tropické dřevo (ITTC) ve snaze ochránit jednu z nejdůležitějších biodiverzit na světě v chráněných oblastech podél hranic tří států. První fáze projektu (2000–2003) byla fakticky realizována v lesním komplexu PPFC v Thajsku, zatímco fáze 2 (2008–2010) a 3 (2012–2015) proběhly napříč ETFC (Bhumpakphan – Trisurat 2018).

4.3.1 První fáze přeshraniční spolupráce (2000–2003)

První fáze projektu ETFC se soustředila především na přípravu modelu spolupráce mezi třemi zeměmi a vytvoření plánu řízení pro PPFC se značným důrazem na PPFC (Suisseya 2012: 6). Projekt ETFC byl schválen na 28. zasedání Rady ITTO v Peru v roce 2000 a měl být plně financován vládami Japonska, Švýcarska, USA a Francie. Dohoda o provedení projektu byla podepsána dne 13. září 2001 a první část finančních prostředků byla vyplacena 20. září (Ali 2011: 16).

Primárními cíli projektu ETFC je zajistit ochranu biologické rozmanitosti v regionu a zlepšit spolupráci mezi Kambodžou, Laosem a Thajskem. Ačkoliv

formální název projektu zní: „*Správa komplexu chráněných lesů Emeraldského trojúhelníku na podporu spolupráce při ochraně přeshraniční biologické rozmanitosti mezi Thajskem, Kambodžou a Laosem*“, první fázi projektu realizovalo pouze Thajsko (Suisseya 2012: 6). Zbylé dvě země se na této fázi projektu ETFC neúčastnily či jen v omezené míře.

K tomu došlo, neboť ještě předtím, než byl projekt fakticky zahájen, přerušily Thajsko a Kambodža vzájemnou komunikaci a v rámci environmentální ochrany postupovaly opět samostatně (Waisová 2014: 17). Naopak Laos, na rozdíl od Thajska a Kambodže, není členem ITTO. To znamená, že ETFC nebyl schopen označit žádné finanční prostředky za účast Laosu na projektu. Pokud chtěl být Laos součástí přeshraniční iniciativy, je pravděpodobné, že by musel vygenerovat vlastní financování aktivit. To je ovšem pro zemi, jejíž národní rozpočet pro celý systém chráněných území činil v průměru asi 200 000 \$ ročně či méně než 10 000 \$ na chráněnou národní oblast, velmi obtížné. Členství v ITTO je drahé, a pokud není dárce ochoten poskytnout finanční příspěvek přímo, není to pro Laos prioritou (Suisseya 2012: 9).

Podle Kamola a Danyho nechtěl být Laos součástí projektu, jelikož neměl vhodná území, která by mohl nominovat pro zařazení do projektu. Oblast přímo sousedící s thajskými a kambodžskými hranicemi nebyla označena jako národní chráněná oblast, ale jako provinční chráněná oblast, která byla pod vedením provinční vlády. Jelikož je projekt Emerald Triangle přeshraničním projektem, měly by být všechny oblasti (které jsou zvažovány k začlenění) spravovány na národní úrovni (Kamol a Dany podle Suisseya 2012: 9). Počáteční rozpočet projektu ve výši 911 054 USD byl tedy zcela určen pro aktivity v thajské oblasti PPFC a místní komunity (Suisseya 2012: 6).

Spolupráce v rámci ETFC započala thajským plánem na vybudování mezinárodních golfových hřišť ve třech zemích za účelem propagace odvětví cestovního ruchu v této oblasti. Plán však nebyl realizován, jelikož nebyl podporován místními zúčastněnými stranami a plánovaná oblast se nacházela v národním parku plném přírodních scenérií a také velkého množství min, které zde zůstaly ze 70. a 80. let. Také je zde patrné, že spolupráce v rámci

Emeraldského trojúhelníku byla zahájena spíše ústředními vládami, a nikoli místními obyvateli či na žádost místních vlád (Hatsukano 2012: 34–35). Tento počáteční deficit mohl zapříčinit pozdější nedostatečnou aktivitu států při realizaci ETFC.

V roce 2003 uspořádala ITTO společně s IUCN seminář v thajském městě Ubon Ratchathani s názvem „*Zvýšení účinnosti přeshraničních chráněných oblastí v tropických lesích*“. V rámci případové studie PPFC představené na workshopu zde Trisurat identifikoval dvě hlavní překážky spolupráce – pozastavené bilaterální vztahy mezi Thajskem a Kambodžou a neochotu Laosu podílet se na přeshraniční ochraně biodiverzity (Trisurat podle Suisseea 2012: 6–7). Pod tlakem ITTO a IUCN se Laos a Kambodža ke spolupráci na projektu v roce 2003 vrátili (Waisová 2014: 17).

V tomtéž roce se konalo zasedání ministrů zahraničí tří zemí v Pakse v provincii Champasack v Laosu. Výsledkem byla deklarace z Pakse, která věnovala větší pozornost spolupráci v oblasti cestovního ruchu s cílem urychlit socioekonomický rozvoj tohoto subregionu (Hatsukano 2012: 35). Cílem deklarace byla podpora přátelství, porozumění a podpora sdílené prosperity a mírového soužití mezi těmito třemi národy (Kasemsuvan 2004). Na základě této deklarace se tři země následně dohodly na akčním plánu spolupráce v oblasti cestovního ruchu v prosinci 2003 (Hatsukano 2012: 35).

Na závěrečném zasedání ITTO účastníci projektu dospěli k závěru, že první fáze projektu byla úspěšně provedena. Podle projektové dokumentace ITTO první fáze projektu dosáhla stanovených cílů navzdory výzvám, kterým projekt čelil, včetně absence Laosu a omezené účasti Kambodže. Na konci první fáze byl sepsán plán řízení pro PPFC a byly dokončeny činnosti v oblasti alternativního živobytí (Suisseea 2012: 8). Kambodža projevila zájem o spolupráci a společně s Thajskem vypracovala návrh druhé fáze doporučující zahrnout do ochranné zóny projektu Chráněný les Preah Vihear (PVPF) (Trisurat 2015: 2).

4.3.2 Druhá fáze přeshraniční spolupráce (2008–2010)

Druhá fáze projektu ETFC je považována za období rozšíření, během kterého se projekt posunul od činností zaměřených na pozemní řízení v Thajsku k širší přeshraniční spolupráci mezi třemi zeměmi. Tato fáze se také snažila rozšířit environmentální aktivity, zapojit do spolupráce místní komunity a zvýšit životní úroveň místních obyvatel (Trisurat 2015: 2).

Zatímco Thajsko vypracovalo návrh projektu první fáze ETFC jednostranně a následně jej předložilo ITTO, návrh druhé fáze byl rozvinut a předložen Thajskem a Kambodžou společně. Během realizace druhé fáze projektu se Kambodža ujala vedení a ETFC přesunul své zaměření na terénní činnosti v Kambodži. Přestože byl na přeshraniční spolupráci kladen značný důraz, zapojení Laosu zůstalo omezené. To představuje pouze jeden z mnoha problémů, kterým projekt čelil, neboť se během implementace objevilo několik byrokratických, politických a administrativních překážek. V důsledku špatné komunikace a porozumění mezi thajskou a kambodžskou vládou a ITTO došlo například ke tříletému zpoždění zahájení druhé fáze – původně měla být zahájena v roce 2005 (Suisseeya 2012: 8–10).

Další překážkou v rozvoji přeshraniční spolupráce byl již zmíněný spor mezi Thajskem a Kambodžou o chrámový komplex Preah Vihear v roce 2008. Chrám Preah Vihear se nachází ve středu Emeraldského trojúhelníku a má potenciál stát se jedním z hlavních turistických cílů oblasti. Místo toho se oblast stala hlavním předmětem sporu. V té době se bilaterální vztahy mezi Thajskem a Kambodžou výrazně zhoršily.

I přes nestabilní vztah dvou zemí se v roce 2009 konalo setkání ministrů Laosu, Kambodže a Thajska v městě Siemreap v Kambodži. Na společném tiskovém prohlášení se ministři dohodli rozšířit přeshraniční spolupráci tak, aby zahrnovala nejen cestovní ruch, ale také rozvoj infrastruktury a zemědělství. Ovšem brzy poté se bilaterální vztahy mezi Kambodžou a Thajskem opět zhoršily, jelikož kambodžská vláda nominovala bývalého thajského předsedu vlády Thaksina na státního poradce v roce 2009 (Hatsukano 2012: 37).

Během této etapy došlo k realizaci několika infrastrukturních projektů, jako například výstavba silnic v Kambodži či rekonstrukce mezinárodního letiště Pakse v Laosu (Hatsukano 2012: 36). Podle hodnotící studie druhé fáze ETFC vypracované ITTC však došlo k dosažení očekávaných výstupů pouze v omezené míře. Důvodem je především laoská neúčast a konflikt mezi Thajskem a Kambodžou, který vytvořil podmínky bránící strategickému dialogu mezi třemi zeměmi (ITTC podle Ali 2011: 17). Nedostatečná koordinace a spolupráce vedla k omezené realizaci pozemních aktivit v Kambodži (Suiseeya 2012: 12). Podle thajské vlády nebyla přeshraniční činnost naplněna, neboť došlo pouze k částečnému posílení kapacit lidských zdrojů při ochraně biodiverzity a neproběhlo systematické školení (thajská vláda podle Ali 2011: 18). Také nedošlo k navázání účinného partnerství s občanskou společností pro dlouhodobou udržitelnost projektu (Hatsukano 2012: 3), neboť mj. rozpočet přidělený na podporu činností v oblasti obživy komunit byl velmi nízký (Trisurat 2007: 18).

Přibližně 30 % suchého dipterokarpového lesa v chráněných oblastech Kambodže a Laosu bylo využito na účely, které jsou v rozporu s ochranou biodiverzity. Příkladem je vytvoření kaučukové plantáže v Thajsku, koncese na těžbu dřeva v Laosu či program přidělování pozemků pro armádu v Kambodži. V reakci na tyto výzvy získal *Royal Forest Department* (RFD) v Thajsku a *Forest Administration* (FA) v Kambodži (hlavní prováděcí agentury) finanční podporu od japonské vlády na provedení třetí fáze projektu ETFC (Hatsukano 2012: 2–3).

4.3.3 Třetí fáze přeshraniční spolupráce (2012–2015)

Podobně jako u předchozí fáze byl také v tomto případě plán ETFC vypracován a předložen Thajskem a Kambodžou. Návrh byl Radou ITTC schválen v roce 2010 a činnosti projektu fáze III byly zahájeny v Kambodži a Thajsku v roce 2012 na dobu tří let (ITTO & FA 2016: 3). Ještě před zahájením této fáze došlo v důsledku vypuknutí násilí mezi Thajskem a Kambodžou v roce 2011 k přerušení spolupráce. Několik projektů na obou stranách hranice stále pokračovalo, ovšem jen na úrovni místních autorit. Po deeskalaci konfliktu se pod tlakem OSN, ASEAN a dalších organizací atmosféra uvolnila a mezi státy se opět otevřely komunikační cesty (Waisová 2014: 17).

Podle hodnotící zprávy ITTO z roku 2016 byly hlavními výzvami třetí fáze: omezená kapacita realizovat kompatibilní přeshraniční ochranu; nedostatečná přeshraniční spolupráce tří zemí a neudržitelná těžba přírodních zdrojů místními komunitami (ITTO & FA 2016: 5). Trisurat poukazuje na znatelné rozdíly mezi zeměmi týkající se environmentálního úsilí a lidských zdrojů (Trisurat podle ITTO & CBD Secretariat 2017: 20). Na území Kambodži a Laosu se nacházejí rozsáhlejší neporušené lesy nežli v Thajsku, ale chybí jim dostatečné lidské kapacity a zdroje tuto biodiverzitu účinně udržovat. Naopak Thajsko má k dispozici více lesnických úředníků a strážců parků.

Zaměstnanci chráněné oblasti měli také omezený přístup ke školení a rozpočty na správu byly omezené. To mělo negativní vliv na účinnost hlídkování a vymáhání práva s cílem omezit zásahy do lesů, nelegální pytláctví a nelegální obchod s volně žijícími a planě rostoucími druhy podél chráněných příhraničních oblastí (ITTO & FA 2016: 5–6). Budování kapacit se tedy stalo jedním z hlavních cílů třetí fáze ETFC.

Další překážkou byla absence Laosu a nepravdělné hraniční spory mezi Thajskem a Kambodžou. S cílem stimulovat lepší spolupráci a odhodlání mezi třemi zeměmi se třetí fáze soustředila na silnou angažovanost na technické a manažerské úrovni a na rozšíření spolupráce na místní, okresní a provinční politické úrovni (ITTO & FA 2016: 6).

Většina komunit v oblasti žije pod hranicí chudoby a jejich přežití je závislé na přírodních zdrojích. To se odráží v pytláctví zvířat, které bylo hlášeno ve všech třech zemích. Třetí fáze se tedy snažila koordinovat společné úsilí s cílem omezit nelegální přeshraničních aktivity (ITTO & FA 2016: 6) Kromě výše zmíněných cílů se implementační strategie třetí fáze také soustředila na podporu porozumění a míru v regionu, zajištění ekonomické prosperity a zvýšení životní úrovně venkovských komunit (Dany a kol. nedatováno).

Podle hodnotící zprávy ITTO a FA (2016: 3) došlo k úspěšnému posílení společné správy a ochrany ekosystémů. Například byly vyvinuty projektové intervence s cílem zajistit účast více stran, zejména s důrazem na zapojení Laosu (například výzkum živočišných druhů ve spolupráci s týmy v Thajsku a Kambodži). Dále došlo k posílení kapacit zaměstnanců projektu, strážců, pohraniční hlídkové policie a místních komunit prostřednictvím školení. Tento přístup se odrazil ve společných výzkumných činnostech prováděných v každé ze tří zemí, které poskytly praktickou platformu nejen pro posílení přeshraniční spolupráce, ale také pro rozvoj vzdělávacích programů.

Podle kambodžské agentury FA (2016), po dokončení třetí fáze projektu, dochází k častějšímu sdílení řídicích informací a zkušeností mezi zeměmi prostřednictvím společného výzkumu, školení a workshopů. Také dochází k revidování a aktualizaci plánů ochrany chráněných oblastí Pha Team v Thajsku a Preah Vihear v Kambodži; ke zvýšení povědomí místních komunit o důležitosti zachování biologické rozmanitosti; ke zlepšení životních podmínek místních komunit a k omezení nelegálních aktivit.

4.4 Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti ETFC ve zkoumaném období (2000 do současnosti)

Tabulka 3: Přeshraniční spolupráce v oblasti ETFC

Rok	Název přeshraniční spolupráce	Hlavní aktéři	Cíle
2000	Zahájení kooperativního projektu ETFC	ITTO, Kambodža, Laos, Thajsko	Zajistit ochranu biologické rozmanitosti v regionu a zlepšit spolupráci mezi Kambodžou, Laosem a Thajskem
2001	Podepsání dohody o zahájení projektu ETFC	ITTO, Kambodža, Laos, Thajsko	
2000–2003	První fáze ETFC	Thajsko, v omezené míře Kambodža	
2003	Deklarace z Pakse	Kambodža, Laos, Thajsko	Rozvoj spolupráce v oblasti cestovního ruchu s cílem urychlit socioekonomický rozvoj; podpora přátelství, porozumění a podpora sdílené prosperity a mírového soužití
2003	Akční plán spolupráce v oblasti cestovního ruchu	Kambodža, Laos, Thajsko	
2003–2007 ²²	Konflikt mezi Thajskem a Kambodžou Předmět sporu: území/hranice, mezinárodní převaha		
2007	Podepsání dohody o provedení druhé fáze ETFC	ITTO, Thajsko, Kambodža	Rozvoj přeshraniční spolupráce a environmentálních aktivit, zapojení místních komunit, zvýšit životní úroveň místních obyvatel
2008–2010	Druhá fáze ETFC	Thajsko, Kambodža	
2009	Setkání v Siemreap	Laos, Kambodža, Thajsko	Rozvoj přeshraniční spolupráce v cestovním ruchu, zemědělství a infrastruktuře

²² Podle HIIK: 2003: intenzita 2; 2004–2007: intenzita 1.

2008-2011 ²³	Eskalace konfliktu mezi Thajskem a Kambodžou Předmět sporu: území/hranice, mezinárodní převaha		
2010	Schválení plánu třetí fáze ETFC	ITTO, Thajsko, Kambodža, Laos	Budování kapacit v oblasti lidských zdrojů, koordinace společného úsilí s cílem omezit nelegální přeshraničních aktivity, podpora porozumění a míru v regionu, zajištění ekonomické prosperity a zvýšení životní úrovně venkovských komunit
2012–2015	Třetí fáze ETFC	Thajsko, Kambodža, Laos	

Zdroj: Autorka s využitím zdrojů odkazovaných v této kapitole a podle dat z HIIK 2000–2020.

4.5 Výsledky společné správy

Od roku 2000 lze pozorovat rozvoj přeshraniční spolupráce především mezi Thajskem a Kambodžou. Ačkoliv účast Laosu není tolik zjevná, lze od roku 2012 zaznamenat postupné zvýšení laoské angažovanosti v rámci ETFC. Hlavní překážkou v přeshraniční spolupráci jsou ekonomické a politické rozdíly zemí a nepravdělné konflikty, které mají na zdejší krajinu negativní dopad. Častým předmětem sporu je chrámová oblast Preah Vihear v Kambodži.

Z výše uvedených informací je patrné, že environmentální spolupráce v oblasti vykazovala nejlepších výsledků v době nízké intenzity konfliktu (tj. úroveň intenzity 1–2). I přesto, že environmentální spolupráce v oblasti posiluje, je jak bilaterální, tak regionální environmentální spolupráce (zejména na vládní úrovni) odkázána na finanční a organizační podporu od vnějších aktérů. Významné iniciátory a plátce představují Japonsko, Švýcarsko, USA či Francie. Dalším finančním podporovatelem je OSN, Asijská rozvojová banka či odborné organizace, jako je ITTO, IUCN či WWF (Waisová 2014: 17). Bez podpory vnějších aktérů by mnoho projektů přeshraniční spolupráce v oblasti nevzniklo a nefungovalo.

²³ Podle HIIK: 2008–2010: intenzita 3; 2011: intenzita 4. Konflikt započal již v roce 1954, kdy chrámový komplex Preah Vihear obsadila thajská armáda. Ovšem databáze poprvé hodnotí konflikt v roce 2003, přičemž do roku 2008 nepřesáhla intenzita konfliktu hranici „nenásilné krize“.

5 Chráněná oblast Prespánských jezer

5.1 Charakteristika oblasti

Prespánský přeshraniční park o rozloze 1,519 km² se nachází na území Řecka, Albánie a Severní Makedonie (Mantziou 2014: 1) a zahrnuje dvě vzájemně propojená tektonická jezera – Velké a Malé prespánské jezero – a jejich okolní hory (viz příloha č. 6). Díky své geomorfologii a biologické rozmanitosti se jedná o přírodní oblast celosvětového významu, obývanou populacemi vzácných vodních ptáků. Například se zde nachází největší kolonie dalmatského pelikána na světě. Pozoruhodná je také široká škála zaznamenaných stanovišť, přítomnost ohrožených druhů savců a vysoký stupeň zaznamenaného endemismu mezi rostlinami a rybami. Oblast tvoří čtyři národní parky, jedna přírodní rezervace a dva mokřady (Gletsos – Perennou 2008).

Prespánská oblast je dále známá svými kulturními hodnotami, včetně byzantských památek, tradiční architektury a jedinečných místních tradic. V neposlední řadě je to místo ekonomického významu, včetně zemědělských, průmyslových a dalších činností, které využívají vodní potenciál tohoto přírodního zdroje (Anovski a kol 2007: 71–72). Ovšem neudržitelné lidské praktiky v oblasti způsobují zhoršení přírodních zdrojů. Mezi hlavní hrozby patří: znečištění vody a půdy, odlesňování, eroze půdy, vyčerpání rybích populací a ztráta biologické rozmanitosti (Mantziou 2014: 1). V posledních letech byl také zaznamenán dramatický pokles vody v jezerech v důsledku kombinace nadměrné spotřeby a regionálního sucha (CLIM-HYDROLAKE 2017).

Vztahy mezi Řeckem, Albánií a S. Makedonií jsou asymetrické. Ačkoli sdílejí ekosystém a přírodní zdroje, každá ze tří zemí má svou vlastní historii a sociálně-ekonomický rozvoj (IW: Learn 2014: 9). Co se týče například finanční situace v každé zemi, byl HDP na obyvatele v Albánii v roce 2019 5 353 USD, v Makedonii to bylo 6 022 USD, zatímco v Řecku se odhaduje 19 585 USD (Worldbank 2019). V současné době je Řecko členským státem EU, zatímco Albánie a S. Makedonie jsou na cestě k přistoupení. Tato skutečnost se odráží mimo jiné i v environmentálních přístupech zemí. Ačkoliv tato oblast představuje

ucelený ekosystém, úroveň ochrany přírody se v jednotlivých státech liší. Řecká část parku je podle evropského práva označena jako chráněná oblast, zatímco zbylá území jsou podle Ramsarské úmluvy charakterizována jako mokřady. Přesto všechny části přeshraničního parku sdílejí určité společné rysy, pramenící hlavně z jejich vzájemné blízkosti a nedávné turbulentní historie. Podobností je například izolace kvůli relativní vzdálenosti od hlavních populačních center, nízká hustota obyvatelstva (cca 26 000 obyvatel), vylidňování, nezaměstnanost, nedostatečně rozvinutý sektor služeb či převaha zemědělského sektoru (Mantziou 2014: 1–2).

5.2 Historický vývoj konfliktu

Přeshraniční park Prespa se nachází v oblasti poznamenané dlouhou historií konfliktů a politického napětí mezi státy. Zejména na základě geostrategických úvah a síly vítězných mocností byly hranice regionu v minulosti již mnohokrát změněny, a to bez výraznějších obav z etnických či jiných odlišností. Příkladem je Albánie, která vyhlásila nezávislost po první balkánské válce v roce 1912 (Bumci 2004: 17). V té době se však téměř polovina albánského národa nacházela mimo území nově vzniklého státu, většinou v oblasti tehdejší Jugoslávie – Kosova, Makedonie, jižního Srbska a Černé Hory (Arbutina – Filaj-Ballvora 2012). Výsledkem je, že nyní existují dva státy s většinovou albánskou populací (druhé je Kosovo), přičemž početná albánská diaspora existuje v mnoha zemích Evropy i světa.

Pro nacionalisty, kteří sní o velkém státě pro všechny Albánce, je tak národní projekt neúplný. To způsobuje přetrvávající napětí se sporadickými násilnými střety mezi různými etnickými skupinami v této oblasti, zejména v Makedonii a jižním Srbsku (Arbutina – Filaj-Ballvora 2012). V důsledku nedostatku individuální a kolektivní bezpečnosti a špatné ekonomické situace se země potýká s vysokou mírou emigrace, kdy v roce 2019 vzrostl počet Albánců žádající o azyl v zahraničí o 21 %, oproti roku 2018 (Zastupitelský úřad ČR v Tiraně 2019).

Také Makedonci to neměli za dobu své krátké historie snadné. S rozpadem Osmanské říše na počátku 20. století došlo k vytvoření mnoha umělých států, což ovšem vedlo k nestabilitě celého regionu. Makedonie nezískala vlastní stát, přičemž byla rozdělena mezi Srbsko, Řecko, Albánii a Bulharsko (Gardin 2007: 4). Každá oblast si následně prošla odlišným vývojem, přičemž se státy snažily národnostní menšiny asimilovat a integrovat. Na Makedonce bylo pouze výjimečně nahlíženo jako na samostatný národ, neboť byli často považováni za Bulhary (Fidanovski 2020). Ze současného bulharského vetování přístupových rozhovorů Makedonie k EU je patrné, že se tak děje i dnes, neboť Bulhaři požadují uznání, že makedonská identita má bulharské kořeny.

Během studené války totalitní a centrálně plánovaná povaha komunistických režimů v kombinaci s bezpečnostními obavami proměnila státní hranice v pouhé nástroje rozdělení území. V této době lze hranice mezi státy v regionu považovat za „mrtvé hranice“, neboť veškerá ekonomická aktivita směřovala do centra (Brumci 2004: 17). Region Prespa představoval vzdálenou periferní oblast, kde jakýkoliv druh lidského či ekonomického přeshraničního kontaktu prakticky neexistoval (Mantziou 2014: 1). Rozdíly v albánských příhraničních regionech a přilehlých přeshraničních regionech v bývalé Jugoslávii a Řecku se významně prohloubily hlavně v průběhu tohoto období, a to kvůli jeho délce a rozdílnému tempu hospodářského rozvoje na obou stranách (Brumci 2004: 17).

Pád komunismu značil počátek nové éry. Demokratizační a liberální reformy zahájené zeměmi v regionu vytvořily mnoho nových přeshraničních příležitostí týkajících se například lepšího bydlení či komerčních účelů. S rozpadem Jugoslávie došlo k vytvoření 5 000 km nových mezinárodních hranic na Balkáně (Brumci 2004: 18). Krvavé děje tohoto procesu však představovaly hořkou tečku za oslavovaným koncem bipolárního rozdělení světa a pádem východního bloku. Války mezi jednotlivými republikami Jugoslávie, které se rozhodly pro odchod z federace, doprovázely etnické čistky a jednotlivé národy byly nejen vyháněny, ale také masakrovány (Švamberk 2017). Tyto konflikty v kombinaci s embargem uvaleným OSN znamenaly, že lidé žijící

v oblastech hraničící s Jugoslávií dále chápali hranice jako bariéry hospodářských příležitostí a lidské interakce. Albánci například získali volný přístup do Černé Hory či Kosova až po skončení války v Kosovu v roce 1999 (Bumci 2004: 18). Bilaterální vztahy mezi Řeckem a Makedonií zůstaly po dlouhou dobu napjaté, neboť Řecko považovalo název Makedonie za výlučně řecký a odmítalo uznat nově vzniklý stát pod tímto názvem.

Z výše uvedených informací je patrné, že problémy spojené s hranicemi a příhraničními regiony se postupně zhoršily. Přeshraniční spolupráce v oblasti životního prostředí se tedy jevila jako dobrá volba, neboť by mohla napomoci k budování důvěry a regionální spolupráce a vytvořit příležitosti pro hospodářský rozvoj v oblasti.

5.3 Přeshraniční spolupráce

Prespánský park je první přeshraniční chráněnou oblastí na Balkánském poloostrově. Oblast vznikla v roce 2000 společným prohlášením předsedů vlád Řecka, Albánie a Severní Makedonie na návrh Společnosti pro ochranu Prespy (SPP) a WWF – Řecko. V souladu s prohlášením předsedů vlád má tato spolupráce tři hlavní cíle: chránit přírodní a kulturní hodnoty oblasti Prespa za účasti místních komunit; podporovat ekonomické a sociální blaho obyvatel a posílit mír, přátelství a spolupráci mezi třemi národy (SPP nedatováno).

Spolupráce započala v období dlouhotrvajícího politického a etnického napětí mezi státy. Válka v Kosovu právě skončila a konflikt se přesunul dále na jih, přičemž vyvrcholil v roce 2001, kdy došlo k prvním ozbrojeným střetům v S. Makedonii mezi Albánskou národní armádou (ANA) a vládou Makedonie. K eskalaci dochází v roce 2003 a 2004, neboť konflikt dosáhl podoby nenásilné krize²⁴ (podle HIIK – intenzita 3). K uklidnění situace došlo v roce 2004, kdy byl vůdce ANA zajat (HIIK 2004: 13). Napětí mezi Makedonci a albánskou menšinou však od roku 1991 dlouhodobě přetrvává se sporadickými násilnými střety. Kromě toho přítomnost přibližně 700 000 přistěhovalců

²⁴ Předmětem sporu bylo odmítnutí Ohridské dohody albánskou armádou a její požadavek na vytvoření „Velké Albánie“, která by zahrnovala všechny albánsky osídlené oblasti v Makedonii, Kosovu, jižním Srbsku a severním Řecku (HIIK 2004: 13).

(zejména Albánců) v Řecku vyústila v debatu, která se navzdory počáteční kampani legalizace často obrátila k rasismu. A konečně, přivlastnění si jména Makedonie bývalou jugoslávskou republikou zahájilo období problémů s Řeckem (Gardin 2007: 10). Přeshraniční park tedy představoval strategickou příležitost ke spolupráci. Jak uvedli předsedové vlád ve společném prohlášení, bylo zapotřebí „vynaložit veškeré úsilí, aby se park Prespa stal a zůstal modelem svého druhu a také odkazem mírové spolupráce našich zemí“ (vlády cit. podle UNDP nedatováno: 3). Iniciativa, která vedla k prohlášení předsedů vlád, byla založena na přístupu *shora dolů* a zpočátku byla účast místních komunit na tomto rozhodnutí velmi omezená (Ivanovski 2011: 19). Deklarace přesto položila základ významné přeshraniční činnosti, která následovala.

V návaznosti na prohlášení předsedů vlády došlo v roce 2002 ke zřízení Koordinačního výboru Prespánského parku (PPCC). Výbor byl zřízen rozhodnutím ministrů životního prostředí jako neprávní subjekt zastupující ústřední vládu, místní orgány a nevládní sektor tří stran, včetně přítomnosti stálého pozorovatele MedWet (Mantziou 2014: 2). PPCC fungoval 10 let a jeho sekretariátem byly spolupracující nevládní organizace (PrespaNet 2017: 57). Nevýhoda fungování PPCC však spočívala v tom, že vlády třech zemí neměly žádný právní závazek podporovat PPCC a rozhodnutí orgánu sloužilo spíše jako doporučení (Ivanovski 2011: 19). Vlády tří zemí také nepřijaly žádné finanční závazky vůči výboru, přičemž obdržely určité prostředky od řecké vlády a od mezinárodních dárců, včetně švýcarské a německé vlády (Ali – Watzin 2011: 9). I přesto tento neformální režim nabídl rámec, který legitimizoval organizovaný třístranný dialog a přeshraniční projekty.

S postupem času se názory tří stran na různé důležité otázky sblížily. Příkladem je vodní hospodářství, které bylo dříve obtížné projednávat (SPP nedatováno). Jedním z raných úspěchů přeshraniční spolupráce bylo vytvoření „*Strategického akčního plánu pro udržitelný rozvoj Prespánského parku*“ v roce 2002. Konkrétním cílem Plánu bylo zajistit sdílení informací mezi zúčastněnými stranami a usnadnit budoucí diskuze o institucionálních a ekonomických

iniciativách a postupech řízení, které měly být přijaty pro dosažení cílů přeshraniční spolupráce (Ivanovski 2011: 20).

Dalším krokem v přeshraniční spolupráci byla příprava a realizace projektu UNDP-GEF s názvem „*Integrovaná správa ekosystémů v povodí Prespánských jezer v Albánii, Makedonii a Řecku*“, známější jako Přeshraniční projekt Prespa. Iniciativa byla zahájena v roce 2006 po několika letech příprav (PrespaNet 2017: 58). Cílem projektu bylo katalyzovat přijetí integrovaného řízení ekosystémů a zachovat celosvětově významnou biologickou rozmanitost, zmírnit znečištění přeshraničních jezer a poskytnout udržitelnou základnu pro další sociální a ekonomický rozvoj (GEF nedatováno). Nejdůležitějším očekávaným výsledkem projektu však bylo posílení přeshraniční spolupráce mezi třemi státy (Ivanovski 2011: 20).

V průběhu let přilákala přeshraniční iniciativa mnoho mezinárodních dárců, kteří se podíleli na financování infrastrukturních, tematických vědeckých studií a činností k dalšímu posílení přeshraniční spolupráce. Mezi významné sponzory patří například NATO, UNDP, GEF, WWF, MedWet či KfW (Mantziou 2014: 3). Důležitým projektem, které mezinárodní společenství podporuje, je například vývoj komplexního *Přeshraničního monitorovacího systému* (TMS). Jedná se o společnou aktivitu přeshraničního prespánského projektu UNDP-GEF, SPP a francouzské společnosti *Tour de Vallat*. Monitorovací systém sleduje využívání půdy, kvality/množství vody, lesů a jiných suchozemských stanovišť, ptáků, ryb a vodních stanovišť a vegetace. Přeshraniční projekt Prespa dohlíží na vývoj přeshraničního monitorovacího systému prostřednictvím koordinace trilaterální *Pracovní skupiny pro monitorování a ochranu* (MCWG) (Ivanovski 2011: 20). Ta byla zřízena v roce 2007 a je složená z odborníků z ministerstev, akademické obce, národních parků a nevládního sektoru ze všech tří zemí (Gletsos – Perennou 2008).

V roce 2008 bylo dokončeno hodnocení stavu vodního hospodářství ve třech zemích. Přeshraniční vodohospodářský proces v Prespě získal přidanou hodnotu rozšířením spolupráce tehdejší bilaterální řecko-albánské Komise pro vodu, jejíž součástí byla nově také Makedonie. To lze považovat za klíčové

pro projekt Prespa v rámci procesu plánování/rozhodování na vysoké úrovni s ohledem na přeshraniční vodní hospodářství (Ivanovski 2011: 20).

I přes veškerý pokrok však PPCC bránil v práci nedostatek formálního státního závazku týkající se obsahu a struktury trilaterální spolupráce, který je nezbytný pro rozhodování. Z toho důvodu nevládní organizace od roku 2004 lobbovaly za podepsání trilaterální dohody na vysoké úrovni (SPP nedatováno). K podepsání Trojstranné dohody o ochraně a udržitelném rozvoji parku Prespa došlo v roce 2010. Dohodu ratifikovali ministři životního prostředí tří zemí a komisař EU pro životní prostředí²⁵ (PrespaNet 2017: 57). Dohoda připravila cestu nové éře přeshraniční spolupráce, neboť jsou tři státy nyní právně vázány k vytvoření stálých struktur pro spolupráci za účelem rozvoje společné strategie a provádění opatření na ochranu přírody a lidských činností v regionu, jako je například vodní zemědělství, cestovní ruch či rozvoj infrastruktury (SPP nedatováno). Iniciativa však doposud nepřinesla jasné výsledky, neboť ji parlament v Řecku a Albánii ratifikoval teprve nedávno.

Kromě výše zmíněných příkladů bylo realizováno také mnoho menších projektů a činností, které vedly k lepšímu pochopení prostřední či v některých případech k zásadním rozhodnutím, jako bylo například rozhodnutí o zastavení přerušení toku řeky Devoll do jezera Malá Prespa v Albánii (PrespaNet 2017: 58). Vědci tří zemí si začali vyměňovat údaje, místní obyvatelé mezi sebou komunikovali prostřednictvím realizace společných aktivit a děti v regionu se učily místním hodnotám v rámci společného programu environmentální výchovy (SPP 2020).

Gardin (2007: 10) ve svém výzkumu uvádí, že v rámci přeshraniční spolupráce lze pozorovat malý pokrok, neboť park existuje pouze na formální úrovni. Málo lidí si je vědomo jeho existence, nelze vidět žádné konkrétní realizace a nebyli přijati žádní zaměstnanci pro vzdělávací, turistické či ochranné práce. V parku nejsou žádné značky a stále zde nejsou žádné kontrolní body, které by umožňovaly cestování z jedné země do druhé. Z toho

²⁵ Důvodem angažovanosti Evropské komise bylo intenzivní lobbování vedené především SPP a WWF – Řecko (PrespaNet 2017: 57).

důvodu bylo zvyšování povědomí (u zúčastněných stran, obyvatel, široké veřejnosti) a integrace různých aktérů prioritami PPCC a sekretariátu, který za tímto účelem připravil komunikační plán a zavedl pozici komunikačního pracovníka (Mantziou 2014: 8).

Po podpisu dohody z roku 2010 měly tyto tři státy ratifikovat dohodu ve svých příslušných parlamentech. Každý ze tří států měl také nominovat tři zástupce do nového trilaterálního řídicího Výboru parku Prespa (PPMC). Kromě zástupců národních vlád jsou členy také místní samosprávy a nevládní organizace (Ivanovski 2011: 21). Ke kompletní ratifikaci dohody příslušnými zeměmi však došlo až po několika letech – Řecko smlouvu ratifikovalo v roce 2017 (MedWet 2017) a Albánie v roce 2019 (Tour du Valat 2019). Dokončení procesu ratifikace otevírá cestu pro vytvoření funkční přeshraniční instituce stanovené v legislativních textech.

Ačkoli dohoda nevstoupila okamžitě v platnost, pokračovalo úsilí o dynamický a účinný přeshraniční dialog. V roce 2013 se spolupracující nevládní organizace (SPP, MES, PPNEA) rozhodly zřídit stálou síť environmentálních nevládních organizací na podporu aktivit v oblasti přeshraniční ochrany a udržitelného rozvoje s vyhrazeným implementačním svěřeneckým fondem – PrespaNet (Rajković – Shipman 2019: 53). Cílem bylo v maximální možné míře nahradit absenci mechanismů centrální spolupráce v oblasti (PrespaNet 2017: 59). Od svého založení do současnosti pořádá PrespaNet informační aktivity pro veřejnost, programy environmentální výchovy a vědecký výzkum.

V neposlední řadě bych také ráda zmínila dvoustrannou iniciativu Přeshraniční biosférické rezervace Prespa-Ohrid (2014) mezi Albánií a S. Makedonií, kterou UNESCO uvedlo na seznam světového dědictví. Iniciativu původně propagoval Bilaterální řídicí výbor sekretariátu Ohridského jezera a později jej podpořila KfW prostřednictvím svých projektů pro Národní park Galičica a Národní park Prespa (PrespaNet 2017: 59). Uvedení lokality na seznam UNESCO přispívá k mezinárodnímu uznání oblasti. Iniciativa však nezahrnuje Řecko a dosud nepokročila do prováděcí fáze.

Je zajímavé, že ačkoli tyto státy přijaly počáteční politické rozhodnutí vstoupit do dlouhodobé spolupráce v Prespě již v roce 2000, na toto úsilí nevěnovaly žádné podstatné finanční ani lidské zdroje. Naopak se při realizovaných činnostech spoléhaly na podporu mezinárodních dárců i nevládních organizací, s výjimkou tří projektů financovaných odborem řeckého ministerstva zahraničí *Hellenic Aid*. Tyto projekty se týkaly přípravy Strategického akčního plánu, studie *Devoll-Lesser Prespa* a podpory institucionální spolupráce mezi třemi financované v roce 2003 (PrespaNet 2017: 58).

Zásadní překážkou v rozvoji přeshraniční spolupráce je existující nerovnováha mezi nevládními organizacemi tří zemí, pokud jde o zdroje a kapacity. Například SPP v Řecku je podstatně lépe vybavena a má silné místní zastoupení oproti ostatním. Nedostatečná kapacita brání efektivní mobilizaci finančních prostředků v celé přeshraniční oblasti, neboť stále neexistuje žádný plán řízení přeshraničního parku jako celku (Rajković – Shipman 2019: 53). Na vedoucí postavení Řecka upozorňoval již Gardin (2007), který poukazuje na skutečnost, že hlavní odborníci, hlavní financování a hlavní administrativní práce jsou prováděny prostřednictvím řecké státní agentury a sítě nevládních organizací, které ovšem dominuje WWF – Řecko (místní pobočka obrovské mezinárodní nevládní organizace). Podle Aliho a Watzina (2011: 9–10) se S. Makedonie, Albánie a Řecko v rámci životního prostředí soustředí spíše na vytváření chráněných oblastí než na aktivní správu cenných přírodních zdrojů, jako je voda či ohrožené druhy ryb a divoká zvěř, neboť by například delegování práv na vodu, sjednávání dohod o kvalitě vody či zavádění harmonizačních kvót rybolovu mohlo způsobit napětí a spory mezi státy.

K přelomu v přeshraniční spolupráci dochází v roce 2019, kdy státy dokončily své ratifikační postupy, a deset let po jejím podpisu vstoupila v platnost zmíněná dohoda z roku 2010 (SPP 2020). Tentýž rok došlo k podpisu Prespánské dohody, která ukončuje dlouholetý spor o jméno mezi Řeckem a S. Makedonií, který téměř 30 let komplikoval vztahy obou zemí. Pod tlakem OSN a EU a po makedonských volbách, které ukončily desetiletou autoritářskou

vládu nacionalistické strany VMRO-DPMNE se atmosféra uvolnila a naskytly se nové příležitosti pro rozvoj spolupráce. V současné době místní orgány a další zúčastněné strany čekají na aktivaci podmínek dohody, jinými slovy na zahájení formálních schůzí PPMC, aby bylo možné pokračovat v dialogu organizovanějším a pravidelnějším způsobem.

5.4 Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti Prespánských jezer ve zkoumaném období (2000 do současnosti)

Tabulka 4: Přeshraniční spolupráce v oblasti Prespánských jezer

Rok	Název přeshraniční spolupráce	Hlavní aktéři	Cíle
1991 do současnosti ²⁶	Spor mezi Makedonci a albánskou menšinou Předmět sporu: autonomie		
2000	Zahájení přeshraniční spolupráce – společné prohlášení	Premiéři tří zemí, SPP, WWF – Řecko	Ochrana přírody a kulturních hodnot, ekonomické a sociální blaho, posílení míru, přátelství a spolupráce mezi národy
2002	Zřízení Koordinačního výboru Prespánského parku	Ministři životního prostředí tří zemí	Reprezentace vlád, místních orgánů a nevládního sektoru tří stran
2002	Zřízení Strategického akčního plánu pro udržitelný rozvoj Prespánského parku	Řecké ministerstvo životního prostředí, SPP, WWF – Řecko, PPNEA, MAP	Zajistit sdílení informací mezi zúčastněnými stranami a usnadnit budoucí diskuze o institucionálních a ekonomických iniciativách
2001–2004 ²⁷	Spor mezi ANA a Makedoníi Předmět sporu: albánské požadavky na sjednocení národa vytvořením „Velké Albánie“		
2006	Integrovaná správa ekosystémů v povodí Prespánských jezer v Albánii, Makedonii a Řecku (Přeshraniční projekt Prespa)	UNDP-GEF	Ochrana přírody, katalyzovat přijetí integrovaného řízení ekosystémů, posílení přeshraniční spolupráce
2007	Zahájení přeshraničního monitorovacího	UNDP-GEF, SPP, Tour de Vallat	Monitorování využívání půdy, kvality/množství vody, lesů a jiných suchozemských stanovišť,

²⁶ Podle HIIK: 2001: intenzita 3; 2018–2019: intenzita 2; 2020: intenzita 1.

²⁷ Podle HIIK: 2003–2004: intenzita 3. Konflikt započal v roce 2001, ovšem databáze poprvé hodnotí konflikt v roce 2003.

	systému		ptáků, ryb a vodních stanovišť a vegetace
2010	Trojstranná dohoda o ochraně a udržitelném rozvoji parku Prespa	Ministři životního prostředí tří zemí a komisař EU pro životní prostředí	Právní závazání států k vytvoření stálých struktur pro spolupráci za účelem rozvoje společné strategie a provádění opatření na ochranu přírody a lidských činností
2013	Vytvoření sítě PrespaNet	SPP, MES, PPNEA	Podpora aktivit přeshraniční ochrany a udržitelného rozvoje s vyhrazeným implementačním svěřeneckým fondem
2014	Uvedení biosférické rezervace Prespa-Ohrid na seznam UNESCO	Zástupci Albánie, S. Makedonie, KfW,	Ochrana přírody, mezinárodní uznání oblasti
1991–2019 ²⁸	Spor mezi Řeckem a Makedonií Předmět sporu: politický spor o užití názvu „Makedonie“		
2019	Prespánská dohoda – ukončení dlouholetého sporu o jméno mezi Řeckem a S. Makedonií		
2019	Trojstranná dohoda o ochraně a udržitelném rozvoji parku Prespa z roku 2010 vstoupila v platnost	Zástupci vlád tří zemí	Rozvoj přeshraniční spolupráce, vytvoření funkční přeshraniční instituce stanovené v legislativních textech

Zdroj: Autorka s využitím zdrojů odkazovaných v této kapitole a podle dat z HIIK 2000–2020.

5.5 Výsledky společné správy

I přes nepříznivé politické klima v regionu se přeshraniční spolupráce postupně na různých sektorech a úrovních významně rozvinula. Od roku 2000 můžeme pozorovat budování pracovních vztahů a určitého kodexu porozumění mezi zúčastněnými stranami, přičemž je této oblasti věnována mnohem větší pozornost ze strany národních vlád (zdaleka ne dostatečná) a mezinárodních agentur a dárců. Oblast si získala pozornost médií a široké pozornosti, což pravděpodobně napomáhá ke snížení destruktivních vývojových tlaků a k pocitu hrdosti mezi místními komunitami (PrespaNet 2017: 58). Z výše zmíněných informací také vyplývá, že většina přeshraničních iniciativ po roce

²⁸ Podle HIIK: 2005–2008: intenzita 2; 2009–2017: intenzita 1; 2018: intenzita 2; 2019 intenzita 1. Konflikt započal v roce 1991, ovšem databáze poprvé konflikt hodnotí v roce 2005.

2000 vznikla na základě přístupu *zdola nahoru*, neboť jednání a rozhodování týkající se parku Prespa nebylo pro státy prioritou. Nevládní organizace tedy začaly pracovat s lidmi na místní úrovni s cílem zvýšit vzájemné porozumění, podpořit důvěru a zvýšit obecné povědomí o oblasti. Podobně jako u předchozího příkladu mírového parku, je i tato přeshraniční spolupráce zcela závislá na finanční podpoře mezinárodních dárců a nevládních organizací.

Zásadní překážkou v rozvoji přeshraniční spolupráce jsou etnické, kulturní a politické rozdíly, které existují uvnitř i mezi zeměmi. Především staletí geopolitického boje, války, invaze či vysídlování osob způsobily různorodý etnický původ, víru a identitu obyvatel regionu, což v rámci nedostatku kulturní jednoty napříč různými komunitami představuje výzvu. I přesto, že mezi sebou tyto tři státy nevedou otevřené války, je zde patrné dlouhodobé napětí. To lze vyzorovat především mezi Makedonci a Albánci, které čas od času vyústí v násilné omezené incidenty a které se do dnešních dnů nepodařilo zcela odstranit. Z výše uvedených informací je ale patrné, že jsou násilná střetnutí na ústupu. K navázání environmentální spolupráce nedocházelo v období vysoké intenzity konfliktu.

K zásadním událostem dochází v roce 2019, kdy po téměř třech desetiletích nedůvěry, vnímaných provokací a mezinárodních mocenských her mezi Makedonií a Řeckem dochází k urovnání sporu. Dohoda v Prespě tak vytvořila prostor pro soužití a spolupráci. Následně dochází k finální ratifikaci Trojstranné dohody o ochraně a udržitelném rozvoji parku Prespa z roku 2010. Ovšem skutečnost, že dohoda předsedů vlád z roku 2000 získala formální status teprve nedávno, významně omezuje její účinnost.

6 Přeshraniční chráněná oblast Si-A-Paz

6.1 Charakteristika oblasti

Sistema Integrada de Áreas Protegidas para la Paz – zkráceně Si-A-Paz („ano míru“) – je oblast podél dolní řeky San Juan mezi Kostarikou a Nikaraguou, kterou tvoří 11 chráněných území (viz příloha č. 7). Jedná se o složitý institucionální komplex, neboť má každá z oblastí vlastní plány řízení a mechanismy financování (Barquet 2015a: 4). Si-A-Paz byla vytvořena jako součást Středoamerického biologického koridoru²⁹ (MBC) a představuje jednu z biologicky nejrozmanitějších oblastí ve Střední Americe (Ogden 2018: 160). Vzhledem k častým deštům a vysokým teplotám se v regionu rozprostírají tropické deštné pralesy, které jsou domovem mnoha endemických druhů rostlin a živočichů, včetně několika ohrožených druhů velkých koček (Alvarado 2018). Lokalita je také bohatá na vodní ekosystémy, neboť se zde nachází mnoho řek a sladkovodních bažin. Významná část povodí řeky San Juan leží v tomto komplexu chráněné oblasti.

Na Kostarice je součástí Si-A-Paz 7 chráněných oblastí. Za zmínku stojí například přírodní rezervace Caño Negro Wildlife Refuge a Barra del Colorado, které patří do 4. kategorie IUCN (oblast správy stanovišť nebo druhů) (O'Brien 2013: 27). Rezervace Caño Negro je součástí chráněné oblasti Arenal Huetar Norte v severní části Kostariky poblíž hranic s Nikaraguou v provincii Alajuela (SINAC nedatováno/a). Tato oblast byla často předmětem konfliktu mezi kostarickou vládou a místními komunitami především kvůli využívání přírodních zdrojů a místního rozvoje. Barra del Colorado se nachází uvnitř chráněné oblasti Tortuguero v provincii Limón a představuje druhou největší rezervaci deštných pralesů v zemi (SINAC nedatováno/b).

V Nikaragui je významná například Biologická rezervace Indio Maíz, neboť se jedná o zdaleka nejpřísněji chráněnou památkovou rezervaci

²⁹ MBC je iniciativa Střední Ameriky a Mexika zahrnující mnoho projektů financovaných na národní i mezinárodní úrovni a podporovaných různými organizacemi. Výrazným sponzorem je například Světová banka. Součástí MBC jsou všechny chráněné oblasti Střední Ameriky (Tbpa.net nedatováno).

v příhraniční oblasti. Podle zákonů Nikaraguy jsou zde povoleny 3 činnosti: environmentální výchova, výzkum a monitorování a aktivity spojené s ochranou a kontrolou (proti nelegálnímu využívání přírodních zdrojů) (ReservaIndioMaiz nedatováno). Komerční činnosti jsou podle ministerstva přírodních zdrojů (MARENA) vyloučeny.

Navzdory institucionálním složitostem a přírodní rozmanitosti (či právě díky ní) je Si-A-Paz prezentován jako organická a integrovaná krajina tvořící jeden bioregion symbolizující počátek nové éry míru a stability v oblasti. Řeka San Juan bývá zobrazována jako přirozené přeshraniční spojení domorodých afrických, karibských evropských a mestických kultur. Park by měl symbolizovat „bratrství“ existující mezi Nikaraguou a Kostarikou a řeka San Juan by měla představovat regionální jednotu a integraci. Ovšem veřejně proklamovaná jednota a integrace při vytváření parku neodráží mocenské vztahy, dynamiku hranic a vztahy mezi lidmi a prostředím. To, co je označováno jako homogenní „pohraniční populace“, je poměrně různorodá konstelace skupin obyvatel s kontrastním a někdy protichůdným životním stylem. Například od založení rezervace Indio Maíz v roce 1990 probíhají intenzivní boje o vlastnictví a přístup ke zdrojům mezi domorodou skupinou Rama, úřady a soukromými těžebními společnostmi (Barquet 2015a: 4). Rasismus a xenofobie jsou mezi obyvateli pohraničí také velmi rozšířené. Kromě toho je Si-A-Paz oblíbenou lokalitou pro ilegální aktivity. Například v roce 2012 soudní úředníci Kostariky zjistili, že se jižní nikaragujská část řeky San Juan (podél hranic s Kostarikou a karibským pobřežím) stala domovskou základnou skupiny *Los Tarzanes*, která zprostředkovává obchod s drogami z Kolumbie do USA (Gagne 2015). A ačkoli je řeka San Juan označována za spojnicu mezi národy, historicky to byla hlavní příčina napětí mezi Nikaraguou a Kostarikou. Namísto sjednocení se zdá, že řeka plní roli dělicí čáry mezi dvěma národy, které se po více než 100 let účastní sporu o kontrolu oblasti.

6.2 Historický vývoj konfliktu

Si-A-Paz byl vytvořen v historicky sporné oblasti s nejasným vymezením hranice mezi Kostarikou a Nikaraguou. Počátky konfliktu sahají do 50. let 19. století. Tyto rané teritoriální spory byly klíčové pro utváření národní identity, pro vyostření dříve slabých či neexistujících národních rozdílů a pro kontrolu vzdálených zemí a domorodého obyvatelstva, které se nacházelo mimo dosah státu. V 19. století byl kaučuk jednou z nejdůležitějších exportních surovin Kostariky, přičemž éra rozkvětu těžby kaučuku byla doprovázena diskurzem Kostaričanů jako přátel a Nikaragujců jako zlých sousedů. Tento diskurz napomohl k vytvoření kostarického národního mýtu, který doprovázel územní definici země. V Nikaragui se „kanalizace řeky San Juan“ opakovaně používala jako nástroj ke konsolidaci moci a všelék na ekonomické neduhy země (Barquet 2015b: 17–18). Pohraničí také hrálo důležitou roli během nikaragujské občanské války. Hranice sloužila jako vstupní bod pro tisíce uprchlíků prchajících před válkou na Kostariku a také se stala důležitým krycím místem povstaleckých skupin a vnějších sil podporujících revoluční hnutí. Zapojení Kostariky prostřednictvím podpory hnutí Sandinistů a později také podpory protikorupční armády (podporované USA) dále zdůraznilo nepřátelství mezi národy (Andersson – Barquet 2020: 254).

Po konci občanské války v Nikaragui (1854–1857) a pirátských invazí v oblasti uzavřely tehdejší vlády dvou zemí roku 1858 dohodu Cañas-Jerez s úmyslem vyřešit hraniční spory. Smlouva stanovila tok řeky San Juan za část hranice s tím, že suverenitu nad řekou získá Nikaragua a Kostarika si zachová svobodu plavby pro komerční účely (Beemer 2017: 665). Teritoriální spory mezi státy však pokračují, přičemž s každým novým sporem dochází k reinterpetaci smlouvy.

Například v roce 1998 se rozhořel konflikt mezi zeměmi v důsledku ztráty nikaragujské svrchovanosti nad provincií Guanacaste. K domu došlo poté, co obyvatelé prostřednictvím plebiscitu požádali o připojení ke Kostarice (Andersson – Barquet 2020: 253). V reakci na událost vláda Nikaragui obvinila

Kostariku z expanzivních záměrů. Následně došlo k znovuoobnovení sporu o navigační práva. Nikaragua označila tranzit ozbrojených kostarických policistů na řece jako porušení svrchovanosti a jednostranně uvalila daň na kostarické turisty. Rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora (ICJ) vedlo k reinterpretaci smlouvy z roku 1858, kdy Kostaričané mohli nabízet služby cestovního ruchu, ovšem nemohli přepravovat zbraně (Barquet 2015b: 18).

Mezi lety 2011–2018 bylo v důsledku sporu o řeku San Juan zahájeno několik soudních řízení před ICJ. Spor započal, když Nikaragua zahájila aktivity za účelem výstavby inter-oceánického kanálu s podporou čínských investorů. Nikaragua tvrdila, že bagrování řeky je nutné, aby se obnovil tok řeky San Juan, který se odchýlil kvůli aktivitám Kostariky během 40. let 20. století (Andersson – Barquet 2020: 253). Kostarické bagrovací aktivity spolu s historickým sedimentačním procesem způsobeným zemědělskou výrobou vedly k tomu, že dvě třetiny celkového toku řeky San Juan prochází Kostarikou a na nikaragujském území zůstává jen malý podíl vody (Barquet 2015b: 18). Obě země se navíc obviňovaly ze znečišťování životního prostředí a ničení ekosystémů v oblasti. V důsledku toho došlo k přerušení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi, což vedlo k stažení jejich příslušných velvyslanců a přerušení institucionální spolupráce.

V sázce bylo více než 27 000 km² mořského a kontinentálního šelfu a výhradní přístup k přírodním zdrojům, včetně ryb a ložisek ropy a zemního plynu (Callanan 2018). V roce 2018 ICJ rozhodl ve prospěch Kostariky, kterou měla sousední Nikaragua odškodnit za poškození chráněných mokřadů (Deutsche Welle 2018). V rámci urovnání hranic vytyčil ICJ novou námořní hranici mezi oběma zeměmi, která ponechala přibližně 20 000 km² Nikaragui, ovšem bez ložisek ropy a zemního plynu zmapovaných v roce 2005 (Callanan 2018).

6.3 Přeshraniční spolupráce

Rozhodujícím faktorem pro založení Si-A-Paz byly politické dějiny regionu. S cílem vyřešit dlouhotrvající konflikt mezi dvěma zeměmi se otázky životního prostředí staly relevantní platformou pro spolupráci a řeka San Juan byla přijata jako symbol nové éry vztahů mezi oběma zeměmi.

Zájem středoamerických vůdců o společné regionální akce je patrný od 80. let. Od té doby docházelo k realizaci řady regionálních integračních projektů s cílem nejen asimilovat ekonomiky s globálním trhem, ale také posílit mír, demokracii a regionální integraci (Barquet 2015b: 16). Projekty pocházely z tzv. mírového procesu *Esquipulas*, což byla iniciativa, která měla ukončit občanské války na území Střední Ameriky.

V tomto kontextu v roce 1988 podepsali ministři přírodních zdrojů Kostariky a Nikaraguy na XVII. valném shromáždění IUCN Memorandum o porozumění s cílem usnadnit vytvoření parku Si-A-Paz. Projekt byl financovaný vládami Nizozemska, Norska a Švédska s technickou podporou od IUCN (Phillips 2001: 10). K založení přeshraničního parku Si-A-Paz došlo v roce 1990, kdy Nikaragua a Kostarika podepsaly dokument, který uznal oblast nazývanou Si-A-Paz jako ucelenou jednotku ekosystémů (Barquet 2015b: 16). Tentýž rok ministři dvou zemí zřídili Národní a Binacionální komisi (Phillips 2001: 10). V roce 1991 podepsali prezidenti dvou zemí dohodu o posílení spolupráce a společné koordinaci v otázkách bezpečnosti a životního prostředí v regionu. V této dohodě byl Si-A-Paz prohlášen jako klíčový projekt ochrany přírody (Barquet 2015b: 16).

Oficiálně má Si-A-Paz za cíl posílit environmentální spolupráci a zlepšit hraniční kontrolu. Projekt má také prosazovat principy mezinárodního mírového parku, neboť se očekávalo, že se společná správa území promítne do lepší regionální a mezinárodní spolupráce, zvýší se míra regionální identity mezi populacemi a vymizí konflikty (Ogden 2018: 160). Za prosazení iniciativy Si-A-Paz byl odpovědný projekt MBC, který je externě financovaný *shora dolů*,

přičemž se na jeho fungování podílelo nejméně 33 mezinárodních organizací, včetně USAID, UNDP, UNEP, GEF, AECID či NORAD (Barquet 2015a: 7–8).

V roce 1999 byla vytvořena Biosférická rezervace jihovýchodní Nikaraguy, zatímco v roce 2006 byla vytvořena biosférická rezervace Agua y Paz v severní Kostarice. V roce 2000 a 2001 uskutečnil UNDP bilaterální setkání mezi nikaragujskými a kostarickými institucemi, přičemž vytvořil pracovní síť environmentálních, akademických, kulturních a mediálních sektorů z obou zemí. Spolupráce (s podporou MBC) vyústila k identifikaci biologického koridoru El Castillo-San Juan-La Selva, ve kterém žije ohrožený druh ary zelené (great green macaw). Od roku 2001 probíhá kampaň „*Save the Great Green Macaw*“ ve spolupráci s *Fundación del Río* v Nikaragui a *Tropical Science Center* v Kostarice. V roce 2002 se v Nikaragui konalo jedenáct workshopů na téma ochrany ary zelené a celkem bylo uspořádáno deset binárních festivalů (Arias – Chassot 2012: 64–65). Tento proces také vedl v roce 2002 k vytvoření bilaterální komise biologického koridoru El Castillo San Juan-La Selva, která formalizuje rozvoj bilaterálních aktivit. Do komise jsou zapojeny místní vlády, obce, komunity, nevládní a vládní organizace obou zemí, včetně MARENA a Apreflofas. Na základě rozhovorů se zaměstnanci z *el Centro Científico Tropical* (Kostarika) a *Fundación del Río* (Nikaragua) O'Brien (2013: 49) uvádí, že mezi zapojenými aktéry neprobíhala dostatečná komunikace.

Deklarovaný duch spolupráce trval pouze několik let od založení Si-A-Paz, neboť neshody mezi zeměmi týkající se kontroly příhraničního regionu v roce 1998 eskalovaly v konflikt. To následně vedlo v roce 2010 k militarizaci pohraničí a k diplomatickému a institucionálnímu přerušení styků (Barquet 2015a: 5–7). Na základě rozhovoru s informátorem nevládní organizace v Nikaragui Barquet (2015a: 9) uvádí, že k rozplynutí politického významu Si-A-Paz došlo také v důsledku vyčerpání dotací od dárcovských zemí. V oblasti byly následně realizovány jiné programy, jako například MAB. Tyto programy však mají méně ambiciózní politické cíle, neboť nezahrnují aspekt budování míru. Také přitahují méně finančních prostředků, přičemž příspěvky z mezinárodních zdrojů většinou sloužily k udržení byrokratické struktury v hlavním městě.

Oslabení spolupráce je patrné také z oficiálních dokumentů, ve kterých se název „Si-A-Paz“ používá první 3 roky od jeho založení. Většina novějších dokumentů Si-A-Paz nezmiňuje a ty, které ano, o oblasti pojednávají různě (např. Mokřady mezinárodního významu, MAB, bilaterální dohody biologického koridoru San Juan-La Selva či používají národní označení, jako je Indio Maíz) (Barquet 2015b: 10). Název Si-A-Paz se však začal znovu objevovat po sporu v roce 2010, kdy Kostarika požadovala po Nikaragui dodržování smlouvy podepsané v 90. letech (ICJ 2013). To vysvětluje přesvědčení některých organizací, že spolupráce v oblasti životního prostředí mezi Nikaraguou a Kostarikou je dnes možná více než kdy dříve. Někteří aktivisté v oblasti životního prostředí očekávají, že mezinárodní pozornost v důsledku konfliktu by mohla vytvořit dostatečnou hybnou sílu pro obnovení přeshraniční spolupráce v Si-A-Paz (Barquet 2015b: 10).

O'Brien (2013: 49) uvádí, že současná manifestace projektu Si-A-Paz je založená na myšlence vytvoření přeshraniční biosférické rezervace, která sjednotí biosférické rezervace UNESCO (Agua y Paz y Río San Juan). Konečným cílem je integrovaná správa tohoto území, navzdory sociálně-ekonomickým, politickým a kulturním rozdílům, které mezi oblastmi existují.

V případě Si-A-Paz se ovšem jedná méně o integraci biologické rozmanitosti a obyvatel a více o jeho použití jako kontrolního mechanismu, neboť umožňuje oběma vládám získat kontrolu nad oblastmi, které byly dříve považovány za *území nikoho*. Například izolované město San Juan de Nicaragua (dříve známé jako San Juan del Norte či Greytown) se stalo cílem mnoha vládních projektů, včetně výstavby silnice spojující území se zbytkem země (Barquet 2015a: 20). V roce 2002 bylo město oficiálně přejmenováno na San Juan de Nicaragua.

Obě země navíc zahájily militarizaci hranice, přičemž tyto kroky zdůvodnily jako součást úsilí o ochranu přírody a cestu k udržitelné správě oblasti. Například Nikaragua vyslala do oblasti 500 vojáků s proklamovaným cílem chránit přírodu, kontrolovat nelegální drogovou aktivitu podél hranic a zastavit nelegální těžbu dřeva a neudržitelné využívání rybolovu (Barquet

2015a: 20). Také Kostarika vyslala do pohraničí své jednotky. V roce 2011 prezident Chinchilla oznámil vytvoření zvláštní jednotky pohraniční stráže, v rámci které bylo do pohraničí povoláno více než 150 vojáků s doprovodem flotily amerických válečných lodí a 7 000 vojáků (COHA 2011). Americké jednotky měly doplňovat kostarické *Comando Atlántico*³⁰. Oficiálním cílem byla pomoc Kostarice v boji proti obchodu s drogami v pohraničí. Aktivace kostarické jednotky proběhla v Los Chiles – důležité vstupní oblasti pro nikaragujské občany pracující na Kostarice (Barquet 2015a: 20). Podle informátora z Comanda byla „díky dohodám s americkými silami oblast pod kontrolou. Jinak by si oni (s odkazem na Nikaragujce) dělali co chtěli“ (cit. podle Barquet 2015a: 20). Oficiálním úkolem *Comanda Atlántica* v Kostarice bylo chránit kostarické území před vniknutím z Nikaraguy, předcházet ilegálním činnostem a chránit turisty.

Získávání územní kontroly nejen posiluje územní autoritu států, ale také poskytuje mezinárodním agenturám a soukromým společnostem zisky. To odráží Si-A-Paz, kde územní spory a rychlá militarizace hranic mezi Nikaraguou a Kostarikou může souviset se vznikajícími konflikty o ropná ložiska v regionu. Příloha č. 8 znázorňuje lokalitu ropných polí v příhraniční oblasti, a jak se ropná pole překrývají s některými chráněnými oblastmi v Kostarice. Blok 11 má potenciální kapacitu těžby ropy 2000 miliard barelů ročně, přičemž se nachází v oblasti, která je v současné době předmětem sporu s Nikaraguou. Přes 10 let se kostarická vláda pokouší o depopulaci oblasti, aby vytvořila přísně chráněné národní parky, které by umožnily rozšířit Si-A-Paz (Barquet 2015a: 21).

³⁰ Atlantické velené se sídlem na Isla Calero. Úzké vztahy mezi Washingtonem a San José však vyvolaly vlnu kritiky. Například bolivijský prezident Evo Morales vtipkoval, že Kostarika ve skutečnosti má armádu, a to s odkazem na americkou armádu. Nakonec se za svůj výrok veřejně omluvil (COHA 2011).

6.4 Data týkající se přeshraniční spolupráce a mezinárodních konfliktů v oblasti Si-A-Paz ve zkoumaném období (1990 do současnosti)

Tabulka 5: Přeshraniční spolupráce v oblasti Si-A-Paz

Rok	Název přeshraniční spolupráce	Hlavní aktéři	Cíle
1990	Smlouva zakládající mírový park Si-A-Paz	Nikaragua, Kostarika, Nizozemsko, Norsko, Švédsko, IUCN	Environmentální spolupráce, kontrola hranic, šíření míru a důvěry
1991	Smlouva o spolupráci a koordinaci	Nikaragua, Kostarika	Posílení bilaterální spolupráce v oblasti životního prostředí a bezpečnosti
2002	Vytvoření bilaterální komise biologického koridoru El Castillo San Juan-La Selva	Místní vlády, obce, komunity, nevládní a vládní organizace obou zemí, včetně MARENA a Apreflofas	Ochrana přírody, efektivní společná správa oblasti
2005–2015 ³¹	Spor mezi Nikaraguou a Kostarikou Předmět sporu: území, přírodní zdroje		

Zdroj: Autorka s využitím zdrojů odkazovaných v této kapitole a podle dat z HIIK 1991–2020.

³¹ Podle HIIK se intenzita konfliktu proměňuje, nikdy však nepřesáhla intenzitu 2.

6.5 Výsledky společné správy

I přes proklamované cíle z roku 1990 projekt Si-A-Paz nenaplnil zmíněná očekávání. Opět platí, že spolupráce započala v období nízké intenzity konflikty a podpora třetích stran byla pro realizaci projektu klíčová. Následné oslabení účasti vnějších aktérů mělo negativní vliv na kooperativní vazby. Z výše uvedených informací je patrné, že k rozvoji přeshraniční spolupráce mezi Nikaragou a Kostarikou nedochází a mezi zeměmi se stále vyskytují konflikty. Historická obtížnost vytvoření mezinárodní hranice kolem řeky San Juan je jedním z hnacích motorů současného územního sporu. Ačkoliv středoamerické státy sdílejí stejný jazyk a mají podobnou koloniální historii, pokusy o regionální integraci opakovaně selhávají, především kvůli nedostatku regionální identity. Namísto šíření obecné kultury míru v regionu se zdá, že Si-A-Paz spíše posiloval rozdíly, které jsou již dlouhou dobu důvodem nestability v regionu, a zastínil tak některé místní reality uvnitř chráněných oblastí.

Zatímco zastánci hypotézy o environmentálním budování míru navrhují zacházet s přeshraniční ochranou jako s neutrálními zónami spolupráce, Barquet (2015a: 22), podobně jako Duffyová (2007) naopak tvrdí, že s mírovými parky je třeba zacházet jako s územními formacemi, prostřednictvím kterých mohou aktéři legitimizovat použití násilí pro své vlastní cíle. Ačkoliv je cílem mírového parku posílení mírových vztahů, mohly by dále komplikovat nepřítelství mezi státy a jejich obyvatelstvem, neboť vytvoření parku vyžaduje nové vymezení prostorových vztahů a vytvoření nových územních hraničních útvarů, které nebudou všemi akceptovány. Si-A-Paz poskytuje státům nejen snadnější přístup do pohraničí, ale také jim poskytuje určité finanční zdroje od mezinárodních aktérů. Opatření přijatá ve jménu ochrany životního prostředí se navíc vztahují na řadu dalších spekter, například vojenských či ekonomických, které slouží jako nástroje k zajištění kontroly nad zdroji a posílení moci.

Závěr

Mírové parky představují globální fenomén, který se v posledních patnácti letech rozšířil po celém světě a v komunitě ochránců přírody vyvolal obrovské nadšení. Expanze je odůvodněna tvrzením, že mírové parky lze kromě ochrany biodiverzity ekosystémů použít jako nástroj ke zlepšení vztahů mezi státy a šíření obecné kultury míru. Vytváření mírových parků tedy pramení z myšlenky o environmentálním budování míru, podle které má spolupráce v oblasti životního prostředí potenciál spojovat strany konfliktu, a to i v době probíhajícího násilí. To způsobuje, že je přeshraniční spolupráce v oblastech s aktivním konfliktem stále více podporována.

O podmínkách vzniku a fungování mírových parků v konfliktních oblastech však neexistuje dostatek informací. S cílem vyplnit mezeru v literatuře o mírových parcích jsem stanovila dvě výzkumné otázky, které se zaměřují na podmínky vzniku těchto iniciativ a na jejich výsledky. Hlavním cílem mé práce bylo zjistit, zda mírové parky skutečně napomáhají k vyřešení konfliktů a budování důvěry mezi státy.

První výzkumná otázka zněla: „Za jakých okolností dochází ke vzniku mírových parků?“ Jako ukazatele jsem stanovila stupeň násilí na počátku spolupráce a angažovanost třetích stran. U vybraných příkladů platí, že nebyly produktem mírové smlouvy a vznikly v průběhu konfliktu mezi státy. Ve čtyřech případech z pěti byla spolupráce zahájena v době nízké intenzity konfliktu, tzn. úroveň intenzity nedosáhla 3. stupně násilné krize. Výjimku představuje oblast Velkého virungského masivu, kde v době zahájení spolupráce v roce 1991 probíhala občanská válka ve Rwandě. Jednalo se o konflikt mezinárodního rozměru, neboť zahrnoval také sousední státy (KDR, Ugandu). Analýza případových studií ukazuje, že konflikty a environmentální spolupráce mohou koexistovat, ovšem za určitých podmínek. U všech případů platí, že podpora třetích stran byla pro zahájení přeshraniční spolupráce klíčová, přičemž hlubší spolupráce mezi státy probíhala v případě dlouhodobého zapojení třetích stran. Vnější aktéři zde figurují jako hlavní iniciátoři, vyjednavací či sponzoři

přeshraničních projektů, bez jejichž podpory by zahájení spolupráce mezi státy nebylo možné – ať už v důsledku nedostatku kapacit států, včetně finančních či lidských zdrojů, nebo kvůli absenci politické vůle se na iniciativě podílet. Jak lze ilustrovat na příkladu Si-A-Paz, oslabení podpory vnějších aktérů může vést k rozpadu přeshraniční spolupráce.

Druhá výzkumná otázka zněla: „Napomáhá skutečně společná správa mírových parků ke zmírnění násilí a následné podpoře míru a spolupráce?“ Na základě případových studií a jejich analýzy jsem dospěla k závěru, že mírové parky mohou významně doplňovat mírotvorný proces mezi státy, ovšem samy o sobě ke zmírnění konfliktů a násilí nestačí. Téměř ve všech případech, s výjimkou Si-A-Paz, je založení mírového parku následováno rozvojem a posílením přeshraniční spolupráce. Mezi státy dochází k nárůstu počtu přeshraničních smluv a deklarací týkajících se společné správy oblasti, počet setkání vrcholných představitelů stoupá, přičemž můžeme pozorovat efekt přelévání spolupráce napříč sektory. Častým předmětem spolupráce se stává například oblast cestovního ruchu.

Práce ovšem neprokázala, že by v důsledku společné správy mírových parků nedocházelo k žádným ozbrojeným střetům a násilí, což by potvrdilo jejich mírotvorný potenciál. Aktuálně můžeme zaznamenat konflikt v regionu GVTC, konkrétně mezi Rwandou a KDR (intenzita 3). Od založení mírového parku docházelo k častým střetům také v oblasti Emeraldského trojúhelníku (poslední v roce 2011 mezi Thajskem a Kambodžou: intenzita 4), v oblasti Si-A-Paz (poslední v roce 2015: intenzita 2) a v regionu Prespánských jezer (poslední v roce 2019 mezi Řeckem a Makedonií: intenzita 1). V rámci iniciativy GLTP se mezi zúčastněnými zeměmi otevřené mezinárodní konflikty nevyskytují, je zde však patrné dlouhodobé napětí.

Nejčastějším předmětem sporu v regionu GVTC je snaha o ovládnutí přírodních zdrojů. Tyto konflikty se také často vyskytují se snahou o získání regionální převahy a státní moci. Příčinou konfliktů v oblasti Emeraldského trojúhelníku a Si-A-Paz jsou především nevyřešené územní nároky. V regionu Prespánských jezer jsou ohniskem sporu etnické, kulturní a politické rozdíly,

kteřé čas od času vyústí v násilné incidenty a kteřé se do dnešních dnů nepodařilo zcela odstranit. Přetrvávající napětí mezi státy GLTP je způsobeno politickými, ekonomickými a sociálními rozdíly. Ty například spočívají v koloniální historii a s tím spojené jazykové bariéry, institucionálním zřícení či financování parku. Právě disproporcionalita ve vztazích často brání navázání hlubší přeshraniční spolupráce a přijetí komplexnějších strategií přeshraniční ochrany přírody.

Hypotéza práce („Pokud státy sdílejí přeshraniční chráněnou oblast, je méně pravděpodobné, že by proti sobě vedly násilné útoky“) se tedy u žádného případu nepotvrdila. Ve srovnání s tradiční ochranou vyžaduje přeshraniční spolupráce větší technický a politický zájem vládních orgánů a úředníků. Především vyžaduje sdílenou vizi mezi různorodými aktéry – včetně komunit i státních orgánů – spolu s ochotou vynaložit lidské, finanční a technické zdroje. Obecně lze konstatovat, že se přeshraniční spolupráce mezi státy z velké části odvíjí od jejich historických vztahů. Pokud se státy dlouhodobě vnímají jako nepřátelé a soupeři, bude efektivní průběh mezinárodní spolupráce značně komplikovaný. Jedním z cílů mírových parků je zlepšení regionálních vztahů prostřednictvím regionální integrace. Pokud však státy nejsou ochotny změnit svůj přístup vůči druhým státům, nelze předpokládat, že budou všechny konflikty zapomenuty nad společnou správou mírových parků. V postkonfliktních nebo politicky nestabilních státech je ochrana obzvláště náročná a složitá a je neodmyslitelně doprovázena rizikem konfliktu.

U všech výše zmíněných případů byla zaznamenána dlouhá historie ozbrojených konfliktů a politického napětí mezi státy, které se odráží v současných mezinárodních vztazích. Tři z pěti případových studií také ukázaly, že průběh environmentální spolupráce závisí na intenzitě konfliktu. To znamená, že zhoršení vztahů mezi státy a následná eskalace násilí vedla ke zpomalení či pozastavení kooperačních snah mezi zúčastněnými vládami. Negativní dopad konfliktů na průběh spolupráce můžeme vypořovat u států Emeraldského trojúhelníku, Prespánských jezer a Si-A-Paz. V regionu Velké Limpopo se ozbrojené konflikty nevyskytují, ovšem spolupráci narušuje řada dalších překážek, jako například napětí pramenící z nerovnosti mezi státy, časté pytláctví

v oblasti či nedostatečné zapojení místních komunit do přeshraniční iniciativy. V oblasti Velkého virungského masivu dochází k rozvoji přeshraniční spolupráce i přes probíhající konflikty vysoké intenzity (stupeň 3 a výše). To lze vysvětlit vnější podporou a aktivitami vnějších aktérů a pracovníků chráněných oblastí, kteří položili základy pro budování vztahů mezi státy. Důležitým faktorem jsou finance, neboť do regionu GVTC putuje obrovské množství finančních prostředků. Oblast si také získala značnou mezinárodní pozornost – mnohem větší než kterýkoliv jiný mírový park na světě.

Analýzou jednotlivých případů jsem také dospěla k závěru, že nepolitičtí environmentální aktéři, zejména nevládní organizace, agentury ochrany přírody či skupiny odborníků, jsou v některých případech odolní vůči eskalaci konfliktů a snaží se zachovat určitý stupeň vzájemné komunikace v době ochlazení politických vztahů mezi státy. To platí pro oblast Prespánských jezer, GVTC a ETFC.

Důležitým aspektem efektivního fungování mírového parku je přítomnost environmentálního povědomí. To znamená, že mezi konfliktními stranami musí existovat dostatečná politická podpora pro spolupráci v oblasti životního prostředí. Ta je ovšem ve většině případů nedostatečná. Například podpora zúčastněných vlád byla patrná v prvních několika letech od založení Si-A-Paz. Teritoriální spory mezi zeměmi však vedly k militarizaci pohraničí a k diplomatickému a institucionálnímu přerušení styků. V současné době mezi státy přeshraniční spolupráce neprobíhá. V oblasti Prespánských jezer vlády tří států otevřeně podporovaly přeshraniční iniciativu na počátku jejího založení. Jak se ovšem ukázalo, mírový park nebyl pro státy prioritou, neboť po dlouhou dobu existoval bez formálního závazku států. Ke kompletní ratifikaci dohody závaznějšího charakteru došlo mezi státy v roce 2019. Aktuálně zúčastněné strany čekají na aktivaci podmínek dohody. V rámci Emeraldského trojúhelníku a GLTP se nedostatečná politická podpora odráží v nerovnoměrném rozvoji přeshraniční spolupráce mezi státy. Iniciativa GVTC se jeví jako oblast s nejvyšší úrovní politické podpory, kde spolupráce mezi státy nejvíce pokročila. Ovšem paradoxně se jedná o region nejvíce zasažený konflikty. Výzkum tohoto

případu je však komplikován skutečností, že zde bojuje mnoho různorodých aktérů, přičemž se bojující strany často štěpí a vytváří skupiny s jinými názvy.

Na základě výše uvedených informací se domnívám, že optimismus týkající se potenciálu společné správy mírových parků transformovat a řešit konflikty je zatím nepřiměřený. Při svém výzkumu jsem nenarazila na žádný dokument, který by s jasnými důkazy mohl potvrdit tvrzení, že mírový park může transformovat konflikt a nastolit mír mezi zeměmi. V rámci Si-A-Paz se zdá, že park spíše posiloval rozdíly mezi zeměmi, které jsou již dlouhou dobu důvodem nestability, než napomáhal k šíření míru. Posílení spolupráce v otázkách „nízké politiky“, jako je ochrana přírody, může vést ke spolupráci v jiných oblastech, které jsou tradičně spojované s konceptem budování míru. Například v rámci GVTC to byla dohoda o sdílení příjmu, společné vymáhání práva, nouzové plánování, ekonomický rozvoj či výzkum energetických potřeb. Přeshraniční spolupráce se však odvíjí od historického či socioekonomického kontextu konkrétní oblasti. Ve všech případech jsou současné mezinárodní vztahy narušeny konfliktní minulostí, kterou se státům nepodařilo zcela překonat. Státy by se proto měly soustředit na postupné odstraňování sporů prostřednictvím strategie integrované spolupráce. Domnívám se, že v takovém případě by mírový park mohl efektivně napomoci k budování dobrých vztahů mezi zeměmi. S cílem jasně potvrdit, či vyvrátit mírotvorný dopad mírových parků je však zapotřebí rozsáhlejších výzkumných prací, které by se zabývaly detailní analýzou konfliktů a situací v regionu.

Seznam zdrojů a literatury

Akampulira, E. – Babaasa, D. – Bitariho, R. (2013). *Human-Wildlife Conflict Management: Experiences and Lessons Learned from the Greater Virunga Landscape* (Uganda: Institute of Tropical Forest Conservation Mbarara University of Science and Technology).

Albertine Rift (nedatováno). Greater Virunga Landscape (<https://albertinerift.wcs.org/wild-places/greater-virunga.aspx>, 10. 2. 2021).

Ali, S. H. (2005): Siachen... Ecological Peace between India and Pakistan. *Sanctuary Asia* 25 (1), 76–77.

Ali, S. H. (2007). *Peace Parks: Conservation and Conflict Resolution* (Cambridge: The MIT Press).

Ali, S. H. (2011). *Transboundary Conservation and Peace-building: Lessons from forest biodiversity conservation projects. UNU-IAS Policy Report* (Yokohama: ITTO & UNU–IAS), s. 1–39.

Ali, S. H. – Watzin, Mary (2011). *Science and Spatial Security: Building Peace Through Environmental Conservation in Southeastern Europe* (Vermont: Institute for Environmental Diplomacy and Security), s. 1–21.

Alvarado, L. (2018). Costa Rica is Home to 6 Species of Felines, Do You Know Which Ones? *The Costa Rica Star*. 2. 9. 2018 (<https://news.co.cr/costa-rica-is-home-to-6-species-of-felines-do-you-know-which-ones/75690/>, 18. 3. 2021).

Amerom, M. – Büscher, B. (2005). Peace Parks in Southern Africa: Bringers of an African Renaissance? *The Journal of Modern African Studies* 43 (2), s. 159–182.

Amusan, L. (2018). An Adventure into Twenty Years of South Africa's PostApartheid National Interest. *Journal of African Foreign Affairs* 5 (3), s. 87–102.

Andersson, I. – Barquet, K. (2020). Peace Parks. Nation Branding and Soft Power in Costa Rica. In: Aistara, G. A. – Dowd-Urbe, B. – Fletcher, R. eds., *The Ecolaboratory Environmental Governance and Economic Development in Costa Rica* (Tucson: University of Arizona Press), s. 247–261.

Anovsky, T. – Gospavic, R. – Popov, V. (2007). Sustainable management of Prespa Lake. *WIT Transactions on Engineering Sciences* 58, s. 71–79.

AP – Khmer Times (2019). Cambodia, Laos step up border demarcation effort. *Bangkok Post*. 13. 9. 2019 (<https://www.bangkokpost.com/world/1749414/cambodia-laos-step-up-border-demarcation-effort>, 13. 3. 2021).

Arbutina, Z. – Filaj-Ballvora, V. (2012). Dream of 'greater Albania' alive at centennial. *Deutsche Welle*. 28. 11. 2012 (<https://www.dw.com/en/dream-of-greater-albania-alive-at-centennial/a-16409739>, 15. 3. 2021).

Arias, G. M. – Chassot, O. (2012). Connectivity Conservation of the Great Green Macaw's Landscape in Costa Rica and Nicaragua (1994–2012). *Parks* 18, s. 61–70.

ASEAN (2018). The 11th Meeting of the Thai – Lao Joint Boundary Commission. 25. 1. 2018 (<http://asean.dla.go.th/public/news.do?cmd=news&category=2&nid=12262&lang=en&random=1540353946255>, 11. 3. 2021).

Ayebare, S. – Kujirakwinja, D. – Plumptre, A. J. – Segan, D. – Watson, J. E. (2016). *Conservation Action Plan for Albertine Rift*. Unpublished Report for Wildlife Conservation Society and its Partners.

Baias, S. – Blaga, L. – Herman, G. – Ilies, D. C. – Josan, I. – Morar, C. (2010). Cross Border Natural Parks. Support for Regional Development: Casestudy of the Northern and Western Romanian Border. *Revista Română de Geografie Politică* (1), s. 126–139.

Basabose, A. – Byamukama, J. – Cranfield, M. R. – Fawcett, K. A. – Gray, M. – Kagoda, E. – Mburanumwe, I. – Nutter, F. B. – Robbins, A. M. – Robbins, M. M. – Spelman, L. H. – Stoinski, T. S. – Uwingeli, P. (2011). Extreme Conservation Leads to Recovery of the Virunga Mountain Gorillas. *PLoS ONE* 6 (6), s. 1–10.

Barquet, K. (2015a). Building a bioregion through transboundary conservation in Central America. *Norwegian Journal of Geography*, s. 1–12.

Barquet, K. (2015b). "Yes to Peace"? Environmental peacemaking and transboundary conservation in Central America. *GeoForum* 63, s. 14–24.

BBC (2020). Mozambique country profile. 17. 1. 2020 (<https://www.bbc.com/news/world-africa-13890416>, 5. 3. 2021).

Beekmann, M. – Refish, J. – Upla, P. (2020). *Getting Climate-Smart with the Mountain Gorilla in the Greater Virunga Landscape: A Species and Climate Change Brief for the Vanishing Treasures Programme* (Nairobi: United Nations Environment Programme), s. 1–16.

Beemer, Ch. (2017). Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Judgment. *I.C.J. Reports* 2015, s. 665.

Belaidi, N. (2016). Environmental Peacebuilding: A New Conservation Model? A Study of Transfrontier Areas in Southern Africa. *Afrique Contemporaine* 1 (257), s. 129–143.

Besançon, Ch. – Crawford, A. – Hammill, A. (2008). *Gorillas in the Midst Assessing the peace and conflict impacts of International Gorilla Conservation Programme (IGCP) activities* (Winnipeg: International Institute for Sustainable Development).

Bhathasara, S. – Kujinga, K. – Nyamwanza, A. M. (2013). Transfrontier parks and development in southern Africa: The case of the Great Limpopo Transfrontier Park. *Development Southern Africa* 30 (4–5), s. 629–639.

Bhumpakphan, N. (2015). *Wildlife Resources in the Emerald Triangle Protected Forest Complex Between Thailand & Lao PDR* (Bangkok: Kasetsart University).

Bhumpakphan, N. – Trisurat, Y. (2018). Effects of Land Use and Climate Change on Siamese Eld's Deer (*Rucervus eldii siamensis*) Distribution in the Transboundary Conservation Area in Thailand, Cambodia, and Lao PDR. *Frontiers in Environmental Science*. 29. 5. 2018 (<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2018.00035/full>, 9. 3. 2021).

Brock, L. (1991). Peace Through Parks: The Environment on the Peace Research Agenda. *Journal of Peace Research* 28, s. 407–423.

Bruch, C. – Boulicault, M. – Talati, S. – Jensen, D. (2012): International Law, Natural Resources and Post-conflict Peacebuilding: From Rio to Rio+20 and Beyond. *Review of European Community & International Environmental Law* 21 (1), s. 44–62.

Bumci, A. (2004). The importance of cross-border co-operation – the Prespa/Ohrid Euro-region. *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 7 (1), s. 15–25.

Büscher, B. – Schoon, M. (2008). Competition over Conservation: Collective Action and Negotiating Transfrontier Conservation in Southern Africa. *Journal of International Wildlife Law & Policy* 12 (2), s. 1–29.

Büscher, B. (2013). *Transforming the Frontier. Peace Parks and the Politics of Neoliberal Conservation in Southern Africa* (Durham: Duke University Press).

Büscher, B. – Ramutsindela, M. (2015). Green Violence: Rhino Poaching and the War to Save Southern Africa's Peace Parks. *African Affairs* 115 (458), s. 1–22.

Callanan, A. K. (2018). Foley Hoag Secures Victory for Nicaragua in Boundary Dispute Against Costa Rica. *Foley Hoag*. 5. 2. 2018 (<https://foleyhoag.com/news-and-events/news/2018/february/foley-hoag-secures-victory-for-nicaragua-in-boundary-dispute-against-costa-rica>, 21. 3. 2021).

Capistrano, D. – Koning, R. (2007). Sustainable Forest Management for Peace Building. Advanced Unedited Version. *United Nations*. October 2007 (<https://www.un.org/esa/forests/documents/index.html>, 13. 2. 2021), s. 1–48.

Cascão, A. – Gray, M. – Chhotray, V. – Martin, A. – Rutagarama, E. (2011). Understanding the co-existence of conflict and cooperation: Transboundary ecosystem management in the Virunga Massif. *Journal of Peace Research* 24 (5), s. 621–635.

Carius, A. (2007). *Environmental Peacebuilding: Conditions for Success*. Part of the ECSP Report 12. *Wilson Center* (<https://www.wilsoncenter.org/publication/environmental-peacemaking-conditions-for-success>, 20. 1. 2021).

CLIM-HYDROLAKE (2017). Improving future projections of climate change induced hydrological responses by looking into the past: the Lake Prespa / Aliakmonas River case study in Greece. *CORDIS*. 24. 7. 2017 (<https://cordis.europa.eu/article/id/202122-why-the-prespa-lakes-are-shrinking>, 14. 3. 2021).

COHA (2011). Costa Rica: An Army-less Nation in a Problem-Prone Region. 2. 6. 2011 (<https://www.coha.org/costa-rica-an-army-less-nation-in-a-problem-prone-region/>, 20. 3. 2021).

Conca, K. – Dabelko, G. D. (2002). *Environmental Peacemaking* (Washington D.C.: Woodrow Wilson Press).

Dany, Ch. – Ma, H. O. – Wisupakan, K. (nedatováno). The Emerald Triangle Trans-boundary Biodiversity Conservation Project. *ITTO* (<https://www.itto.int/search/?cx=014662237642064703239%3Ahcqrcn06jde&ie=UTF-8&q=%E2%80%9CTHE+EMERALD+TRIANGLE+TRANS-BOUNDARY+BIODIVERSITY+CONSERVATION+PROJECT%E2%80%9D+&sa=>, 13. 3. 2021).

Dara, M. (2017). Laos-Cambodia border closed over tensions. *The Phnom Penh Post*. 4. 4. 2017 (<https://www.phnompenhpost.com/national/laos-cambodia-border-closed-over-tensions>, 10. 3. 2021).

Darch, C. (2018). *A Success Story Gone Wrong? The Mozambican Conflict and the Peace Process in Historical Perspective* (Maputo: Friedrich-Ebert-Stiftung Mozambique).

Department of Environmental Affairs (2019). Transfrontier Conservation Area (https://www.environment.gov.za/projectsprogrammes/transfrontier_conservation_areas, 2. 3. 2021).

Deutsche, Welle (2018). Top UN court orders Nicaragua to compensate Costa Rica for environmental damage. 2. 2. 2018 (<https://www.dw.com/en/top-un-court-orders-nicaragua-to-compensate-costa-rica-for-environmental-damage/a-42426974>, 22. 3. 2021).

DNAC (2003). *Limpopo National Park: Management and Development Plan. First Edition* (Maputo: Ministry of Tourism).

Dolan, B. – Freimund, W. – Hayden, B. – Tanner, R. (2007). The Waterton-Glacier International Peace Park: Conservation amid Border Security. In: Ali, S. ed., *Peace Parks: Conservation and Conflict Resolution* (Cambridge: The MIT Press), s. 183–199.

Dresse, A. – Nielsen, J. – Zikos, D. (2016). Moving beyond natural resources as a source of conflict: Exploring the human-environment nexus of environmental peacebuilding. *THESys Discussion Paper No. 2016–2* (Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin), s. 1–22.

Duffy, R. (2001). Peace Parks: The Paradox of Globalisation. *Geopolitics* 6 (2), s. 1–26.

Duffy, R. (2006). The potential and pitfalls of global environmental governance: The politics of transfrontier conservation areas in Southern Africa. *Political Geography* 25, s. 89–112.

Duffy, R. (2007). Global Politics and Peace Parks: the Paradoxes and Challenges of Global Governance. In: Ali, S. ed., *Peace Parks: Conservation and Conflict Resolution* (Cambridge: The MIT Press).

Duffy, R. (2014). Waging a war to save biodiversity: the rise of militarized conservation. *International Affairs* 90 (4), s. 819–834.

Environment & Society (nedatováno). IUCN, ed., World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development (<http://www.environmentandsociety.org/mml/iucn-ed-world-conservation-strategy-living-resource-conservation-sustainable-development>, 1. 2. 2021).

FA (2016). *The Management Plan of the Preah Vihear Protected Forest for Biodiversity Conservation 2016-2020* (Phnom Penh: Forestry Administration).

Fidanovski, K. (2020). One People, Two Peoples, Neighbours or Enemies? North Macedonia and Bulgaria. *History Campus*. 28. 10. 2020 (<https://historycampus.org/2020/one-people-two-peoples-neighbours-or-enemies-north-macedonia-and-bulgaria/>, 15. 3. 2021).

Fletcher, R. – Trogisch, L. (2020). Fortress tourism: exploring dynamics of tourism, security and peace around the Virunga transboundary conservation area. *Journal of Sustainable Tourism*.

Gagne, D. (2015). Head of Nicaragua Drug Trafficking Ring Sentenced in Costa Rica. *InSight Crime*. 17. 9. 2015 (<https://insightcrime.org/news/brief/head-of-nicaragua-drug-trafficking-ring-sentenced-in-costa-rica/>, 21. 3. 2021).

Ganjanakhundee, S. (2016). Thai-Lao relations caught in limbo despite common interests and goals. *The Nation Thailand*. 12. 7. 2016 (<https://www.nationthailand.com/news/30290414>, 13. 3. 2021).

Gardin, J. (2007). The Tri-National Prespa Park in Albania, Greece and Macedonia (FYROM): Using Environment to Define the New Boundaries of the European Union. *Borders of the European Union: Strategies of Crossing and Resistance*. HAL ID: halshs-01170554. *HAL Archive* (<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01170554>, 16. 3. 2021), s. 1–22.

GEF (nedatováno). Integrated Ecosystem Management in the Prespa Lakes Basin of Albania, FYR-Macedonia and Greece (<https://www.thegef.org/project/integrated-ecosystem-management-prespa-lakes-basin-albania-fyr-macedonia-and-greece>, 17. 3. 2021).

Gleditsch, P. N. a kol. (2009). Rwanda. *UCDP* (<https://ucdp.uu.se/country/517>, 13. 2. 2021).

Gletsos, M. – Perennou, Ch. (2008). Monitoring in Shared Waters: Developing a Transboundary Monitoring System for the Prespa Park. *ResearchGate* (https://www.researchgate.net/publication/237552892_MONITORING_IN_SHARED_WATERS_DEVELOPING_A_TRANS_BOUNDARY_MONITORING_SYSTEM_FOR_THE_PRESPA_PARK, 14. 4. 2021).

Gnanasagaran, A. (2018). Behind the Cambodia-Lao PDR border dispute. *The ASEAN Post*. 23. 5. 2018 (<https://theaseanpost.com/article/behind-cambodia-lao-pdr-border-dispute>, 10. 3. 2021).

Green, M. – Zbicz, D. (1997). *Status of the World's Transfrontier Protected Areas*. Paper presented at the International Conference of 62 Transboundary Protected Areas (Somerset West, South Africa), s. 1–32.

Griffin, J. G. (2003). Transboundary Natural Resources Management (TBNRM). Conservationists' Dreams of Solid Means to Achieve Real Benefits for Real People. *Journal of Sustainable Forestry* 17 (1–2), s. 229–230.

GVTC (nedatováno). Milestones (<http://www.greatervirunga.org/about-us/milestones/>, 16. 2. 2021).

Harari, N. – Roseman, J. (2008). *Environmental Peacebuilding: Theory and Practice. A Case Study of the Good Water Neighbours Project and In Depth Analysis of the Wadi Fukin / Tzur Hadassah Communities* (Israel: EcoPeace/Friends of the Earth Middle East), s. 1–40.

Hatsukano, N. (2012). Will the Emerald Triangle Development Cooperation Be Re-activated? The Silent Cooperation Scheme between Cambodia, Lao PDR and Thailand. In: Ishida, M. ed., *Five Triangle Areas in The Greater Mekong Subregion. BRC Research Report No. 11*. (Bangkok: Bangkok Research Center & IDE-JETRO), s. 31–55.

Hájek, A. (2020). Posledních sto kilometrů. Čína je krůček od podmanění Mekongu. *iDNES*. 18. 1. 2020 (https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/mekong-cina-laos-vietnam-thajsko-barma-kambodza-reka-prehrady.A200114_173546_zahranicni_aha, 13. 3. 2021).

Henis, S. (2008). Can Parks Promote International Peace? *Landscape Architecture Magazine* 98 (3), s. 40–45.

HIK (nedatováno). *Methodology of the Heidelberg Conflict Research* (<https://hiik.de/hiik/methodology/?lang=en>, 14. 2. 2021).

HIK (1991). *Konfliktbarometer 1991*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1992). *Konfliktbarometer 1992*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1993). *Konfliktbarometer 1993*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1994). *Konfliktbarometer 1994*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1995). *Konfliktbarometer 1995*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1996). *Konfliktbarometer 1996*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1997). *Konfliktbarometer 1997*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1998). *Konfliktbarometer 1998*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (1999). *Konfliktbarometer 1999*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2000). *Konfliktbarometer 2000*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIK (2001). *Konfliktbarometer 2001*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2002). *Konfliktbarometer 2002*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2003). *Konfliktbarometer 2003*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2004). *Konfliktbarometer 2004*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2005). *Konfliktbarometer 2005*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2006). *Konfliktbarometer 2006*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2007). *Conflict Barometer 2007*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2008). *Conflict Barometer 2008*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2009). *Conflict Barometer 2009*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2010). *Conflict Barometer 2010*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2011). *Conflict Barometer 2011*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2012). *Conflict Barometer 2012*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2013). *Conflict Barometer 2013*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2014). *Conflict Barometer 2014*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2015). *Conflict Barometer 2015*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2016). *Conflict Barometer 2016*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2017). *Conflict Barometer 2017*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2018). *Conflict Barometer 2018*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2019). *Conflict Barometer 2019*. (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

HIIK (2020). *Conflict Barometer 2020* (Heidelberg: Heidelberger Institut für International Konfliktforschung).

Homer-Dixon, T. F. (1999). *Environment, Scarcity, and Violence* (New Jersey: Princeton University Press).

Hospodářské noviny (2011). Kolem chrámu Preah Vihear je demilitarizovaná zóna. Rozhodl soud v Haagu. 18. 7. 2011 ([https://zahranicni.ihned.cz/c1-52333680-kolem-chramu-preah-vihear-je-demilitarizovana-zona-rozhodl-soud-v-haagu#:~:text=Rozhodl%20soud%20v%20Haagu,-afa&text=Mezin%C3%A1rodn%C3%AD%20soudn%C3%AD%20dv%C5%AFr%20v%20Haagu,pustily%20do%20zem%C4%9B%20pozorovatele%20ASEAN](https://zahranicni.ihned.cz/c1-52333680-kolem-chramu-preah-vihear-je-demilitarizovana-zona-rozhodl-soud-v-haagu#:~:text=Rozhodl%20soud%20v%20Haagu,-afa&text=Mezin%C3%A1rodn%C3%AD%20soudn%C3%AD%20dv%C5%AFr%20v%20Haagu,pustily%20do%20zem%C4%9B%20pozorovatele%20ASEAN.)). 10. 3. 2021).

Hsiao, E. C. (2018). *Protecting Places for Nature, People, and Peace: A Critical Socio-legal Review of Transboundary Conservation Areas* [disertační práce] (Vancouver: The University of British Columbia), s. 1–406.

Hsiao, E. C. (2020). Protecting Protected Areas in Bello: Learning from Institutional Design and Conflict Resilience in the Greater Virunga and Kidepo Landscapes. *Goettingen Journal of International Law* 10, S. 67–110.

Cheteni, P. (2014). An analysis of anti poaching techniques in Africa: A case of rhino poaching. *Journal Environmental Economics* 5 (3), s. 63–70.

Chiguvare, B. – Roundup (2019). Zimbabweans forced to leave village after Limpopo xenophobic attacks. *Times Live*. 17. 4. 2019 (<https://www.timeslive.co.za/news/south-africa/2019-04-17-zimbabweans-forced-to-leave-village-after-limpopo-xenophobic-attacks/>, 3. 3. 2021).

ICG (2020). How South Africa Can Nudge Zimbabwe toward Stability. 17. 12. 2020 (<https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/zimbabwe/b164-how-south-africa-can-nudge-zimbabwe-toward-stability>, 4. 3. 2021).

IndexMundi (2020). Disputes – international. 27. 11. 2020 (https://www.indexmundi.com/laos/disputes_international.html, 13. 3. 2021).

ITTO & FA (2016). *Management of the Emerald Triangle Protected Forests Complex to Promote Cooperation for Trans-boundary Biodiversity Conservation between Thailand, Cambodia and Laos (Phase III). ITTO Project PD577/10 Rev.1 (F)* (Cambodia: ITTO & FA), s. 1–87.

ITTO & CBD Secretariat (2017). *The bright green hotspot: outcomes of the Emerald Triangle Protected Forests Complex project, 2000–2016. ITTO Technical Series No. 46.* (Montreal: ITTO & CBD), s. 1–30.

Ivanovski, A. (2011). Prespa Lakes — Where Green Diplomacy Wins. In: Pezold, T. – Vasilijević, M. eds., *Crossing Borders for Nature: European examples of transboundary conservation* (Gland: IUCN), s. 18–21.

Jenson, J. – Refisch, J. (2016). Transboundary collaboration in Greater Virunga Landscape: From gorilla conservation to conflict – sensitive transboundary landscape management. In: Bruch, C. – Muffett, C. – Nichols S. S. eds., *Governance, Natural Resources, and Post Conflict Peacebuilding*, 1st edition (London: Routledge), s. 1–18.

JMB (2002). *Joint Policy and Management Guidelines for the Great Limpopo Transfrontier Park*. (Nelspruit: DAI).

Kadlecová, O. (2004). Dějiny a mýtus: dvojí pohled na rwandskou genocidu. In: Onderka, P. ed., *Afrika: dvojnáčné jaro 1994* (Uherské Hradiště: Občanské sdružení Aegyptus), s. 18–27.

Kanyangara, P. (2016). Conflict in the Great Lake Region. *Accord*. January 2016 (<https://www.accord.org.za/conflict-trends/conflict-great-lakes-region/>, 10. 2. 2021).

Kasemsuvan, S. (2004). Welcoming Remarks by H.E. Dr. Sorajak Kasemsuvan Vice Minister for Foreign Affairs of Thailand at the Emerald Triangle Familiarization Trip Tohsang Khongjiam Resort, Ubon Ratchathani Province 11 March 2004. *Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand* (https://image.mfa.go.th/mfa/0/QxiPYT4JgT/migrate_directory/cooperation-20120418-160024-906805, 13. 3. 2021).

Kenfack, Ch. E. (2013). The Virunga Landscape. *Cifor Brief* (18), s. 1–4.

King, B. – Wilcox, S. (2008). Peace Parks and jaguar trails: transboundary conservation in a globalizing world. *GeoJournal* 71 (4), 221–231.

Kramer, A. (2008). *Regional Water Cooperation and Peacebuilding in the Middle East* (Brusel: Adelphi Research, Initiative for Peacebuilding).

Kujirakwinja, D. – Owiunji, I. – Plumpre, A. J. – Rainer, H. – Treves, A. (2007). Transboundary conservation in the greater Virunga landscape: Its importance for landscape species. *Biological Conservation* 134 (2), s. 279–287.

Lewisohn, S. (2018). Virunga: Preserving Africa's national parks through people-centred development. *Europa*.

3. 4. 2018 (<https://europa.eu/capacity4dev/articles/virunga-preserving-african-national-parks-through-people-centred-development>, 12. 2. 2021).

Lieff, B. C. (1990). Transfrontier Cooperation Between Canada and the USA: Waterton-Glacier International Peace Park. In: Thorsell, J. ed., *Parks on the Borderline: Experience in Transfrontier Conservation* (Cambridge: IUCN), s. 25–43.

Lopoukhine, N. (2012). Foreword. In: Broberg, L. – Freimund, W. – Quinn, M. S. eds., *Parks, Peace and Partnership: Global Initiatives in Transboundary Conservation* (Calgary: University of Calgary Press), s. 9–10.

Lunstrum, E. (2010). Reconstructing history, grounding claims to space: history, memory, and displacement in the Great Limpopo Transfrontier Park. *South African Geographical Journal* 92 (2), s. 129–143.

Lunstrum, E. (2013). Articulated sovereignty: Extending Mozambican state power through the Great Limpopo Transfrontier Park. *Political Geography* 36, s. 1–11.

Lunstrum, E. (2015). Conservation Meets Militarisation in Kruger National Park: Historical Encounters and Complex Legacies. *Conservation & Society* 13 (4), s. 356–369.

Mackelworth, P. (2012). Peace parks and transboundary initiatives: implications for marine conservation and spatial planning. *Conversation Letters* 5 (2), s. 90–98.

Mantziou, D. (2014). *Case Study: The Prespa Park Basin*. Workshop “Counting our gains: Sharing experiences on identifying, assessing and communicating the benefits of transboundary water cooperation”, 22–23 May 2014 – Geneva, Switzerland, s. 1–12.

McKinney, M. – Vasiljević, M. (2012). Guidelines for initiating transboundary conservation. In: Erg, B. – McKinney, M. – Vasiljević, M. eds., *Initiating effective transboundary conservation. A practitioner's guideline based on the experience from the Dinaric Arc* (Gland: IUCN), s. 24–41.

McNail, R. J. (1990). International Parks for Peace. In: Thorsell, Jim ed., *Parks on the Borderline: Experience in Transfrontier Conservation* (Cambridge: IUCN), s. 25–43.

MedWet (2017). Good news for the Prespa Park Area. 23. 2. 2017 (<https://medwet.org/2017/02/good-news-for-the-prespa-park-area/>, 17. 3. 2021).

Mow, J. – Thomas, I. (nedatováno). Waterton-Glacier International Peace Park. *Natural Resources Policy* (http://naturalresourcespolicy.org/docs/Hands%20Across%20Borders/TBC%20Profiles/TBC%20Profile_Waterton%20Glacier%20International%20Peace%20Park_Freimund., 18. 1. 2021).

Nagy, I. (2020). Cross-border cooperation on the external borders of the EU and the impact of the received EU CBC funds on AP Vojvodina/Serbia. *Open Edition Journals*. February 2020 (<https://journals.openedition.org/belgeo/38732>, 13. 1. 2021).

Nyahunda, L. – Tirivangasi, M. H. (2020). Revisiting the Strategies for the Prevention of Xenophobia in Post-Apartheid South Africa. *African Renaissance* 17 (3), s. 203–228.

Nyuykonge, Ch. – Zondi, S. (2017). South African Peacebuilding Approaches: Evolution and Lessons. In: Call, Ch. T. – Coning, C. eds., *Rising Powers and Peacebuilding: Breaking the Mold?* (Oslo: Palgrave Macmillan), s. 107–126.

O'Brien, W. (2013). *Transforming the Riparian Border Disputes Between Nicaragua and Costa Rica Through Environmental Peace-building: A Vision*

for Transboundary Collaboration in Central America [bakalářská práce] (Vermont: University of Vermont), s. 1–66.

Odegaard, Ch. H. (1990). Parks for Peace. In: Thorsell, J. ed., *Parks on the Borderline: Experience in Transfrontier Conservation* (Cambridge: IUCN), s. 89–94.

Ogden, L. E. (2018). Environmental Peacebuilding. *BioScience* 68 (3), s. 157–163.

Parameswaran, P. (2019). What's Next After the New Cambodia-Laos Border Tensions? *The Diplomat*. 28. 8. 2019 (<https://thediplomat.com/2019/08/whats-next-after-the-new-cambodia-laos-border-tensions/>, 10. 3. 2021).

Paravicini, G. (2019). Congo's former president awarded oil block in UNESCO heritage site. *Reuters*. 27. 2. 2019 (<https://www.reuters.com/article/us-congo-environment-idUSKCN1QG22A>, 10. 2. 2021).

Phillips, Adrian – Hamilton, Lawrence – Sandwith, Trevor – Sheppard, David – Shine, Clare (2001). *Transboundary Protected Areas for Peace and Cooperation* (Cambridge: IUCN), s. 1–111.

Plumtre, A. J. – Masozera, M. – Vedder, A. (2001). *The Impact of Civil War on the Conservation of Protected Areas in Rwanda* (Washington D.C.: Biodiversity Support Program), s. 1–33.

PPF (nedatováno). Great Limpopo (<https://www.peaceparks.org/tfcas/great-limpopo/>, 4. 3. 2021).

PPF (2013). Nelson Mandela, Founding Patron of Peace Parks Foundation. 6. 11. 2013 (<https://www.peaceparks.org/nelson-mandela-founding-patron-of-peace-parks-foundation/>, 10. 1. 2021).

PPF (2014). Great Limpopo Transfrontier Park Launches Website. 4. 11. 2014 (<https://www.peaceparks.org/great-limpopo-transfrontier-park-launches-website/>, 4. 3. 2021).

PPF (2017a). *Peace Parks Foundation Annual Review: Reconnecting Africa's wild spaces to create a future for man in harmony with nature* (Stellenbosch: PPF).

PPF (2017b). Expanding Great Limpopo. 22. 2. 2017 (<https://www.peaceparks.org/expanding-great-limpopo/>, 5. 3. 2021).

PPF (2020). Building Zinave's future. 24. 8. 2020 (<https://www.peaceparks.org/building-zinaves-future/>, 8. 3. 2021).

PrespaNet (2017). *Transboundary Prespa – Review of Conservation Efforts. A Report to the Prespa Ohrid Nature Trust* (WWF – Greece), 1–123.

Rajković, Ž. – Shipman, B. (2019). *The Governance of Coastal Wetlands in the Mediterranean – a Handbook* (Croatia: PAP), s. 1–75.

Ramutsindela, M. (2007). *Transfrontier Conservation in Africa: At the Confluence of Capital, Politics and Nature* (Cambridge: CABI), s. 1–173.

ReliefWeb (2020). Great Lakes Region: Humanitarian Snapshot. 20. 2. 2020 (<https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/great-lakes-region-humanitarian-snapshot-february-2020>, 13. 2. 2021).

ReservaIndioMaiz (nedatováno). ¿DÓNDE SE UBICA? (<https://reservaindiomaiz.org/en/home/>, 20. 3. 2021).

SANParks (nedatováno/a). 4x4 Adventure Trails (<https://www.hoerikwaggotrail.co.za/parks/kruger/tourism/activities/4x4.php>, 4. 3. 2021).

SANParks (nedatováno/b). Great Limpopo Transfrontier Park (https://www.sanparks.org/conservation/transfrontier/great_limpopo/tourism.php#:~:text=Kruger%20National%20Park,-

The%20Kruger%20National&text=The%20Park%27s%20established%20and%20Osophisticated,the%20rest%20of%20the%20TFCA., 2. 3. 2021).

Save the Rhino (2013). Mozambique's role in the poaching crisis. 9. 5. 2013 (<https://www.savetherhino.org/thorny-issues/mozambiques-role-in-the-poaching-crisis/>, 6. 3. 2021).

Schoon, M. L. (2008). *Building Robustness to Disturbance: Governance in Southern African Peace Parks* [disertační práce] (Ann Harbor: University of Michigan).

Schoon, M. L. (2011). *Brief History of Transboundary Protected Areas* (<https://www.tbpa.net/page.php?ndx=17>, 5. 2. 2021).

SINAC (nedatováno/a). Caño Negro: Birds, Water and People (<http://www.sinac.go.cr/EN-US/atc/cn/Pages/default.aspx>, 20. 3. 2021).

SINAC (nedatováno/b). Barra del Colorado National Wildlife Refuge – Cerro Tortuguero Sector (<http://www.sinac.go.cr/EN-US/ac/acto/bdc/Pages/default.aspx>, 20. 3. 2021).

Sokhean, B. (2019). Cambodia, Laos agree to settle border dispute. *Khmer Times*. 24. 8. 2019 (<https://www.khmertimeskh.com/636811/cambodia-laos-agree-to-settle-border-dispute/>, 10. 3. 2021).

SPP (nedatováno). The Prespa Park (https://www.spp.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=16&lang=en, 14. 3. 2021).

SPP (2020). 2/2/2020, 20 years of the Transboundary Prespa Park. 2. 2. 2020 (https://www.spp.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=268%3A20-&Itemid=1&lang=en, 17. 3. 2021).

Steenkamp, C. – Spierenburg, M. – Wels, H. (2006). Resistance of local communities against marginalization in the Great Limpopo Transfrontier Conservation Area. *Focaal* (47), s. 18–31.

Steenkamp, C. – Spierenburg, M. – Wels, H. (2008). Enclosing the Local for the Global Commons: Community Land Rights in the Great Limpopo Transfrontier Conservation Area. *Conservation & Society* 6 (1), s. 87–97.

Suiseeya, K. R. Marion (2012). Case Study: The Emerald Triangle Forest Complex. *Institute for Environmental Diplomacy & Security*. March 2012 (http://www.uvm.edu/ieds/sites/default/files/Emerald_Tri_casestudy.pdf, 8. 3. 2021), s. 1–29.

Štýs, M. (2019). Jihoafrická republika hlásí pokrok v boji proti pytlákům. Loni ulovili méně než tisícovku nosorožců. *iRozhlas*. 15. 2. 2019 (Jihoafrická republika hlásí pokrok v boji proti pytlákům. Loni ulovili méně než tisícovku nosorožců | iROZHLAS – spolehlivé zprávy, 5. 3. 2021).

Švamberk, A. (2017). Rozpad Jugoslávie. *Novinky.cz* (<https://special.novinky.cz/jugoslavie/>, 16. 3. 2021).

Tbpa.net (nedatováno). Mesoamerican Biological Corridor (<https://www.tbpa.net/page.php?ndx=65>, 18. 3. 2021).

The MOT (nedatováno). Mercantour National Park and Parco naturale Alpi Marittime (<http://www.espaces-transfrontaliers.org/en/bdd-territoires/territories/territory/show/parc-national-du-mercantour-et-parco-naturele-alpi-marittime/>, 6. 2. 2021).

Tour du Valat (2019). Prespa Transboundary Park: Implementation of the 2010. 18. 6. 2019 (<https://tourduvalat.org/en/projects/prespa-transboundary-park-implementation-of-the-2010-agreement/>, 18. 3. 2021).

Transfrontier Conservation Areas (nedatováno). Great Limpopo Transfrontier Park & Conservation Area (Great Limpopo Transfrontier Park & Conservation Area | SADC TFCA Portal, 4. 3. 2021).

Trisurat, Y. (2007). The Emerald Triangle Protected Forests Complex: An Opportunity for Regional Collaboration on Trans-boundary Biodiversity Conservation in Indochina. In Saleem Ali ed., *Peace Parks: Trans-boundary Issues and Conflict Resolution* (Cambridge: The MIT Press), s. 141–162.

Trisurat, Y. (2015). *Land Use Change and Wildlife Distribution Modeling in the Emerald Triangle Forest Complex. ITTO Project PD 577/10 Rev.1 (F)* (Thailand: Kasetsart University), s. 1–126.

UNEP (2011). *Rwanda: From Post-Conflict to Environmentally Sustainable Development* (Nairobi: UNEP), s. 1–41.

UNDP (nedatováno). *Integrated Ecosystem Management in the Transboundary Prespa Park Region. Concept Paper in Preparation of a Full GEF Project. Submitted to the GEF Secretariat by UNDP on behalf of the tri-national Prespa Park Co-ordination Committee*, s. 1–47.

USAID (2019). Virunga Landscape Fact Sheet. 26. 3. 2019 (<https://www.usaid.gov/documents/1860/virunga-landscape-fact-sheet>, 5. 2. 2021).

US Department of State Archive (2008). The Rubavu Ministerial Declaration for the Greater Virunga Transboundary Collaboration. 15. 7. 2008 (<https://2001-2009.state.gov/g/oes/rls/or/2008/107294.htm>, 16. 2. 2021).

Vasiljević, M. (2012a). Transboundary conservation: An emerging concept in environmental governance. In: Erg, B. – McKinney, M. – Vasiljević, M. eds., *Initiating effective transboundary conservation. A practitioner's guideline based on the experience from the Dinaric Arc* (Gland: IUCN), s. 6–11.

Vasiljević, M. (2012b). Transboundary conservation areas: History and global trends. In: Erg, B. – McKinney, M. – Vasiljević, M. eds., *Initiating effective transboundary conservation. A practitioner's guideline based on the experience from the Dinaric Arc* (Gland: IUCN), s. 12–15.

Waisová, Š. (2013). Od hrozby k příležitosti: Vede nedostatek environmentálních zdrojů ke spolupráci? *Mezinárodní vztahy* (3), s. 32–61.

Waisová, Š. (2014). Environmentální spolupráce v konfliktních oblastech. *Mezinárodní vztahy* (3), s. 5–25.

Waisová, Š. (2015). Spolupráce v oblasti životního prostředí jako nástroj řešení konfliktů: Historie a kritika přístupu. *Mezinárodní vztahy* (2), s. 45–64.

Westing, A. H. (1993). *Transfrontier reserves for peace and nature: a contribution to human security* (Nairobi: UNEP).

Westing, A. H. (1998). Establishment and management of transfrontier reserves for conflict prevention and confidence building. *Environmental Conservation* 25 (2), s. 91–94.

Westing, A. H. (2001). A Korean DMZ Park for Peace and Nature: Towards a Code of Conduct. In: Chae-Han, K. ed.: *The Korean DMZ Reverting beyond Division* (Seoul: Sowha).

Westing, A. H. (2010). The Korean Demilitarized Zone (DMZ) as a Bridge between the two Koreas. *Cultural Diplomacy* (<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/index.php?Participants-Papers-A-World-Without-Walls>, 10. 12. 2021).

Winn, P. (2011). Is the Thai-Cambodia standoff a conflict of convenience? *The World*. 26. 4. 2011 (<https://www.pri.org/stories/2011-04-26/thai-cambodia-standoff-conflict-convenience>, 10. 3. 2021).

Wolmer, W. (2003). Transboundary Conservation: The Politics of Ecological Integrity in the Great Limpopo Transfrontier Park. *Journal of Southern African Studies* 29 (1), s. 261–278.

WorldBank (2019). GDP per capita (current US\$) - Greece, Albania, North Macedonia
(<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=GR-AL-MK>, 17. 3. 2021).

WTTC (2020). 174 m Travel & Tourism jobs could be lost due to COVID-19 and travel restrictions, says WTTC. 29. 10. 2020 (<https://wtcc.org/News-Article/174m-Travel-&-Tourism-jobs-could-be-lost-due-to-COVID-19-and-travel-restrictions>, 1. 2. 2021).

WWF (nedatováno). Updates on Oil Exploration in Virunga
(https://wwf.panda.org/discover/knowledge_hub/where_we_work/congo_basin_forests/oil_extraction/virunga_under_threat/, 5. 2. 2021).

Zastupitelský úřad ČR v Tiraně (2019). Souhrnná teritoriální informace Albánie. *BusinessInfo*. 16. 12. 2019 (<https://www.businessinfo.cz/navody/albanie-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-prehled/#>, 15. 3. 2021).

Zbicz, D. C. (1999). *Transfrontier Ecosystems and Internationally Adjoining Protected Areas* (Durham: UNEP World Conservation Monitoring Centre), s. 1–13.

Zbicz, D. C. (2003). Imposing Transboundary Conservation: Cooperation Between Internationally Adjoining Protected Areas. *Journal of Sustainable Forestry* 17, (1–2), 21–37.

Zelenda, J. (2011). Kambodža, Thajsko a chrám zkázy. *Asociace pro mezinárodní otázky*. 4. 3. 2011 (<https://www.amo.cz/kambodza-thajsko-a-chram-zkazy/>, 10. 3. 2021).

Resumé

The main goal of my diploma thesis is to determine whether the so-called peace parks really function as peacekeeping forces and incentives to build trust between the conflicting parties. This thesis is divided into 8 chapters. In the first theoretical part I present 3 concepts: environmental cross-border cooperation, environmental peace building and peace parks. In the following text I focus in more detail on the concept of peace parks. The following empirical part consists of 5 chapters devoted to individual practical examples of peace parks. These include: Virunga cross-border park; Great Limpopo transboundary initiative; Emerald Triangle protection zone; Lake Prespa area and the Si-A-Paz cross-border protected area.

Based on my analysis, I have come to the conclusion that peace parks can significantly complement the peace process between states, but these initiatives are not enough to alleviate conflicts and violence. The main idea of this thesis, that peace parks can ease the tensions and resolve conflict between nations, was not confirmed, as conflicts still exist in the examined areas and tensions between states are evident. An important aspect of the effective functioning of the peace park is the presence of environmental awareness. In other words, there must be sufficient political support for transboundary cooperation. However, this is insufficient in most cases. In all cases, third party support was key to launching cross-border cooperation, with deeper cooperation between states taking place in the event of long-term third-party involvement. As can be illustrated by the example of Si-A-Paz, a weakening of support for external actors can lead to the disintegration of cross-border cooperation. Based on my research, I believe that optimism about the potential of joint peace park management to transform and resolve conflicts is so far disproportionate.

Seznam příloh

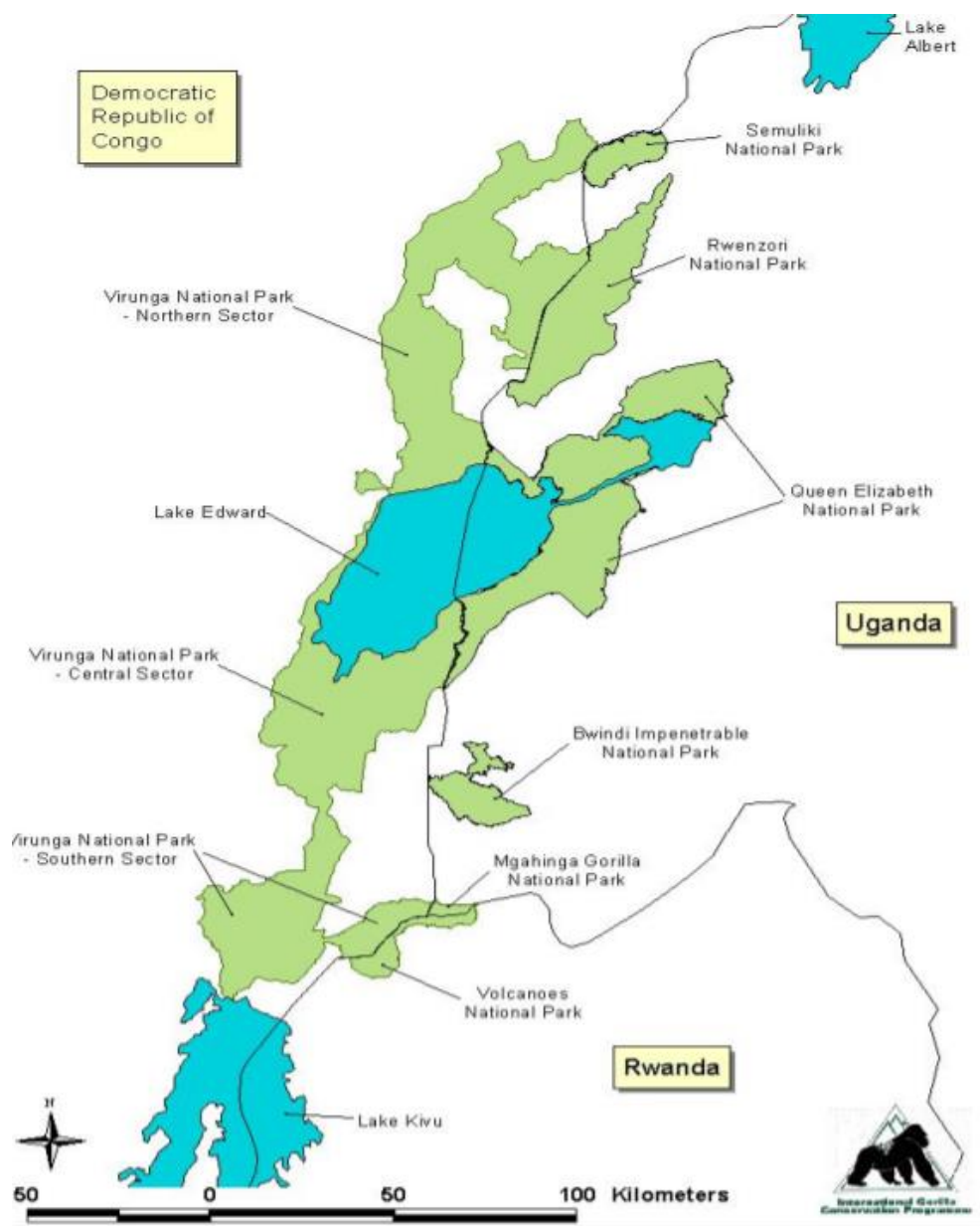
Příloha č. 1 – Intenzity konfliktu podle databáze Conflict Barometr	I
Příloha č. 2 – Mapa přeshraničního parku Virunga	II
Příloha č. 3 – Struktura správy GVTC	III
Příloha č. 4 – Mapa přeshraničního parku Velké Limpopo	IVV
Příloha č. 5 – Mapa chráněné oblasti Emeraldského trojúhelníku v oblasti bývalé Indočíny.....	V
Příloha č. 6 – Mapa přeshraničního parku Prespa.....	VI
Příloha č. 7 – Mapa Si-A-Paz.....	VVII
Příloha č. 8 – Mapa ropných polí na Kostarice.....	VIVIII

Příloha č. 1 – Intenzity konfliktu podle databáze Conflict Barometr

Úroveň intenzity	Terminologie	Definice	Úroveň násilí	Kategorie intenzity
1	Spor	Politický konflikt, který se odehrává bez použití nebo hrozby fyzického násilí. Přesto, aby se jednalo o politický konflikt, musí alespoň představovat hrozbu pro základní funkce státu nebo mezinárodní pořádek.	Nenásilný konflikt	Nízká intenzita
2	Nenásilná krize	V nenásilné krizi hrozí aktérům použití násilí. To znamená, použití síly proti majetku zahrnuje možnost násilí proti lidem, ovšem pachatel je k této možnosti lhostejný.		
3	Násilná krize	Situace, kdy alespoň jeden aktér používá sporadicky sílu proti osobám – nebo majetku v případě, že je fyzické násilí vůči lidem považováno za přijatelné. Použité prostředky a důsledky jsou omezené.	Násilný konflikt	Střední intenzita
4	Omezená válka	Situace, kdy alespoň jeden aktér používá sílu proti osobám a případně věcem zvláštním způsobem. Použité prostředky a důsledky jsou vážné.		Vysoká intenzita
5	Válka	Situace, kdy alespoň jeden aktér používá masivní sílu proti osobám a věcem. Aplikované prostředky a důsledky jsou rozsáhlé.		

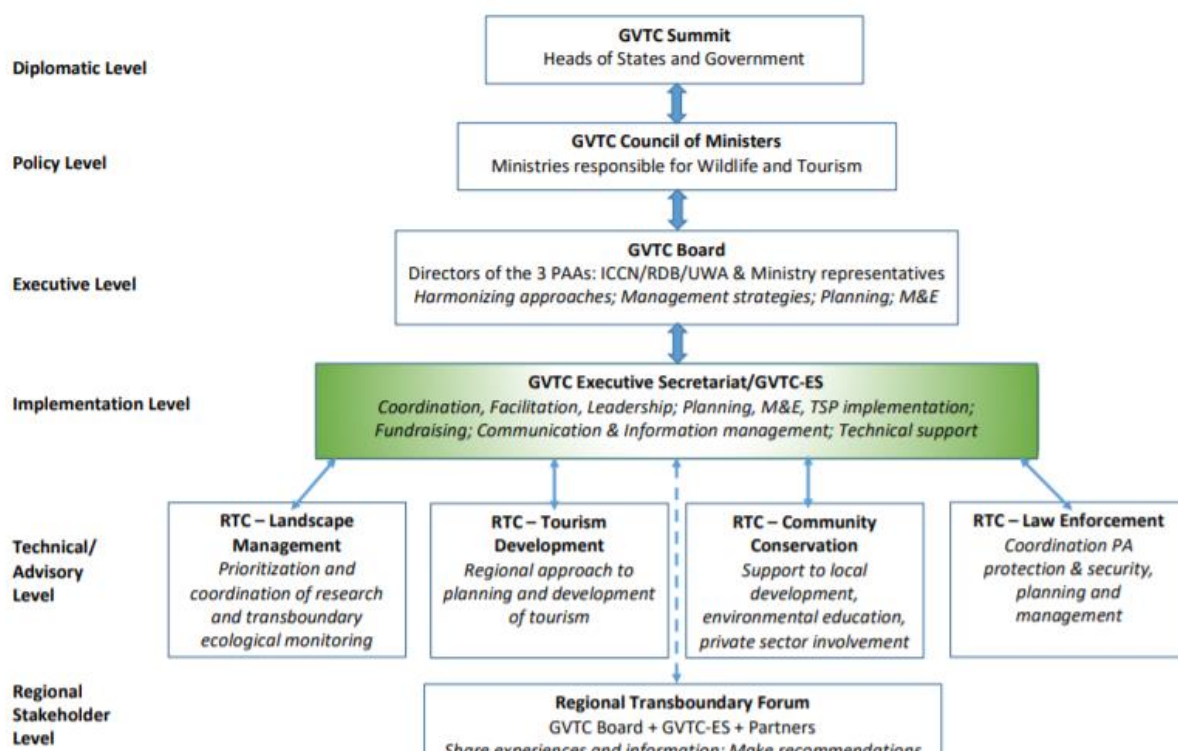
Zdroj (upraveno autorem): *HIIK* (Nedatováno). Methodology of the Heidelberg Conflict Research (<https://hiik.de/hiik/methodology/?lang=en>, 20. 12. 2020).

Příloha č. 2 – Mapa přeshraničního parku Virunga

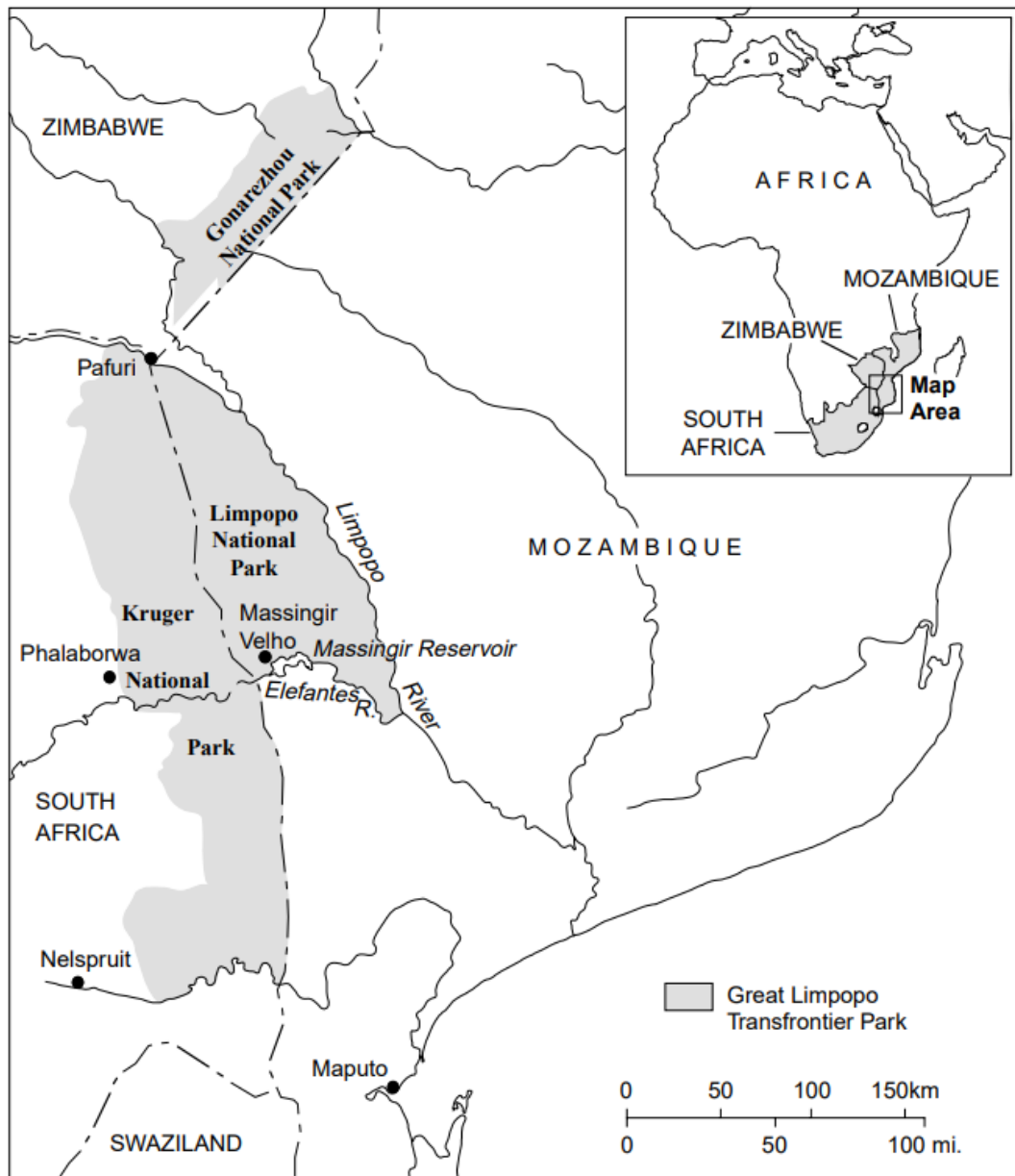
Zdroj: Akampulira – Babaasa – Bitariho (2013). The Greater Virunga Transboundary Protected Areas in the Central Albertine Rift Source: IGCP. November 2015 (https://www.researchgate.net/figure/The-Greater-Virunga-Transboundary-Protected-Areas-in-the-Central-Albertine-Rift-Source_fig1_283489950, 2. 1. 2021).

Příloha č. 3 – Struktura správy GVTC

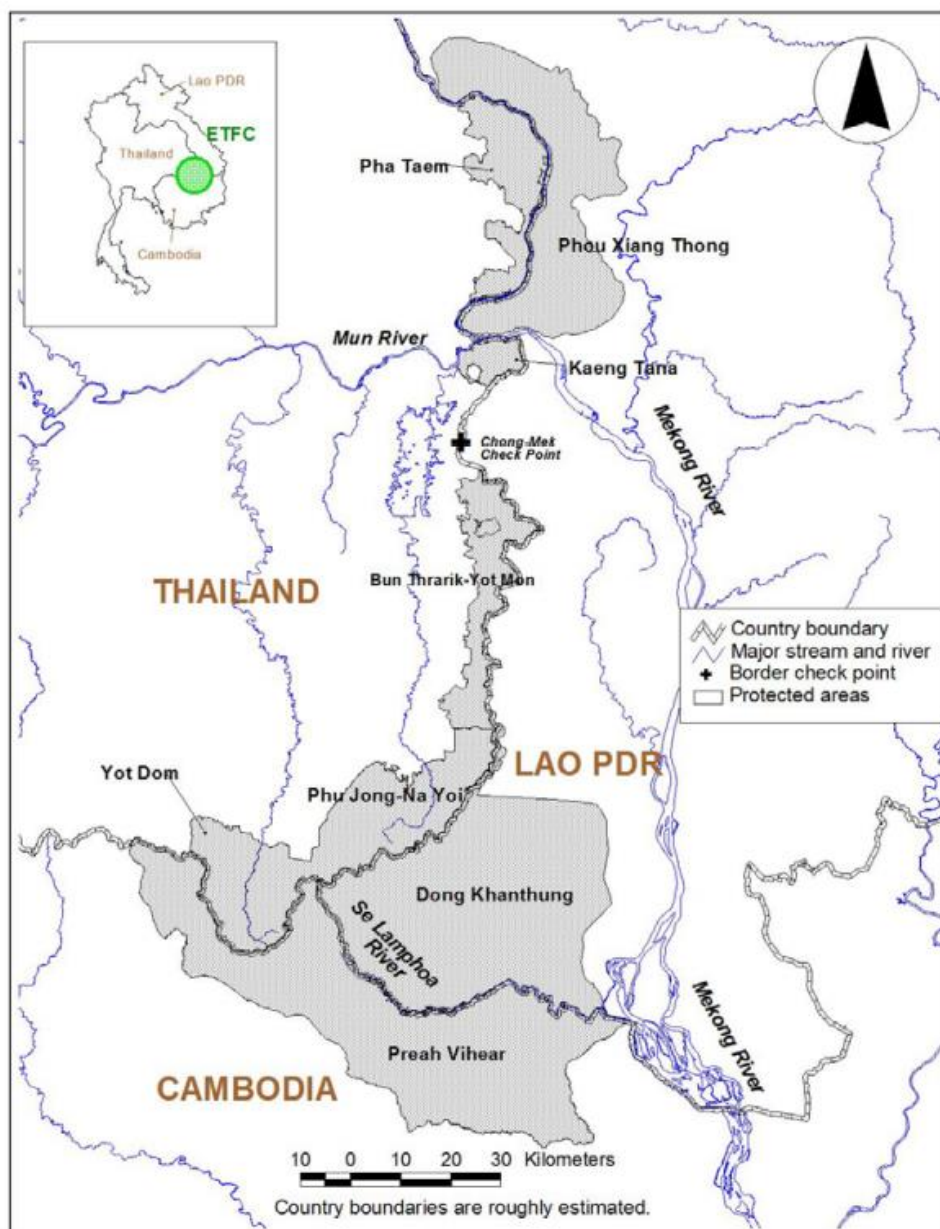
Zdroj: Hsiao (2020). Levels of Institutional Alliance. July 2020 (https://www.researchgate.net/publication/343206666_Protecting_Protected_Areas_in_Bello_Learning_From_Institutional_Design_and_Conflict_Resilience_in_the_Greater_Virunga_and_Kidepo_Landscapes, 5. 2. 2021).

Příloha č. 4 – Mapa přeshraničního parku Velké Limpopo

Zdroj: *Lunstrum* (2010). The Great Limpopo Transfrontier Park. December 2010 (https://www.researchgate.net/figure/The-Great-Limpopo-Transfrontier-Park_fig1_233260670, 25. 2. 2021).

Příloha č. 5 – Mapa chráněné oblasti Emeraldského trojúhelníku v oblasti bývalé Indočíny

Zdroj: *Bhumpakphan* (2015). Location of the Emerald Triangle Protected Forest Complex. February 2015 (https://www.researchgate.net/figure/Location-of-the-Emerald-Triangle-Protected-Forest-Complex-Source-Trisurat-2015_fig1_287999369, 10. 3. 2021).

Příloha č. 6 – Mapa přeshraničního parku Prespa

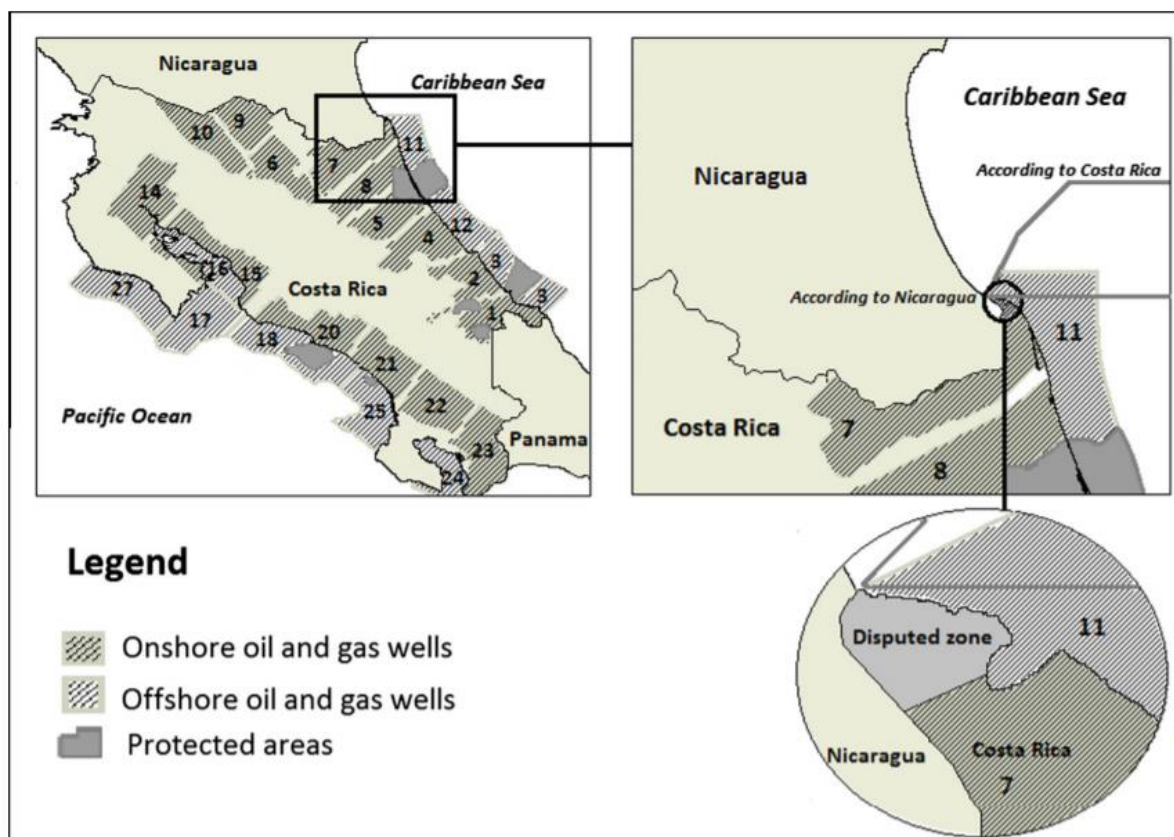
Zdroj: Gletsos – Perennou (2008). National Protected Areas in the transboundary Prespa Park basin. October 2008 (https://www.researchgate.net/publication/237552892_MONITORING_IN_SHARED_WATERS_DEVELOPING_A_TRANS_BOUNDARY_MONITORING_SYSTEM_FOR_THE_PRESPA_PARK, 25. 3. 2021).

Příloha č. 7 – Mapa Si-A-Paz

Zdroj: Barquet (2015a). Si-A-Paz transboundary protected area. October 2015 (https://www.researchgate.net/figure/fig2_283491238, 10. 4. 2021).

Příloha č. 8 – Mapa ropných polí na Kostarice

Zdroj: Barquet (2015a). Oil and Gas Wells. May 2015 (https://www.researchgate.net/figure/Oil-and-gas-wells-adapted-from-the-General-Directorate-for-Hydrocarbons-and-Harken-de_fig2_277017559, 15. 4. 2021).